

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



**SEÇMEN DAVRANIŞLARI YAKLAŞIM MODELLERİ
KAPSAMINDA MALATYA İLİ MİLLETVEKİLİ
GENEL SEÇİMLERİ (1991-2018)
SONUÇLARININ ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN HAZIRLAYAN
Doç. Dr. Gökhan TUNCEL Mehmet Emin GÜVEN

MALATYA 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

SEÇMEN DAVRANIŞLARI YAKLAŞIM MODELLERİ KAPSAMINDA
MALATYA İLİ MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ (1991-2018)
SONUÇLARININ ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Mehmet Emin GÜVEN

DANIŞMAN
Doç. Dr. Gökhan TUNCEL

MALATYA 2019

ONAY SAYFASI

Mehmet Emin GÜVEN tarafından hazırlanan “Seçmen Davranışları Yaklaşım Modelleri Kapsamında Malatya İli Milletvekili Genel Seçimleri (1991-2018) Sonuçlarının Analizi” başlıklı yüksek lisans tezi 26.07.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda oybirliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi

1. Prof. Dr. Selahaddin BAKAN
2. Doç. Dr. Gökhan TUNCEL (Danışman)
3. Dr. Öğrt. Üy. Sami ZARİÇ

İmza

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

...../...../2019

Prof. Dr. Mehmet KUBAT

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Seçmen Davranışları Yaklaşım Modelleri Kapsamında Malatya İli Milletvekili Genel Seçimleri (1991-2018) Sonuçlarının Analizi**” başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün eserlerin tamamının hem metin içinde ve hem de kaynakçada, yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

...../...../2019

Mehmet Emin GÜVEN

ÖNSÖZ

Seçmen davranışlarının analiz edilmesine yönelik yapılan bu çalışmada, lisans eğitim dönemimde tanıyarak akademik dünyaya bakışımın değişmesinde etkili olan ve tez çalışması süresi boyunca akademik katkıları ve destekleriyle yardımcı olan tez danışmanım Doç. Dr. Gökhan TUNCEL hocama teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tez çalışmam süresince verdikleri destekler için İnönü Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Hasan TOPBAŞ hocama, İbn Haldun Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Mehmet Emin BABACAN hocama ve İnönü Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına ayrı ayrı teşekkür ederim.

Son olarak tez çalışmam süresince maddi ve manevi desteklerini bir an olsun esirgemeyen ve her zaman dualarına ihtiyaç duyduğum çok değerli annem Arife GÜVEN ve babam Abdulmecit GÜVEN'e, tez çalışmam süresince her an yanımda hissettiğim ve yardımcı olabilmek için çaba ve fedakârlık gösteren kardeşlerim Mine GÜVEN ve Ahmet Enis GÜVEN'e gönülden teşekkür ederim.

Mehmet Emin GÜVEN

Malatya 2019

ÖZET

GÜVEN, Mehmet Emin, “Seçmen Davranışları Yaklaşım Modelleri Kapsamında Malatya İli Milletvekili Genel Seçimleri (1991-2018) Sonuçlarının Analizi ”, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2019.

Demokrasilerin vazgeçilmez unsurları olan seçimler, sonuçları itibariyle yönetimleri belirlemede etkili olurken aynı zamanda ülkelerin ve toplumların içinde buldukları siyasi, sosyal ve ekonomik koşulların anlaşılması açısından da ayrı bir önem taşımaktadır. Sosyal bir varlık olan insanın içinde bulunduğu koşullardan etkilenmesi ve bu koşullar altında hareket etmesinin siyasi alana yönelik yansıması, en belirgin ve meşru şekilde siyasi seçimler aracılığıyla olmaktadır. Bireylerin siyasi alana yönelik sergiledikleri duygu, düşünce, kanaat ve faaliyetlerinin bütünü oluşturan siyasi davranışlarının oluşmasında siyasi kültürün ve siyasi toplumsallaşma süreçlerinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu anlamda bireylerin veya toplumların benzer gelişmeler karşısında farklı davranışlar sergilemeleri, süreç içerisinde edindikleri siyasi kültür ve siyasi toplumsallaşma süreçleri ile yakından ilgilidir ve seçmenlerin siyasi alana yönelik hassasiyetlerinin gelişmesinde ve siyasi davranışlarının şekillenmesinde etkili olmaktadır. Seçmenlerin siyasi davranışları üzerinde birçok faktör etkili olmaktadır ve seçmenler bu faktörlerden bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde etkilenmektedirler. Ayrıca yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak bu faktörlerin etkileri değişmektedir.

Yapılan bu çalışmayla, seçmen davranışları yaklaşım modelleri kapsamında seçmenlerin siyasi davranışları üzerinde etkili olan faktörlerle birlikte belli seçim dönemleri içerisinde gerçekleştirilen genel seçimler öncesi ve sonrası yaşanan gelişmeler ele alınmış, genel seçimlerin sonuçlarının değerlendirilmesi yapılmış ve Malatya seçmenlerinin siyasi tercihlerinin şekillenmesinde etkili olan durumlar analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Seçim, Seçmen, Siyasal Tercih, Seçmen Davranışı

ABSTRACT

GÜVEN, Mehmet Emin, “Analysis of the Results of General Elections of Malatya (1991-2018) Within The Context of Voter Behavior Approach Models”,
M. S. thesis, Malatya, 2019.

Elections, which are indispensable elements of democracies, are effective in determining governance as a result, while at the same time, it is also important to understand the political, social and economic conditions in which countries and societies are located. The influence of a social being on the conditions in which it is present and the reflection of its movement on the political sphere is the most obvious and legitimate way through political elections. Political culture and political socialization processes have an important place in the formation of the political behaviors that constitute the whole of the feelings, thoughts, opinions and activities exhibited by individuals in the political sphere. In this sense, the different behaviors of individuals or societies in the face of similar developments are closely related to the political culture and political socialization they have acquired in the process and they are effective in the development of the sensitivity of the voters to the political arena and in the formation of political behavior. Many factors influence the political behavior of the voters, and they are consciously or unconsciously affected by these factors. In addition, the effects of these factors vary depending on the political, social and economic developments experienced.

In this study, factors affecting the political behavior of voters in the context of approach models and developments in the general election before and after the general election period were discussed, the results of the general elections were evaluated and the cases affecting the shaping of the political preferences of Malatya voters were analyzed.

Keywords: Election, Voter, Political Choice, Voter Behavior

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	iii
ONUR SÖZÜ	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	3
1.1. Demokrasi ve Seçim Kavramları.....	3
1.1.1. Demokrasi.....	3
1.1.2. Seçim.....	5
1.1.3. Demokrasi ve Seçim İlişkisi.....	10
1.2. Seçmen ve Seçmen Davranışları.....	12
1.2.1. Seçmen.....	12
1.2.2. Seçmen Davranışları.....	13
1.3. Seçmen Davranışları Teorik Yaklaşım Modelleri.....	16
1.3.1. Sosyolojik Yaklaşım (Columbia Ekolü).....	17
1.3.2. Sosyo-Psikolojik Yaklaşım (Michigan Ekolü).....	20
1.3.3. Rasyonel Tercih (Ekonomik) Yaklaşım.....	24
2. SEÇMEN DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	28
2.1. Kişisel Faktörler.....	28
2.1.1. Cinsiyet.....	28
2.1.2. Yaş.....	33
2.1.3. Kişilik.....	37
2.1.4. Eğitim.....	40
2.2. Sosyo-Kültürel Faktörler.....	44
2.2.1. Aile.....	44

2.2.2. Din	46
2.2.3. Sosyal Çevre ve Gruplar	49
2.2.4. Yerleşim Yeri.....	52
2.3. Sosyo-Ekonomik Faktörler	55
2.3.1. Meslek.....	56
2.3.2. Gelir	59
2.4. Siyasal Faktörler	61
2.4.1. Siyasi Parti	62
2.4.2. Siyasi Lider	64
2.4.3. Siyasi Adaylar/Kadro.....	65
2.5. İletişim Faktörleri	66
2.5.1. Siyasal Seçim Kampanyaları	67
2.5.2. Kitle İletişim Araçları	69
2.5.3. Yüz yüze İletişim (Canvassing).....	73
2.5.4. Kamuoyu Araştırmaları	74
2.5.5. Sosyal Medya.....	77
2.6. Toplu durumsal (Konjonktürel) Faktörler	79
2.6.1. Siyasi Gelişmeler	79
2.6.2. Ekonomik Gelişmeler	81
2.6.3. Toplumsal Gelişmeler.....	83
3. MALATYA İLİ MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİNİN VE SONUÇLARININ ANALİZİ	85
3.1. 1991 Genel Seçimlerinin ve Sonuçlarının Analizi	85
3.2. 1995 Genel Seçimlerinin ve Sonuçlarının Analizi	89
3.3. 1999 Genel Seçimlerinin ve Sonuçlarının Analizi	95
3.4. 2002 Genel Seçimlerinin ve Sonuçlarının Analizi	101
3.5. 2007 Genel Seçimlerinin ve Sonuçlarının Analizi	109
3.6. 2011 Genel Seçimlerinin ve Sonuçlarının Analizi	116
3.7. 2015 Haziran Genel Seçimlerinin ve Sonuçlarının Analizi.....	122
3.8. 2015 Kasım Genel Seçimlerinin ve Sonuçlarının Analizi	129
3.9. 2018 Genel Seçimlerinin ve Sonuçlarının Analizi	134
SONUÇ	140
KAYNAKÇA	144

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Yıllara ve Cinsiyete Göre Milletvekili Sayısı ve Temsil Oranı	32
Tablo 2: Zonguldak İlinin Yıllara Göre Genel Seçimlere Katılım Oranları	57
Tablo 3: 1991 Yılı Türkiye Genel Seçim Sonuçları	87
Tablo 4: 1991 Yılı Malatya İli Genel Seçim Sonuçları	88
Tablo 5: 1995 Yılı Türkiye Genel Seçim Sonuçları	91
Tablo 6: 1995 Yılı Malatya İli Genel Seçim Sonuçları	93
Tablo 7: 1999 Yılı Türkiye Genel Seçim Sonuçları	97
Tablo 8: 1999 Yılı Malatya İli Genel Seçim Sonuçları	99
Tablo 9: 2002 Yılı Türkiye Genel Seçim Sonuçları	104
Tablo 10: 2002 Yılı Malatya İli Genel Seçim Sonuçları	108
Tablo 11: 2007 Yılı Türkiye Genel Seçim Sonuçları	112
Tablo 12: 2007 Yılı Malatya İli Genel Seçim Sonuçları	115
Tablo 13: 2011 Yılı Türkiye Genel Seçim Sonuçları	119
Tablo 14: 2011 Yılı Malatya İli Genel Seçim Sonuçları	121
Tablo 15: 7 Haziran 2015 Yılı Türkiye Genel Seçim Sonuçları.....	124
Tablo 16: 7 Haziran 2015 Yılı Malatya İli Genel Seçim Sonuçları.....	127
Tablo 17: 1 Kasım 2015 Yılı Türkiye Genel Seçim Sonuçları.....	130
Tablo 18: 1 Kasım 2015 Yılı Malatya İli Genel Seçim Sonuçları.....	132
Tablo 19: 2018 Yılı Türkiye Genel Seçim Sonuçları	136
Tablo 20: 2018 Yılı Malatya İli Genel Seçim Sonuçları	138

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Sosyo-Psikolojik Yaklaşım	21
Şekil 2: Yaş ve Siyasal Katılma Davranışı.....	36



KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
AP	Adalet Partisi
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ANAP	Anavatan Partisi
AK PARTİ	Adalet ve Kalkınma Partisi
BBP	Büyük Birlik Partisi
BĞMSZ	Bağımsız Adaylar
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
DSP	Demokratik Sol Parti
DTP	Demokratik Toplum Partisi
DYP	Doğru Yol Partisi
DEHAP	Demokratik Halk Partisi
FP	Fazilet Partisi
FETÖ	Fetullahçı Terör Örgütü
GP	Genç Parti
HAS PARTİ	Halkın Sesi Partisi
HDP	Halkların Demokratik Partisi
HEP	Halkın Emek Partisi
HADEP	Halkın Demokrasi Partisi
IDP	Islahatçı Demokrasi Partisi

IMF	International Monetary Fund (<i>Uluslararası Para Fonu</i>)
İŞİD	Irak Şam İslam Devleti
İSKİ	İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi
Mv.	Milletvekili
MÇP	Milliyetçi Çalışma Partisi
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	Millî İstihbarat Teşkilâtı
MNP	Milli Nizam Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
PDY	Paralel Devlet Yapılanması
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
RP	Refah Partisi
SP	Sosyalist Parti
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
UN	United Nations (<i>Birleşmiş Milletler</i>)
YSK	Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

Demokrasiyle yönetilen ülkelerin vazgeçemeyecekleri unsurların başında gelen ve belli aralıklarla gerçekleştirilen seçimler, ülkelerin yönetim kadrolarının belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Yönetim kadrolarının belirlenme süreçleri olan seçimlerde, seçmenlerin siyasal karar alma süreçleri üzerinde bazı faktörler etkili olmaktadır. Bu faktörler seçmenlerin siyasal tercihleri, siyasal katılma durumları ve siyasal davranışları üzerinde farklılıklar meydana getirmektedir. Bu durum ise seçimlerin sonuçları üzerinde etkili olmaktadır. Ancak seçimlerin nasıl sonuçlandığı kadar seçim sonuçlarının şekillenmesinde etkili olan seçmen davranış ve yönelimlerinin nedenlerinin anlaşılması da seçim sonuçları kadar önemlidir. Bu bakımdan seçimlerin, yalnızca seçmenlerin yönetim kadrolarını belirlediği süreçler olmadığı, aynı zamanda toplumsal yapının siyasal davranışlarının ve yönelimlerinin anlaşılmasına yardımcı olan süreçler olduğu söylenebilir.

Seçmen tercihlerinin nelerden etkilendiği, neye göre şekillendiği, seçmenlerin neden siyasal tercihte bulunduğu, seçmenlerin siyasal tercihlerinin oluşumunda içinde buldukları sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel ortamın (düşünce, yapı ve süreç) ne tür bir etkisinin bulunduğu gibi sorular, seçmen davranışlarının anlaşılmasına yönelik ön plana çıkan sorulardır. Seçmen tercihinin oluşumunda sosyal çevrenin doğrudan veya dolaylı etkisinin (baskısının) nasıl ve ne düzeyde gerçekleştiği, maddi çıkar ve kaygının, rasyonel durumun, seçmen davranışını nasıl ve ne düzeyde etkilediği sorularına cevap aranması, demokratik toplumlardaki siyasal hayatın önemli faaliyetleri arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada siyasal tercihlerin oluşumuyla ilgili sorulara, seçmen davranışlarının anlaşılmasına yönelik olarak geliştirilmiş olan seçmen davranışları yaklaşım modelleri kapsamında belirlenen seçmen davranışlarını etkileyen faktörler aracılığıyla açıklamalar getirilmeye çalışılmaktadır. Yapılan çalışmanın, ileride bu alana yönelik yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada belirli dönemler içerisinde (1991-2018 yılları arasında) Malatya’da yapılan milletvekili genel seçimlerinde, seçmen davranışlarının şekillenmesinde hangi saiklerin ne düzeyde etkili olduğu sorusuna cevap aranmaktadır. Türk siyasal hayatında yaşanan siyasi, sosyal ve

ekonomik gelişmeler ve seçmen davranışlarını etkileyen genel faktörlerle yerel faktörlerin birlikte değerlendirildiği bu çalışmada, Malatya seçmeninin siyasal tercih ve davranışlarının şekillenmesinde etkili olan unsurların neler olduğu analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada oy verme davranışlarını etkileyen faktörler üzerine kurulan seçmen davranışları yaklaşım modelleri kapsamında, Malatya ilinde 1991 yılı ve sonrasında gerçekleştirilen milletvekili genel seçim sonuçlarının karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. 1991 yılı ve sonrası gerçekleştirilen seçimlerin sonuçlarından elde edilen nicel veriler üzerinden seçim dönemleri öncesi ve sonrasında yaşanan gelişmelerle birlikte değerlendirilerek betimleyici bir yöntem kullanılmıştır.

Çalışmada konuyla ilgili olarak kapsamlı literatür çalışması yapılmış; kitap, makale, dergi, tez çalışmaları ve internet kaynaklarından yararlanılmıştır. Malatya seçmenlerinin siyasal davranışlarının analiz edilmesine yönelik olarak yapılan çalışmanın birinci bölümünde; demokrasi, seçim, seçmen ve seçmen davranışları kavramları ve birbirleriyle olan ilişkileri ele alınmış ve seçmen davranışları yaklaşım modelleri olan sosyolojik yaklaşım, sosyo-psikolojik yaklaşım ve rasyonel tercih yaklaşım modelleri teorik olarak açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde; seçmenlerin siyasal alana yönelik davranışlarını etkileyen faktörler seçmen davranışlarını etkileyen faktörler olarak ele alınmış ve incelenmeye çalışılmıştır. Bu anlamda seçmen davranışlarını etkileyen faktörler; kişisel faktörler, sosyo-kültürel faktörler, sosyo-ekonomik faktörler, siyasal faktörler, iletişim faktörleri ve toplu durumsal (konjonktürel) faktörler olmak üzere ana faktör grupları olarak ele alınmış ve her faktör grubu kendi içerisinde alt faktör başlıkları altında ayrı ayrı incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde; 1991-2018 yılları arasında gerçekleştirilen milletvekili genel seçimlerinde seçim öncesi ve sonrası yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerin Türk siyasal hayatı üzerinde oluşturduğu etkiler, bu etkilerin seçmenlerin siyasal davranışlarına yansımaları ve seçmenlerin siyasal tercihlerine olan etkileri değerlendirilmeye çalışılarak Malatya seçmenlerinin siyasal davranışları üzerinde etkili olan faktörlerin analiz edilmesi amaçlanmıştır.

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Demokrasi ve Seçim Kavramları

Siyasal ve toplumsal alanda önemli bir yere sahip olan ve birbirleriyle bir arada sıkça kullanılan demokrasi ve seçim kavramlarının anlaşılması, seçmen davranışlarının ve seçmen davranışlarını etkileyen faktörlerin daha iyi anlaşılmasında yardımcı olacaktır.

1.1.1. Demokrasi

İnsanoğlu her zaman yönetme ve yönetilme ilişkileri içerisinde var olagelmıştır. Bu nedenle de sürekli olarak yönetim anlayışı ve yönetim sistemleri üzerine en iyisine ulaşma arzusunu içinde taşımıştır. Tarihsel süreç içerisinde yöneten ile yönetilenin kim olacağı sorusu cevaplanmaya çalışılmış, cevap olarak ise birçok teori ortaya konmuştur. Tanrısal açıklamalar ile semavi, seküler açıklamalarla dünyevi ve belli birtakım özellikler ile (bilgelik, güç, zenginlik vb.) bireylere ve zümrelere değer atfedici teoriler, bu soruya cevap niteliğinde teoriler olarak ortaya çıkmıştır (Yayla, 2017: 50). Bu sorulara bir cevap niteliği olacak şekilde demokrasi kavramı ideal olarak ortaya çıkmış, birçok siyasi anlayış kendini bu kavram üzerinden (liberal demokrasi, sosyal demokrasi vb.) yeniden tanımlama fırsatı bulmuştur.

Demokrasi, kelime kökeni itibariyle Antik Yunancada “demos” ve “cracy” kelimelerinin bir araya gelmesi ile ortaya çıkmış bir kavramdır. Antik Yunancada “demos” kelimesi anlam itibariyle “halk” ve “çokluk” anlamlarına karşılık gelirken “cracy” kelimesi anlam itibariyle “yönetmek” ve “iktidar, güç” anlamlarına karşılık gelmektedir. Bu anlamda demokrasi kavramı bu iki kelimenin bir araya gelmesi sonucu ortaya çıkan “halk yönetimi” kavramına karşılık gelmektedir (Heywood, 2016: 272).

Demokrasi kavramının halkın yönetimi anlamına gelmesini, Abraham Lincoln 1863 tarihli Gettysburg konuşmasında, “halkın, halk tarafından, halk için yönetimi” (government of the people, by the people, for the people) ifadesi ile belirtmiştir. Yapılan bu tanımlamanın, farklı iki demokrasi anlayışını meydana çıkardığı söylenebilir. Cümledeki “halk tarafından” ifadesi, Antik Yunan demokrasi anlayışında olan halkın kendi kendini yönetimi yani doğrudan demokrasi kavramına karşılık gelirken “halk için yönetim” ifadesi, günümüz demokrasilerinde temsilciler aracılığıyla işleyen temsili demokrasi anlayışına karşılık gelmektedir (Sartori, 1996: 36-37).

İlk izlerini Antik Yunan şehir devletleri olan polislerde gördüğümüz demokrasi anlayışı doğrudan demokrasidir. Doğrudan demokrasi, Antik Yunanda kadınlar, köleler ve yabancılar dışında her vatandaşın doğrudan yönetim adına söz söyleme ve yönetime katılma hakkına sahip olduğu bir demokrasi biçimidir. Vatandaşlar “Ecclesia” adı verilen şehir meclislerinde belli aralıklarla bir araya gelip şehir ve yönetim ile ilgili siyasi, sosyal ve ekonomik politikaları tartışmış ve kararlar almışlardır. Antik Yunan’da vatandaş statüsüne sahip olanlar yirmi yaşının üzerinde mülk sahibi erkeklerdir. Bu durum ise vatandaş statüsüne sahip olanların sayısının asgari düzeyde olmasını sağlamakta ve siyasal katılımı kolaylaştırmaktadır. Bu anlamda Antik Yunan’da mülk sahibi oldukları için belli bir gelire sahip olan vatandaşlar, günlük hayatlarında sahip oldukları boş zamanlarını siyaset mesaisine ayırmışlardır. Siyasetin toplumda yaygın olarak hissedildiği ve siyasetin oldukça geliştiği Antik Yunan şehirlerindeki durumlar göz önüne alındığında, Aristo’nun bu toplumlar için kullandığı “insan politik bir hayvandır” deyişinin nedenleri daha iyi anlaşılacaktır (Çaha, 2012: 226-228).

Temsili demokrasi, doğrudan demokrasiye nispeten daha yeni olmakla birlikte günümüzde var olan modern demokrasi anlayışına tarihsel süreçte yaşanan birtakım gelişmeler sonucu ulaşmıştır. Temsili demokrasi, Antik Yunan doğrudan demokrasi anlayışında olduğu gibi vatandaşların kendi kendilerini temsil ettiği bir durumun aksine vatandaşların siyasal alanda temsil edilme durumlarını, kendilerinin yerine bir başkasına -bir temsilciye- devrettiği bir demokrasi anlayışdır. Temsili demokrasi anlayışını, Antik Yunan doğrudan demokrasi anlayışından farklı kılan temel etkenlerin başında nüfusun artmasına bağlı olarak ortaya çıkan temsil sorunu gelmektedir. Nüfusun artmasıyla birlikte bireyin doğrudan demokrasi anlayışında olduğu gibi geniş katılımlı bir temsil imkânına sahip olamaması, siyaset ve yönetim faaliyetine gerekli zamanı ayıramaması, bu nedenle de bilgi, deneyim ve uzmanlık alanlarında yeterli seviyede ol(a)maması temsili demokrasi anlayışının ortaya çıkmasına zemin hazırlamış olduğu söylenebilir (Yayla, 2017: 147-148).

Demokrasiler, toplumsal çoğulculuğun meşru kabul edildiği, çoğulculuğun çeşitli şekillerde siyasal hayatta yer alabilmesinin sağlandığı sistemlerdir. Bu ise demokrasilerin vazgeçilmez unsuru olan siyasi partiler aracılığıyla sağlanır (Yayla, 2017: 53). Temsili demokrasilerde vatandaşların siyasi temsil edilme ve siyasi katılma durumu, siyasi

partiler/adaylar ve seçimler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Yapılan seçimler sonucu halkın seçtiği partiler/adaylar, halkı temsil etme yetkisine sahip olmaktadır.

Halk yönetimi anlamına gelen demokrasi kavramı, halkı oluşturan çoğunluk ile birlikte azınlığın da haklarını ve varlığını gözettiği sürece, kendi varlığını ve geçerliliğini sürdürecektir. Bu anlamda demokrasi egemen çoğunluğun iktidarını sınırlayarak sınırlı bir egemenlik anlayışı sağlar (Sartori, 1996: 34-35). Bu nedenle halk kavramı, tek başına çoğunluk anlamı olarak değil, aynı zamanda azınlıklarla birlikte bir bütün oluşturmaktadır. Bu anlamda çoğunlukla birlikte azınlıkların da durumları göz önüne bulundurulmalı ve onların yaşayış, düşünce ve menfaatleri dikkate alınmalıdır. Demokrasi anlayışı, siyasal ve toplumsal yapıda çeşitlilik, çoğulculuk, muhalefet, insan hakları, hukukun üstünlüğü, eşitlik ve özgürlük alanları oluşturması ve bunları bir arada bulundurması bakımından önem taşımaktadır (Touraine, 2004: 60).

Demokrasilerin özgürlük alanları yaratması, bireylerin siyasal alana daha etkin olarak katılmalarına yardımcı olmaktadır. Bireylerin, iktidar ve muhalefet partilerinin politikaları ve eylemleri hakkında bilgi sahibi olmaları bu özgürlük alanlarına bağlıdır. Bu anlamda bireylerin bu politika ve eylemler hakkında bilgi sahibi olabilmesi, birbirleri ile görüşmeler ve tartışmalar yapabilmesi, farklı siyasi görüş ve tutumdaki yazarların yazılarını okuma ve medya organlarının yapımlarını takip edebilme fırsatları yakalayabilmesi bu özgürlük alanlarının varlığına ve eşit olarak kullanılmasına bağlıdır (Dahl, 2001: 101). Bu bağlamda demokrasi kavramının, Antik Yunan doğrudan demokrasi anlayışında olduğu gibi sadece halkın doğrudan yönetime katılmasını sağlaması ve “halk yönetimi” anlamı taşımasının ötesinde sahip olduğu değerler bakımından bir değerler manzumesi olduğu söylenebilir.

1.1.2. Seçim

Seçim kavramı kelime anlamı olarak, bireylerin belirli koşullar altında belli alternatifler arasından birine yönelimi, tercih etme durumudur. Günlük yaşamda belki de sürekli olarak yapılan ve farkında olunmayan çoğu eylem seçim kavramının içinde değerlendirilebilir. Ancak seçim kelimesinin zamanla siyasal bir boyut kazanması ve siyasal alanda yoğun bir şekilde kullanılması nedeniyle seçim denildiği zaman zihinlerde siyasal alanda yapılan, yöneteni belirleme/seçme işlemini çağrıştırmaktadır. Seçim işlemi, uzun tarihsel geçmişe sahiptir. Antik Yunan doğrudan demokrasisinde

vatandaşların siyasal alana ve yönetime doğrudan katıldığı bir ortamda her vatandaşa eşit haklar sağlamak adına, bazı görevleri yerine getirmek üzere görevli olacak olan memurlar kura yoluyla/seçimlerle belirlenmekteydi (Sezen, 2000: 69).

Artan nüfusa bağlı olarak ortaya çıkan katılım sorunu var olan demokrasi anlayışının -doğrudan demokrasi anlayışı- temsili demokrasi anlayışına evrilmesini sağlamıştır. Temsili demokrasilerde temsilin sağlanması belirli aralıklarla yapılan seçimler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Demokrasilerde halkın tekelinde olan yönetim hakkı, temsili demokrasilerde seçimler aracılığıyla temsilcilere aktararak sağlanmaktadır. Seçimler aracılığıyla halkın temsil ve yönetim hakkını sürdürecektir olan idare/iktidar, bu sayede yönetim için kendine meşruluk sağlar. Bu anlamda seçimler, temsil edilenler ile temsilciler arasında bir bağ görevi görmektedir (Çam, 2002: 481).

Seçimlerin ve seçme hakkının modern dönemdeki şeklini alması, tarihsel süreçte verilen mücadeleler sonucunda olmuştur. Başlangıçta belli kesimlere ve birtakım özelliklere göre atfedilen oy hakkı (sınırlı oy hakkı), tarihsel süreç içerisinde yaşanan gelişmeler ile birlikte genel oy hakkına doğru evrilmiştir. Genel oy hakkı anlayışından önce var olan sınırlı oy hakkı anlayışında bireylerin sahip oldukları özellikler (servet, cinsiyet, eğitim durumu ve ırk) göz önüne bulundurulmuş seçme ve seçilme yeterliliği bireylere verilmiştir (Tosun ve Tepeciklioğlu, 2012: 373).

Servete bağlı olarak sınırlı oy hakkı; bireylerin seçme ve seçilme durumları belli bir gelir, mülkiyet sahibi olmak ve vergi ödemek gibi şartların sağlanmasına dayanmaktadır (Buran, 2005: 31). Bu anlayış, feodal dönemin kapalı toplumsal yapısından kaynaklanmakta ve toprak aristokrasinin korunmasına yönelik çabaların neticesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlayışa göre belli bir servete sahip olan insanların birtakım soylu ve erdemli özellikler taşıyacağı, servet sahibi olmayı başaran insanların devleti başarıyla yönetebileceği, aynı zamanda servet sahibi olanların servetlerini korumak güdüsüyle daha çok çalışıp hizmet edeceği, bu durumun da kamu çıkar ve özgürlüklerini koruyacağı savunulmuştur. Aksi halde servet sahibi olmayan ve vergi ödemeyen insanların, oy kullanarak servet sahipleri ile bir tutulmasının doğru olmayacağı bu durumun devlet mekanizmalarında kargaşa ortaya çıkaracağı savunulmuştur (Sezen, 2000: 73). Bu anlamda İngiltere’de VIII. Henry döneminde çıkarılan bir yasayla sadece 40 şiling geliri olan toprak sahiplerine oy hakkı tanınmıştır (Teziç, 2014: 301). Servete

bağlı oy hakkı tarihte birçok Avrupa ülkesinde uygulanmış ancak bu uygulamanın izlerine günümüzde rastlanmamaktadır.

Cinsiyete bağlı olarak sınırlı oy hakkı; cinsiyet üzerine temellenen bu anlayış, kadınlara oy hakkının tanınmaması üzerinedir. Geleneksel düşünce içinde gelişen bu anlayış, siyasetin erkeklere özgü bir eylem olduğunu ve kadınların yerinin evleri olduğunu iddia etmiştir (Teziç, 2014: 303). Antik Yunan doğrudan demokrasi anlayışında oy hakkının köleler ve yabancılar ile birlikte kadınlara da tanınmaması, bu durumun tarihsel süreçte ne kadar eskiye gittiğini gösterir niteliktedir. Günümüzde yakın döneme kadar oy hakkından mahrum olan kadınlar, ilk olarak 1869 yılında ABD'nin Wyoming eyaletinde bu hakka sahip olmuşlardır (Sezen, 2000: 75).

Eğitim durumuna bağlı sınırlı oy hakkı; bireylerin seçme ve seçilme durumlarını bireylerin sahip oldukları eğitim düzeyleri ile ilişkilendiren anlayıştır. Buna göre belli bir eğitim düzeyine sahip bireylere oy hakkı tanınırken, belirlenen eğitim düzeyinin altında kalan bireylere oy hakkı tanınmamaktadır. Bu durumun, çeşitli nedenlerden ötürü eğitim düzeyi düşük olan ülkelerde, halkın büyük bir çoğunluğunun (taşra, varoş ve yoksul kesimin) oy hakkından mahrum bırakılmasına neden olacağı söylenebilir (Buran, 2005: 29).

Irka bağlı olarak sınırlı oy hakkı; bireylerin mensubu oldukları ırk ve milletleri nedeniyle oy hakkından tecrit edildiği durumdur. Bu anlamda 1935 Nazi Almanya'sında çıkarılan kanunla (Nuremberg Kanunları) Yahudilerin seçme ve seçilme hakları ortadan kaldırılmıştır. Aynı şekilde ABD'de 1970'lere kadar siyahilere yönelik ırkçı politikalar nedeniyle oy haklarına kısıtlamalar getirilmiştir (Teziç, 2014: 303-304).

Geçmişten günümüze tarihsel süreçte, sınırlı oy hakkı anlayışının artık geçerli olmaması ile birlikte dünyada bazı ülkelerde bu anlayışın izlerini kısmen de olsa görmek mümkündür. Seçme ve seçilme hakkının temel insan haklarından biri olduğu düşünüldüğü zaman böyle bir sınırlamanın kabulü mümkün olmamalıdır. Bu anlamda seçmenlerin servet, cinsiyet, eğitim ve ırk gibi sınırlamalardan ötürü seçme ve seçilme haklarının engellenmemesi, genel oy hakkı anlayışının hâkim kılınması ile sağlanabilir. Genel oy hakkı, vatandaşların oy haklarının servet, cinsiyet, eğitim ve ırk bakımından bir sınırlamaya tabi tutmaksızın sağlanmasıdır (Teziç, 2014: 305). Ancak genel oy hakkının her vatandaşa oy hakkı sağlaması durumu, bazı nedenlerle (yaş, akıl sağlığı, mahkûmiyet,

vb.) kısıtlanabilir. Seçme hakkında, kamu yararının sağlanması ve kamu düzeninin korunması amacıyla kısıtlamaya gidilmesi modern toplumların gereğidir (Sezen, 2000: 77).

Seçme hakkının sınırlı oy hakkından genel oy hakkına doğru olan demokratik evrim süreci 20. yüzyılın sonuna değin sürmüştür. Seçme hakkı bu süreç içerisinde genellik, eşitlik, gizlilik, bireysellik ve serbestlik gibi birtakım demokratik ilkelere sahip olmuştur. Genellik ilkesi; ülke vatandaşlarının hepsinin -sosyal ve ekonomik durumları ne olursa olsun- hiçbir ayırım gözetmeksizin seçme ve seçilme hakkına sahip olmasını ifade etmektedir. Genel kavramı, halk yönetimi anlamına gelen demokrasi anlayışının temelini oluşturmaktadır. Bu anlamda sınırlı oy hakkı anlayışına son veren ilkedir. Ancak bazı kısıtlılık hallerinden dolayı (yaş, akıl sağlığı, mahkûmiyet, vb.) yasalar tarafından konulan kısıtlamalar genel oy ilkesini zedelememektedir (Teziç, 2014: 305).

Eşitlik ilkesi; ülke vatandaşlarının hepsinin -sosyal ve ekonomik durumları ne olursa olsun- hiçbir ayırım gözetmeksizin her seçmenin tek ve eşit derecede bir oy hakkına sahip olması durumunu ifade etmektedir. Bu eşitlik durumu demokrasilerin siyasi eşitlik anlayışına dayanmaktadır. Bu ilkenin tersine tarihte bir seçmenin birden çok oy hakkına (çok sayılı oy, kat sayılı oy, aile oyu) sahip olduğu zamanlar olmuştur. Örneğin, 1883 ve 1921 yılları arasında Belçika'da seçmenler, aile reisi olma, yüksek öğrenim görmüş olma ve vergi ödeme durumlarına göre birden fazla oy hakkına (çok sayılı oy) sahip olabilmişlerdir. Aynı şekilde 1931 yılına kadar İngiltere'de bir İngiliz seçmen, çalıştığı yer ile malikanesinin bulunduğu iki ayrı yerde oy kullanma hakkına sahip olması bakımından birden fazla oy hakkına (kat sayılı oy) sahip olmuştur. Yine Fransa'da Birinci Dünya Savaşı sonucu azalan nüfusu artırmaya yönelik teşvik amaçlı, aile reislerine sahip oldukları çocuk sayısı kadar oy kullanma hakkı (aile oyu) tanınmıştır (Teziç, 2014: 315-316).

Gizlilik ilkesi; seçimlerde seçmenin hiçbir baskı ve tesir altında kalmadan iradesini çekincesiz bir şekilde kullanmasına ortam sağlayan ilkedir. Bu ilke seçimlerde yozlaşma, yıldırma ve korkutma gibi tehlikelerin ortaya çıkmasını önlediği için adil seçimlerin güvencesi olarak da görülür (Heywood, 2013: 299). Seçimlerde oyun gizli kullanılması, seçmenin iradesinin sandığa net olarak yansımaları sağlaması bakımından önemlidir. Aksi halde seçmenin siyasal davranışı çeşitli dış etkenler tarafından

şekillenmiş olacak ve seçmenlerin iradesi net olarak sandığa yansımadağı için seçimlerin sonuçları, tartışmalı bir durum ortaya çıkaracaktır.

Bireysellik ilkesi; seçmenin oy hakkının biricik olduğunu, seçmenin kendisine sıkı sıkıya bağlı olduğunu ve bir başkasına devredilemeyeceğini belirten ilkedir. Buna göre seçmenin bizzat sandık başında oy hakkını kendisinin kullanması gerekmektedir. Bunun tersine uygulamalar ABD, İngiltere, Federal Almanya, Danimarka, İsviçre gibi ülkelerde bir zamanlar kullanılmış, seçmenin birtakım sebepler nedeniyle sandık başına gidemediği durumlarda, demokrasi düzeninin devamı ve seçime çok sayıda katılımın sağlanması adına gıyabi oy kullanılmıştır (Yavaşgel, 2014: 66). Serbestlik ilkesi; seçmenin hiçbir baskı ve tesir altında kalmadan oy hakkını kullanmasını, oy hakkını kullandığı takdirde tercihini istediği yönde belirlemesini ve isterse oy hakkını kullanmaması yetkisini sağlayan ilkedir (Tosun ve Tepeciklioğlu, 2012: 375). Bu anlamda seçmen oy kullanma veya kullanmama konusunda serbestiyet içerisinde.

Seçim kurumunun ortaya çıkması ile birlikte seçimlerin uygulanış şekli ve seçim sonuçlarının hangi yönetime göre dağılım göstereceği sorusu da ortaya çıkmıştır. Bu anlamda seçimlerin daha çok teknik kısmını oluşturan seçim sistemleri ortaya atılmıştır. Seçim sistemleri, geniş anlamda seçimlerle ilgili olan tüm hususları içermektedir. Örneğin, seçme ve seçilme yeterliliklerini, adaylık koşullarını, oy verme usullerini ve seçimlerin yönetim ve denetimini kapsamaktadır. Dar anlamda seçim sistemi ise seçmenlerin verdikleri oyların parlamentoda sandalye sayılarına nasıl etki edeceği ve nasıl dönüştürüleceğine ilişkin hususları içermektedir (Özbudun, 2014: 282). Seçim sistemleri, ülkelerin sahip oldukları siyasi yapıyla yakından ilişkilidir. Bu nedenle de ülkelerin uyguladıkları seçim sistemleri birbirinden farklı olabilmektedir. Dünyada genel olarak uygulanan iki seçim sistemi bulunmaktadır: çoğunluk ve nispi temsil seçim sistemi. Ayrıca bu iki seçim sisteminin ortaya çıkardıkları belirsizlik durumlarını ortadan kaldırmak için üçüncü bir seçim sistemi olarak karma seçim sistemi bulunmaktadır (Tosun ve Tepeciklioğlu, 2012: 375).

Çoğunluk sisteminde, seçmenlerin verdikleri oyların çoğunluğunu alan aday veya siyasi parti seçimin kazananı olmaktadır. Bu anlamda seçimde oyların çoğunluğundan daha az oy alan aday veya parti ise kaybeden olmaktadır. Çoğunluk sisteminde asıl amaç, parlamentoda oyların çoğunluğuna dayanan bir iktidar oluşturmaktır. Böylece iktidarın

devamlılığı sağlanırken güvensizlik oyları ile iktidarın düşürülmesi engellenerek yönetimde istikrar sağlanması amaçlanmaktadır (Kuzu, 2005: 519). Çoğunluk sisteminin genel olarak eleştirildiği nokta, temsilde adaleti tam olarak sağlayamaması hususundadır. Çoğunluğu sağlayarak kazanan seçmenlerin aday ve partileri, parlamentoda karşılık bulurken çoğunluğu sağlayamayan seçmenlerin temsili tam olarak parlamentoda karşılık bulamamaktadır (Tosun ve Tepeciklioğlu, 2012: 377). Nispi temsil sistemi, seçimlerde siyasi partilerin aldıkları oy ile orantılı olarak parlamentoya temsilci gönderme hakkını sağlamaya yönelik bir seçim sistemidir. Böylece partiler aldıkları oy oranınca temsilciler ile parlamentoda yer alacak ve her düşünce parlamentoda kendine yer bulabilecek ve temsil hakkı adilane sağlanmış olacaktır. Bu anlamda nispi temsil sistemi çoğunluk sisteminin aksine temsilde adaleti sağlamaya yöneliktir. Nispi temsil sisteminin eleştirildiği nokta ise yönetimde istikrarlı hükümetlerin oluşturulamaması nedeniyle seçimler sonucunda koalisyon ortaklıklarının kurulmasıdır (Tosun ve Tepeciklioğlu, 2012: 377).

Karma sistemler, çoğunluk sistemi ile nispi temsil sisteminin karşılıklı yarattığı sakıncaları gidermek üzere ortaya konmuş bir seçim sistemidir. Bu seçim sistemi her iki seçim sisteminin birlikte kaynaştırılarak veya her iki seçimin eşit derecede kullanılması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu anlamda hayal gücünü zorlayarak sayısız karma sistem ortaya konulabilir. Karma seçim sisteminin örnekleri; Fransa'da dördüncü cumhuriyet döneminde "birleşik listeli nispi temsil sistemi", Federal Almanya'da uygulanan "kişiselleştirilmiş çift oylu sistem" ve ülkemizde uygulanan "onda birlik barajlı d'Hondt sistemi" olarak verilebilir (Teziç, 2014: 359).

1.1.3. Demokrasi ve Seçim İlişkisi

Tarihsel süreç içerisinde demokrasi evrimi, vatandaşların direkt olarak yönetime katıldığı doğrudan demokrasi anlayışından nüfusun artması ile birlikte doğrudan katılım imkanının ortadan kalktığı ve temsilciler aracılığıyla yapılan temsili demokrasi anlayışına doğru olmuştur. Temsili demokraside vatandaşlar, kendilerini temsil edeceğini düşündükleri adaylara/partilere seçimlerde oy vererek yönetimde temsil imkânı sağlamaktadırlar. Günümüzde demokrasi anlayışının temsili demokrasi üzerinden gerçekleşmesi, demokrasi ve seçim ilişkisinin varlığını ortaya koymaktadır.

Demokrasilerde yönetim hakkının kime emanet edileceği tartışması, tarihsel süreçte yaşanan mücadeleler sonucunda iktidarın, kilise ve tanrısal bir anlayışın (omnis potestas a deo) elinden alınarak iktidarı belirleyecek yetkinin halka (omnis potestas a populo) verilmesi ile sonuçlanmıştır ve siyasal ve toplumsal manada meşruiyet kaynağı değişmiştir (Sartori, 1996: 31). Bu anlamda iktidarı belirleme yetkisinin halka seçimler vasıtasıyla verilmesi, temsili demokrasilerin en önemli özelliğidir.

Günümüz batı ülkelerinde demokrasiyi seçim üzerinden tanımlama eğilimi oldukça yaygındır. Batı ülkelerinde uzun yıllar boyunca seçim anlayışının yerleşmemiş olması ve bu nedenle halkın yönetimler üzerinde belirleyiciliğinin ve etkinliğinin oluşamaması, bu durum üzerinde etkili olmuştur. Bu bakımdan Batı'da oy hakkının elde edilmesi ve genelleşmesi adına büyük çabalar sarf edilmiştir ve 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında verilen siyasal mücadelelerin hemen hepsi genel oy hakkı için olmuştur. Bu anlamda demokrasi için verilen mücadele genel oy hakkı talebi üzerinde somutlaşmıştır (Çam, 2002: 482).

Demokrasi, diğer sistemlerin aksine çoğunluktan ziyade toplumsal çoğulculuğun farklı şekillerde siyasal yaşamda yer alabildiği sistemdir. Siyasal yaşamda farklı şekillerde yer alabilmenin bir şekli ise siyasal partiler aracılığıyla gerçekleşmektedir (Yayla, 2017: 53). Siyasi partiler siyasi arenada iktidarı hedefleyen veya iktidara ortak olma amacı güden örgütlenmelerdir. Siyasi partiler aracılığıyla seçmenler, sahip oldukları farklı düşünce, görüş, yaşayış ve inanç durumlarının temsil edilmesi imkânını bulmaktadırlar. Bu anlamda siyasi partilerin demokrasilerin vazgeçilmez unsurlarından biri olduğu söylenebilir.

Demokratik yarışmalar olan seçimlerin sonucunda kazanan siyasi partiler -salt çoğunluğu sağlaması durumunda- sahip olduğu seçmen çoğunluğunun güveni ve hakimiyeti ile azınlıklar üzerinde sürekli olarak mutlak iktidar sağlama amacı güdebilir. Ancak bu durum demokrasinin kendisine ve geleceğine zarar verebilir, dahası demokrasinin varlığını ortadan kaldırabilir. Çünkü demokrasilerin kendisinin ve geleceğinin demokratik olması, çoğunluğun azınlığa veya tam tersi şekliyle azınlığın çoğunluğa dönüşebilme imkanının varlığına bağlıdır (Sartori, 1996: 26). Bu bağlamda günümüz mevcut temsili demokrasi anlayışında bu imkânı sağlayacak olan ana unsur seçimlerdir. Halk yönetimi anlamına gelen demokrasinin günümüzde temsili demokrasi

anlayışıyla uygulanmasının seçimler aracılığıyla olması ve demokrasilere işlerlik kazandıran seçimlerin, genellik ve eşitlik gibi özelliklerinin demokrasi anlayışına da uygun olması bu iki kavramın birbiriyle olan ilişkisinde belirleyici olmaktadır.

1.2. Seçmen ve Seçmen Davranışları

İnsan, yaratılışı itibarıyla sosyolojik bir varlıktır ve içinde yaşadığı toplum ile çeşitli ilişki düzeyleri geliştirmiştir. İnsanlar içinde yaşadığı toplum ile geliştirdiği ilişkilerin sonucunda etken bireyler olarak toplumu veya yönetimleri etkileme ve yönlendirme gücüne sahipken edilgen bireyler olarak da toplum veya yönetimler tarafından etkilenme ve yönlendirilme durumu içerisindeyler. Bu bakımdan siyasal anlamda etkileme ve etkilenme süreçleri, seçimler vasıtasıyla daha çok seçmenler üzerinde gerçekleşmektedir. Bu sürecin anlaşılması bakımından seçmen ve seçmen davranışları kavramları önemli bir yere sahiptir.

1.2.1. Seçmen

Demokrasi ile yönetilen ülkelerin vazgeçemeyeceği en önemli unsurların başında belli aralıklar ile gerçekleştirilen seçimler gelmektedir. Seçimler, ülkelerin yönetim kadrolarını belirleyen periyodik süreçlerdir. Seçim sürecinin en önemli aktörü ise seçmenlerdir. Seçmen, seçimlere katılma hakkını haiz olan ve seçimlerde seçme eylemini gerçekleştiren, oy kullanan vatandaşı ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle ise seçmen, bazı hizmetleri yürütecek olan memurları seçmeye davet edilen kişiler olarak tanımlanmıştır (Le Bon, 2005: 129). Bu anlamda seçmenlerin seçimlerde sandık başında ortaya koyacakları iradeleri, iktidarı veya yönetim kadrolarını belirleyecektir.

Demokrasinin tarihsel serüveni içerisinde seçmenin rolü gittikçe önem kazanan bir hal almıştır. İlk başlarda seçimlerde oy hakkına sahip olabilmek için belli birtakım şartların sağlanmasını gerektirecek sınırlandırmalar mevcuttu. Seçmen statüsü kazanabilmek; servet/mülkiyet, vergi, eğitim, cinsiyet ve ırk gibi belirli niteliklere sahip olmayı gerektiriyordu. Bu bakımdan seçmen olabilmek, belli bir zümreye dahil olmak anlamı taşıyordu. Yakın zamana kadar dünyanın bazı bölgelerinde devam eden bu anlayış, dünyada meydana gelen toplumsal, siyasal ve ideolojik değişim ve dönüşümler ile birlikte genel oy anlayışına evrilmiştir. Genel oy anlayışı her bireye seçmen olma hakkı tanıırken, bu hakkın kullanımını bazı yeterliliklerin sağlanmasına bağlamıştır. Bu

bakımdan seçmen olabilmek için bazı yeterlilik kriterlerinin belirlenmesi, bir sınırlılık hali olarak görülmemelidir. Bu kriterlerin belirlenmesi, seçimlerin sağlıklı bir şekilde işlemlerini sağlamaya yöneliktir. Bu nedenle de ülkeler kendi toplumsal, siyasal ve ekonomik yapılarıyla ilişkili olarak seçmen olabilmek kriterleri belirlemektedir. Nitekim ülkemizde de seçmen olabilmek için bazı kriterler (vatandaş olma, belli bir yaşa sahip olmak, kısıtlı ve mahkûm olmamak) belirlenmiştir (Teziç, 2014: 301-305).

1.2.2. Seçmen Davranışları

Seçmen davranışı, seçmenlerin sahip olduğu değer, inanç ve tutumlarının oy tercihlerine yansımalarıdır. Bu nedenle siyasal seçimlerin nasıl sonuçlandığı kadar, seçimlerin sonuçlarını şekillendiren seçmen tercihlerinin yönelimleri ve bu yönelimlerin nedenlerinin anlaşılması da o kadar önemlidir. Bu bakımdan seçimler, seçmenlerin sadece oy kullanıp sonuçları itibarıyla de iktidarı belirledikleri süreçler değildir. Aynı zamanda seçimler, seçmenlerin tercihlerini yansıtmaları bakımından sosyolojik gerçeklikleri de ortaya koymaktadır. Sosyolojik yapının farklı kesimleri tarafından oluşturulan seçmenlerin, seçimlerde tercihlerinin ortak bir noktada buluşması -örneğin iktidarı belirlemeleri- açısından seçmen davranışlarının anlaşılması önemlidir. Böylece seçmen davranışlarının anlaşılması, siyasal ile sosyal alanın da ilişkisini ortaya koyacaktır.

Davranış, bireylerin dış dünyadan gelen çeşitli etkilere karşı gösterdikleri tepkiler toplamıdır. Siyasal davranış, seçmenlerin siyasi olaylar karşısında oluşan duygu, düşünce ve kanaatlerinin eyleme/davranışa dönüşmesidir (Turan ve Temizel, 2015: 15). Bu anlamda siyasal davranışın, bireylerin siyasal alanda siyasal olana karşı geliştirdiği ve gösterdiği tepkiler bütünü olduğu söylenebilir. Seçmenlerin siyasal davranışlarının, siyasal alanı ve sistemi etkileyecek ve yönlendirecek güce sahip olduğu düşünülebilir.

Siyasal davranışın seçmenler özelinde en belirgin olarak ortaya çıktığı safha siyasal katılma durumudur. Siyasal katılma dar anlamda sadece seçimlere aktif olarak katılarak oy kullanmayı ifade ederken; geniş anlamda, siyasal karar alma süreçlerinin her aşamasında aktif olarak yer almayı ifade etmektedir (Çukurçayır, 2012: 39). Siyasal katılma durumunu, seçmenlerin sadece seçimlerde oy kullanma faaliyeti olarak görmek eksik ve yanlış bir anlayış olur. Bu nedenle siyasal katılma, seçmenlerin siyasal olana ilişkin basit ilgi ve meraklarından, yoğun eylem durumuna doğru uzanan geniş bir davranış ve faaliyet alanını kapsamaktadır (Kapani, 2007: 144).

Robert A. Dahl bireylerin siyasal katılım durumlarını ilgi seviyelerine göre; siyasete ilgisiz katman (apolitical stratum), siyasi katman (political stratum), siyasi güç arayan katman (power-seekers) ve güç sahipleri katmanı (powerful) olmak üzere dört katman şeklinde sınıflandırmıştır. İlk katman olan siyasete ilgisiz katmandaki bireylerin siyasete olan ilgileri oldukça düşüktür. Öyle ki seçmenler, seçimlere katılım gösterme ve oy kullanmaktan kaçınırlar. İkinci katman olan siyasi katmanda bireyler, siyasal alana yönelik ilgi duyarlar, bir partiye üye olarak parti içi ve dışı çalışmalarda görev alır, toplantılara katılır ve seçimlerde oy kullanarak siyasal katılım sağlarlar. Son iki katman olan siyasi güç arayanlar ve güç sahipleri katmanı, siyasal katılımın yanı sıra siyasal mücadelede de üst seviyelerdedir. Burada siyasi güç arayanlar iktidarı talep ederken, güç sahipleri iktidarını koruma çabası içindedir. Bu nedenle, bu iki katmandaki seçmenlerin siyasal alana yönelik katılımının önceki iki katmana göre çok daha fazla olduğu söylenebilir (Dahl, 1984: 94-111).

Siyasal katılım düzeylerinin bireyler ve toplumlar nezdinde farklılıklar göstermesi, bireylerin ve toplumların tarihsel süreç içerisinde yaşadıkları ekonomik, sosyal ve kültürel olayların etkilerinden kaynaklanmaktadır. Bu süreçleri yaşayan bireylerin veya toplumların benzer olaylar karşısında farklı davranış ve siyasal katılım sergilemeleri ise bireylerin veya toplumların süreç içerisinde edindikleri altyapı, siyasal kültür ve siyasal toplumsallaşma ile yakından ilgilidir.

Bir siyasal sistemde toplumdaki bireylerin siyasal sisteme ilişkin inanç, tutum, duygu ve değerlerinin bütünü siyasal kültürü oluşturmaktadır (Turan, 1986: 33). Siyasal kültür, toplumların siyasal alana yönelik olarak tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkardığı maddi ve manevi değerler içinde, siyasal olan ile ilgili geliştirdiği tutum, anlayış ve değer yargılarını ifade eder (Kurt, 2012: 336). Bir başka ifadeyle siyasal kültür, siyasal sistemin ortak tarihinin ve sistemin öğelerinin terkididir dolayısıyla siyasal kültürün oluşumunda hem toplumun ortak tecrübesi hem de özel tecrübelerin katkısı büyüktür (Taşdelen, 2015: 155). Bu nedenle siyasal kültürün, bireylerin ve toplumların zaman içerisinde meydana getirdikleri ekonomik, sosyal, edebi, dini vb. anlayışlardan bağımsız olduğu düşünülemez ve toplumsal değerlerde yaşanan değişimlerden etkilenmediği söylenemez. Bu bakımdan siyasal kültür, toplumsal kültürü oluşturan diğer öğelerden ve uluslararası kültür hareketlerinden bağımsız değildir, onlarla etkileşim içindedir (Turan, 1986: 35). Örneğin, Türkiye'nin güney sınırına komşu olan Suriye'de yakın dönemde yaşanan hadiseler

nedeniyle Suriye'den Türkiye'ye doğru zorunlu göç hareketleri yaşanmıştır. Bunun sonucunda ise Türk toplumunun göç, göçmen, mülteci ve göçmen politikalarına yönelik siyasi değer, duygu ve yaklaşımlarında gelişmelere ve değişimlere bağlı olarak yeni bir siyasi kültürün oluşacağı söylenebilir.

Siyasal davranış ile ilişkili diğer bir kavram ise siyasal toplumsallaşmadır. Siyasal toplumsallaşma, topluma ait olan siyasal kültürün ve değerlerin bireylere aktarımı veya bireylerin siyasal kültürü çeşitli yollarla algılaması, öğrenmesi ve benimsemesi durumunu ifade etmektedir. Siyasal toplumsallaşma, bireyin doğumuyla başlayıp hayatı boyunca devam eden ve çeşitli yollarla siyasal alana yönelik olarak bilgi, tecrübe, kanaat, tutum ve değerlerinin oluştuğu süreçtir. Bu anlamda siyasal toplumsallaşma, bireylerin siyasi kültürü edindikleri sürecin adıdır (Turan, 1986: 47). Siyasal toplumsallaşma, seçmenlere siyasal alan ve sistem ile ilgili bilgiler aktararak seçmenlerin siyasal sisteme yönelik hassasiyetlerinin geliştirilmesinde ve seçmenlerde siyasal yeterlilik duygusunun oluşturulmasında oldukça önemlidir (Yayla, 2017: 177).

Siyasal kültürü oluşturan norm, değer, anlayış ve tutumlar bireylere doğuştan, soydan geçimle aktarılmazlar. Bireyler bu kültürü yaşamları boyunca -yoğun olarak ergin yaştan önce- edinmektedirler. Bu anlamda siyasal kültürün bireylere siyasal toplumsallaşma ile aktarımı bir kültürel aşılama değildir (Duverger, 1998: 94-96). Siyasal toplumsallaşma sürecinde, bireylere siyasal kültürün aktarımında siyasal toplumsallaşma araçları/ajanları önemli rol oynamaktadırlar. Siyasal toplumsallaşmayı sağlayan bu araçlar/ajanlar arasında ilk olarak aile gelmekle birlikte, arkadaş çevresi, sosyal çevre, meslek grupları, eğitim kurumları, siyasi partiler ve kitle iletişim araçları yer almaktadır (Beren, 2013: 194). Siyasal toplumsallaşma sürecinde, bireylerin siyasal değerlere ilişkin tutum ve davranışlarının bütünleşmesinde toplumsal yapılar ve kurumlar, seçmen davranışları üzerinde belirleyici rol oynamaktadır (Uysal, 1984: 81). Bu anlamda bireylerin ilk olarak ailede başladığı düşünülen siyasal toplumsallaşma sürecinin, bireylerin çevrelerinin genişlemesiyle birlikte hızlandığı ve çeşitlilik kazandığı söylenebilir. Bu bağlamda seçmenlerin siyasal alana yönelik geliştirdikleri davranışlar üzerinde de bu süreçlerin etkili olduğu düşünülebilir.

1.3. Seçmen Davranışları Teorik Yaklaşım Modelleri

Seçim sürecinde yaptıkları tercihler ile seçim sonuçlarının belirleyicisi olan seçmenler, karar alma sürecine giden yolda siyasal tercihlerinde bilinçli veya bilinçsiz olarak birtakım unsurları göz önünde bulundururlar. Seçmenlerin karar alma sürecinde siyasal tercihlerinde birbirlerinden farklı davranışlar sergilemelerinin nedenleri, nelerden niçin etkilendikleri ve neye göre tercihlerde buldukları soruları ortaya çıkmaktadır. Bu sorulara cevap niteliğinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

Seçmen davranışlarına yönelik olarak yapılan ilk çalışmalar 1910'lu yıllarda Batı'da başlamıştır. Seçmenlerin oy tercihleri üzerine ilk sistemli araştırmayı; 1913'te Fransa'da Fransız sosyolog ve siyaset bilimci olan Andre Siegfried, kendisinin hazırladığı coğrafik haritalara dayanarak yapmıştır (Temizel, 2012: 21). Bu çalışmayı Siegfried, Fransa'da seçim bölgelerini haritalarda karşılaştırarak, seçmen tercihlerinin bölgeler arası nasıl farklılaştığını belirlemek üzerine yapmıştır. Siyaset bilimi ile coğrafyayı bir araya getiren bu alana yönelik çalışmalar, 1920'li yıllarda oy hakkının evrensel bir nitelik kazanması ile daha da önemli bir hale gelmiştir. Ancak, Avrupa'nın 1930'lu yıllardan itibaren sosyo-ekonomik hayatta yaşadığı bunalımlar ve İkinci Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu ağır sorunlar nedeniyle bu alana yönelik çalışmalarda liderliği ABD ele almıştır (Aydoğan Ünal, 2016: 96). İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan gelişmeler ile birlikte demokrasi ve seçim kavramlarının önem kazanması, seçmen davranışları alanına yönelik seçimlerin odak noktası olan seçmenlere yönelik ilgiyi de artırmıştır.

1940'lardan itibaren başlayan ve günümüze kadar süren çalışmalar üç temel görüş etrafında şekillenmiştir. Bunlar; Lazarsfel ve arkadaşlarının çalışması olan "*The People Choice*", Campbell ve arkadaşlarının çalışması "*The American Voter*" ve son olarak Downs'un "*An Economic Theory of Democracy*" isimli eserleridir. Bu anlamda bu üç temel görüş, seçmen davranışlarının analiz edilmesinde kullanılan üç temel yaklaşımı (sırasıyla sosyolojik, psikolojik ve ekonomik) meydana getirmiş ve çoğu araştırma bu çerçevede yönlendirilmiştir (Kalender, 1998: 42). Seçmen davranışlarının analiz edilmesi, seçmenin diğer seçmenlerle, toplumla ve politikacılarla arasındaki ilişkiyi ortaya koyması, siyasal sistemin yapısıyla ilgili önemli bilgileri açığa çıkarması ve siyasi ve sosyal değişim süreçlerini yansıtmaları bakımından önemli bir yere sahiptir (Heywood, 2013: 311).

Seçmenlerin siyasal davranışlarının anlaşılması ve analiz edilebilmesi için temel yaklaşım modelleri ortaya konmuştur. Seçmenlerin davranışlarını etkileyen faktörlerin birbirinden farklı olması, bu davranışların nedenlerinin anlaşılmasına yardımcı olacak yaklaşım modellerini de birbirinden farklı kılmaktadır. Bu yaklaşım modelleri genel olarak sırasıyla üç başlık altında ele alınmaktadır. Bunlardan ilki; Columbia Ekolü olarak da adlandırılan Sosyolojik Yaklaşım, ikincisi; Michigan Ekolü olarak adlandırılan Sosyo-Psikolojik Yaklaşım, üçüncü ve son yaklaşım ise; Rasyonel Tercih (Ekonomik) Yaklaşım modelidir.

1.3.1. Sosyolojik Yaklaşım (Columbia Ekolü)

Columbia Üniversitesi'nde bir grup araştırmacı tarafından ortaya konduğu için Columbia Ekolü olarak da isimlendirilen sosyolojik yaklaşım, seçmenlerin siyasal tercihlerinin bir dini aidiyet gibi vazgeçilemeyecek bir durum olduğunu ve bağlılık oluşturduğunu, bu durumun ise seçmenlerin seçimlerde kullandıkları oyları, onların kökleşmiş siyasal kimliklerinin birer yansıması olduğunu kabul eder (Akgün, 2002: 25).

Sosyolojik yaklaşım; Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet tarafından 1940 yılı ABD başkanlık seçimlerinde Ohio ve Erie County'deki seçmenlerin tercihlerinin incelenmesi üzerine bir çalışma sonucu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada, seçmenlerin siyasal tercihlerinin tıpkı bir mağazada alışveriş yapan insanlarda olduğu iki alternatif arasından birine yönelerek kişisel bir tercih oluşturduğu ve bu tercihin yönelmesinde ise basının ve radyonun etkili olduğunu öne sürmüşlerdir. Ancak, çalışmanın sonucu bu durumun öyle olmadığını, basının ve radyonun etkisinin çok düşük seviyelerde olduğunu, seçmenlerin tercihlerinde sosyolojik öğelerin çok daha etkili olduğunu göstermiştir (Kalender, 1998: 43).

Amerika'da 1940'lı yıllarda başlayan seçmenlere yönelik araştırmaların büyük bir kısmında, nüfus sayımları sonucu elde edilen demografik verilerin kullanıma hazır olması ve uygunluğu nedeniyle sosyolojik metot kullanılmıştır. Böylelikle elde edilen sosyal ve coğrafi veriler sayesinde siyasal partilerin dayandığı toplumsal kesimlerin anlaşılması sağlanmıştır (Akgün, 2000: 77). Sosyolojik yaklaşım, seçmen davranışlarını ele alırken odak noktası olarak seçmenleri değil; seçmenlerin içinde buldukları ve etkilendikleri siyasi ve sosyal grupları inceler. Seçmen davranışlarını aile, din, iş ve arkadaş çevresi, yerleşim yeri ve sosyo-kültürel yapı gibi seçmenin ait olduğu yapılar içinde değerlendirir

ve seçmenin niçin oy verdiği sorusuna cevap arar. Sosyolojik yaklaşım, bireyin sosyal bir varlık olduğundan hareketle bireyi toplumun bir üyesi olarak görmektedir. Toplumsal yapı içinde belli bir grubun üyesi konumunda olan birey, içinde bulunduğu grubun sahip olduğu değerlere aykırı hareket etmesi veya grup normlarına uymaması halinde birtakım yaptırımlarla karşılaşacağını bilir. Bu anlamda birey, oy verme davranışında üyesi bulunduğu grubun değerlerine ve normlarına ters düşmemek ve yaptırımlarla karşılaşmamak düşüncesi altında hareket edecektir. Sosyolojik yaklaşım, bu durumdan hareketle seçmen davranışlarına yönelik sorduğu “niçin” sorusunu bu çerçevede değerlendirmektedir (Kalender, 1998: 43).

Sosyolojik yaklaşım, seçmen davranışlarının temelde toplumda var olan sosyal bölünmüşlük tarafından şekillendiğini öne sürmektedir (Akgün, 2002: 25). Bu anlamda sosyolojik yaklaşım, oy verme davranışı ile grup üyeliğini, seçmenlerin içinde buldukları sosyal ve ekonomik yapıya yakın olacak şekilde bir oy verme davranışı geliştirdiğini ileri sürerek birbirine bağlar. Toplum içinde var olan çeşitli bölünmeleri ve gerilimleri ortaya koyarak toplumsal bağlılığın önemini vurgular. Toplumda bu bölünmeler sınıf, cinsiyet, etnisite, din ve yerleşim yeri temellidir. Örneğin, sağ kanat partilerinin oy tabanlarını orta sınıf ve sol kanat partilerinin oy tabanlarını işçi sınıfının oluşturması seçmenlerin oy verme davranışlarının sınıf sistemlerini yansıttığı görülmektedir. İngiltere’de iktidarda olan Muhafazakâr Parti ve muhalefette olan İşçi Partisi’nin oluşturduğu ikili parti sistemi bu bağlamda gösterilebilir (Heywood, 2013: 313). Mardin, sosyolojik yaklaşımın dile getirdiği ve seçmen davranışlarının şekillenmesinde etkili olan sosyal bölünmüşlüğü, Türkiye’de toplumsal grupların yönelimlerinin siyasal yansımalarını merkez-çevre ilişkisi kuramı üzerinden analiz etmiştir. Osmanlı devletinde var olan merkezi yönetim anlayışı içinde, merkezde yer alan bürokratik yapının varlığı karşısında çevrenin yer edinmemesi, çevreyi kendi düşünce ve yaşayış tarzını geliştirmesi yönünde harekete geçirmiştir. Merkezde yönetim içinde bulunan hanedan sınıfı ve bürokratik sınıf karşısında çevre, eşraf kesim ve köylülerden oluşmaktaydı. Bu durumda merkez ve çevrenin birbirlerinden farklı (yerleşim yerlerine, eğitim kurumlarına, ekonomik yapılara vb.) imkân ve olanaklara sahip olması, merkez ve çevre arasında farklı kültür, düşünüş ve davranış yapılarını ortaya çıkarmıştır. Merkez ve çevrenin edindiği bu durum Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Merkezi oluşturan bürokratik yapının yeni kurulan sistemi korumaya yönelik merkezi politikaları ve

çevrenin yeni sistemle bağlarının kurulamaması merkez ile çevrenin farklılığını sürdürmesine yol açmıştır. Bu durum çok partili dönem ile birlikte devam etmiş; siyasal alanda verilen hakimiyet mücadelesinin sonucu olarak toplumsal yapıda ortaya çıkan bu bölünmüşlük, merkez-çevre ilişkisini partiler düzeyi üzerinden şekillendirmiştir (Mardin, 2016: 35-77). Bu durum ise toplumdaki bireylerin siyasal alana yönelik olarak farklı siyasal davranışlar sergilemesine neden olmaktadır.

Sosyolojik yaklaşımın bu temel varsayımlarından yola çıkılarak şu genellemelere ulaşabiliriz (Kalender, 1998: 46):

- Bireylerin sosyal hayat içindeki etkileşimleri onların siyasallaşmasını sağlar ve parti tercihlerini belirler.
- Bireyler içinde buldukları gruplardan etkilenir. Bu nedenle birlikte yaşayan veya çalışan bireylerin aynı yönde oy kullanmaları muhtemeldir. Bu anlamda oy verme bir grup deneyimidir.
- Siyasal eğilimler sosyo-ekonomik statü, dinsel bağlılık ve ikamet üzerinde temellenmiştir. Bu anlamda bu üç faktörün bireylerin karar vermelerinde önemli rolü vardır.
- Oy tercihlerinde ailenin önemli bir rolü vardır. Özellikle eşler birbirlerinin tercihlerine çok yakın şekilde oy kullanmaktadır. Ayrıca çocukların tercihleri de ebeveynlerinin tercihleri ile büyük ölçüde benzeşmektedir.
- Seçimlere yönelik ilgi düzeyi karar verme zamanını etkilemektedir. Seçimlere yönelik yüksek ilgi gösteren bireyler, daha hızlı karar vermektedir.

Sosyolojik yaklaşım, seçmen davranışlarının açıklanmasına yardımcı olacak birtakım açıklamalar getirirse de günümüz gerçekliğinde bu açıklamaları tamamıyla kabul etmek doğru olmayacaktır. Sosyolojik yaklaşım, seçmen davranışlarına sadece toplumsal gruplar üzerinden açıklamalar getirmeye çalışması, bireylerin kendisini, çıkarlarını ve diğer birçok etkeni göz ardı etmesi nedeniyle eleştirilere maruz kalmaktadır (Heywood, 2013: 313). Değişen ekonomik durumlara göre seçimden seçime tercihleri değişen seçmenin siyasal yönelimlerini, partilerin oy dağılımlarını ve aynı grup veya toplumsal yapı içindeki seçmenlerin farklı yönde tercihte bulunma durumlarını açıklamada da yetersiz kalmaktadır (Aydoğan Ünal, 2016: 100). Yapılan çok sayıda araştırma, modern

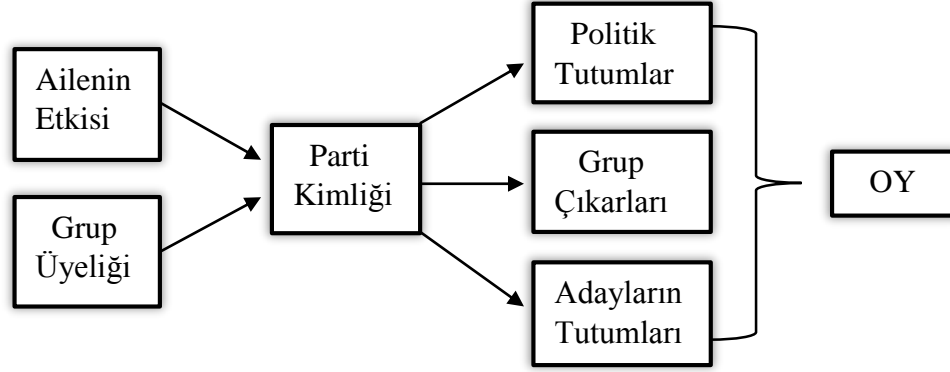
toplumlarda sosyolojik faktörler ile siyasi partilere yönelik destek arasındaki bağıın zayıfladığını göstermektedir. Bu durum üzerinde sınıfsal gruplaşmanın dağılmasının etkili olduğu yani toplumsal yapıda meydana gelen değişimlerin neden olduğu belirtilmektedir. Örneğin; İngiltere’de yapılan 1997 seçimlerinde İşçi Partisinin, ilk defa kendi tabanı olan işçi kesimine oranla işçi olmayan kesimden daha fazla oy alması bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Heywood, 2013: 313).

1.3.2. Sosyo–Psikolojik Yaklaşım (Michigan Ekolü)

Seçmen davranışlarına yönelik teorik yaklaşımlardan bir diğeri ise sosyo-psikolojik yaklaşımdır. 1950’li yıllarda alan araştırmaları üzerine yapılan çalışmaların yaygınlık kazanması, buna bağlı olarak aynı zamanda bireysel düzeylerde elde edilen verilerin artmasıyla birlikte sosyo-psikolojik yaklaşım önem kazanmaya başlamıştır. Michigan Üniversitesi’nde kurulan Ulusal Seçim Araştırmaları merkezinde Campbell, Converse, Miller ve Stokes tarafından 1960 yılında yayımlanan ünlü “*Amerikan Seçmeni (The American Voter)*” adlı çalışma bu alanda yeni bir çığır açmış ve bu yaklaşımın Michigan Ekolü olarak tanınmasını sağlamıştır. Sosyo-psikolojik yaklaşım, toplumsal gruplar yerine bireyler üzerine yoğunlaşmakla birlikte seçmenlerin küçük yaşlardan itibaren ailelerinin ve buldukları çevrelerin etkisi altında siyasal sosyalleşme sürecini yaşadıklarını öne sürer. Bu durumun ise seçmenlerin siyasal davranışları ve ideolojik yönelimleri üzerinde oldukça etkili olduğunu ve seçmenin ilerleyen yaşlarında parti tercihlerini etkilediğini vurgulamaktadır (Akgün, 2002: 26).

Sosyo-psikolojik yaklaşıma göre esasında seçmenlerin siyasal davranışlarının altında psikolojik unsurların yattığını ve bu psikolojik unsurların seçmenlerin bilinçaltılarını şekillendirerek siyasal alana olan yönelimlerinde etkili olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda sosyo-psikolojik yaklaşım, siyasi literatüre “*parti kimliği (party identification)*” kavramını kazandırmıştır. Buna göre, bireyler küçük yaşlardan itibaren içinde buldukları yakın toplumsal çevrenin etkisiyle belli bir partiye yönelik yakınlık duymaya başlarlar ve bireylerin partileriyle arasında oluşan bu psikolojik bağ hayatları boyunca devam eder (Akgün, 2002: 26).

Sekil 1: Sosyo-Psikolojik Yaklaşım



(Kaynak: Evans, 2004: 26)

Seçmenlerin parti kimliğinin aile bağları içinde erken dönemde şekillenmesi, bireylerin dinsel kimliklerinin oluşumu ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. İlk olarak aile içinde oluşmaya başlayan dini inanç anlayışını, bireylerin yaşamları boyunca sürdürmesi gibi oluşan parti kimliğinin de adeta bir dinsel inanç gibi bireylerde aidiyet ve bağlılık özelliği gösterdiği düşünülebilir.

Seçmenlerin partiyle olan psikolojik bağlılıkları, seçmenlerin partiyle özdeşleşmesini sağlar. Bu anlamda seçmen partiye karşı bir sevgi, bağlılık ve taraftar olma duygusunu taşır. Bu taraftar olma durumu bir futbol takımını tutma gibi değerlendirilebilir (Kalender, 1998: 48). Seçmenler, taraftar oldukları partileri kendi partileri olarak görerek sahiplenir ve partileri üzerinden kendilerini tanımlarlar. Bu durumun seçmenin oy tercihlerini etkilemesi, seçmenlerin ideolojik oy kullanma ve ideolojik kimliklerini yansıtması bakımından önemlidir (Turan ve Temizel, 2015: 75). Seçmenlerin parti kimliğine sahip olması veya partiyle özdeşleşmesi için seçmenin partiyle hukuki bir bağının olması da gerekmemektedir (Turan, 1986: 110).

Seçmenler, sahip oldukları parti kimliği sayesinde siyasal alana yönelik anlam veremedikleri kompleks olaylar karşısında kendilerini yakınlık duyduğu parti ile konumlandırır. Böylece seçmenler, siyasal alana ve olaylara yönelik yeterince bilgi sahibi olmasalar da yakınlık ve bağlılık duyduğu partinin olayları yorumlaması ile anlam veremedikleri durumları zihinlerinde anlamlı hale getirirler. Ayrıca seçmenler bazı seçim dönemlerinde farklı nedenlerden (ekonomik çöküntü, kötü adaylar, yanlış politikalar vb.) dolayı başka bir partiye oy verseler bile, daha sonraki seçim döneminde yine eski

partilerine yönelmektedirler (Akgün, 2002: 26). Bu durumda seçmenlerin partileri ile arasında kurduğu bağıllık derecesi önemlidir.

Sosyo-psikolojik yaklaşımın temel varsayımlarından yola çıkarak araştırmacıların çalışmaları neticesinde şu genellemelere varılabilir (Kalender, 1998: 51-52):

- Seçmenlerin büyük çoğunluğu belli bir partiye yönelik önceden var olan güçlü bir bağıllık hissetmektedir.
- Seçmenlerin sahip oldukları bu bağıllık ve yakınlık, siyasal sosyalleşme sürecinde erken dönemde ailede oluşmaktadır. Dolayısıyla bu süreçte ailenin rolü büyüktür.
- Seçmenlerin çoğu, yaşamları boyunca aynı partiye bağlı kalmaktadırlar.
- Seçmenlerin aile bağlarının zayıf olması veya hiç olmaması ve seçmenin ilk oluşan parti bağıllığını oluşturan referans gruplarının farklı olması, seçmenlerin diğer partilere yönelik sapmalar göstermesine neden olmaktadır.
- Bir partiye yönelik daha fazla bağlı olan seçmenin yapılan seçimlere katılması çok daha güçlü ihtimaldir.
- Bir partiye yönelik daha fazla bağıllık hisseden seçmenin, seçimlerde bağımsız olarak tercihini o partiye yönelik kullanması çok daha güçlü ihtimaldir.
- Seçim dönemlerinde bazı nedenlerden dolayı seçmenlerin tercihlerinde değişiklikler olsa da bu değişiklik hali bir veya iki seçim devam etmekte, kısa süre içerisinde seçmenlerin tercihleri parti bağıllığı çizgisine geri dönmektedir.
- Seçmenlerin kendilerine yakınlık ve bağıllık hissettikleri parti dışında, partizanlığına yakın ve uygun olan diğer partileri de takip etmesi ve değerlendirmesi olasıdır.

Sosyo-psikolojik yaklaşım, İkinci Dünya Savaşı sonrası küresel ölçekte yaşanan değişimlerle birlikte bireysel özgürlükler ve hak anlayışındaki gelişmelere bağlı olarak etkilenmiştir. Vatandaşlar tarafından yükselen taleplere cevap vermekte ortaya çıkan zorluklar, seçmenlerin siyasal alana yönelik güven duygularını kırmaya başlamış ve oluşan güven kaybı neticesinde parti bağıllıklarında azalmalar ve farklı partilere kaymalar

görölmeye başlamıştır (Akgün, 2001: 5). Artık seçmenler kendilerini herhangi bir partiye bağılı hissetmemekte ve ekonomik, siyasi, sosyal ve güncel sorunları göz önünde bulundurarak sandığa yönelmişlerdir. Bu durum, sosyo-psikolojik yaklaşımın varsayımları konusunda şüphe yaratmış ve yaklaşımı eleştirilere maruz bırakmıştır.

Sosyo-psikolojik yaklaşımın eleştirildiğı temel noktalardan biri; yaklaşımın seçmenlerin parti kimliğı bağıını çok fazla önemsemesi ve seçmenlerin bağı kurduğı partiden başka bir partiye oy vermesini veya tarafsız kalarak hiçbir partiye oy vermediğı durumları açıklamada yetersiz kalmasıdır. Ayrıca küreselleşen dünyada partilerin arasındaki farkların giderek azalması ve aşırı uçlarda politikalar üretmekten vazgeçip merkeze yakın politikalar belirlemeleri partiler arasındaki farkları ortadan kaldırmakta, bu durum ise seçmenin parti kimliğı bağıını zayıflatmakta ve tek bir parti ile bağı kurmasını engellemektedir (Aydoğan Ünal, 2016: 103-104). Amerika'da partizan desteklerin azalması sonucu, Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti'nin üye sayılarında bir azalma görülürken bağımsızların sayısında ise bir artış olmuştur. Aynı şekilde İngiltere'de Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi üzerinden kendini tanımlayan seçmenlerin, partilerine karşı duyulan bağılılık güçlerinde düşüşler yaşanmıştır (Heywood, 2013: 312).

Sosyo-psikolojik yaklaşıma yapılan eleştirilere rağmen yaklaşımın parti kimliğı üzerinden temel varsayımlarının geçerlilik ve gerçeklik yönleri vardır. Örneğın; Türkiye'de seçmen davranışlarına baktığımız zaman seçmenlerin partilerine bağılılık durumlarının etkili olduğı görölmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin girdiğı son 15 yıl içindeki seçimlerde aldığı oy oranının, yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik olayların sonucundan etkilenmeden belli bir seviyede süreklilik göstermesi CHP seçmeninın parti kimliğıne bağılılığını yansıtmaktadır (Dursunoğlu, 2018: 30). Bu durumun ortaya çıkmasında bir diğeri etken ise Türk siyasetinde verilen iktidar mücadelesinin bir var olma mücadelesi olarak algılanıyor olması önemli bir yere sahiptir. Bir başka örnek ise AK Parti seçmeninın 7 Haziran 2015 seçimlerinde oy tercihlerinin değışmesi sonucu, parti oy oranlarının düşmesi ile tek başına iktidar olma sürekliliğini kaybetmesi ve sonra yapılan erken seçimlerde tekrar seçmeninın partiye yönelmesi ile parti oy oranını yükseltmesi, seçmeninın bir seçim sonra tekrar parti kimliğı bağılılığı gösterdiğine örnek verilebilir.

1.3.3. Rasyonel Tercih (Ekonomik) Yaklaşım

Literatürde rasyonel tercih yaklaşımı veya diğer adıyla ekonomik oy verme (Economic Voting) yaklaşımı olarak bilinen bu model, seçmen davranışlarına yönelik getirdiği açıklamalar ve yaptığı analizler açısından önemli bir yere sahiptir.

Rasyonel tercih yaklaşımı, seçmenlerin kendi çıkarlarını iyi bildiğini ve bu çıkarlarını sağlamaya yönelik olarak çıkarlarına hizmet edeceğini düşündüğü aday veya parti değerlendirmesi sonucu, çıkarlarına en uygun düşen aday veya partiye yönelik oy kullanmasıdır (Kalender, 1998: 53). Bu anlamda rasyonel tercih yaklaşımına göre seçmenler, seçim dönemlerinde kendi amaçlarını gerçekleştirmek adına, bu amaçlarını optimum düzeyde gerçekleştirebilecekleri partiye yönelerek tercihte bulunurlar. Bu yaklaşım, seçmenin tercihini belirleme aşamasında dikkate aldığı tek hususun “maddi çıkarları” olduğunu ve seçmenin fayda maksimizasyonuna göre hareket ettiğini varsaymaktadır. Antony Downs’un 1957 yılında yayınladığı “*Demokrasinin Ekonomik Teorisi (An Economic Theory of Democracy)*” adlı çalışmasında yer verdiği “her bir vatandaş oyunu, kendisine diğer bütün partilerden daha fazla fayda sağlayacağına inandığı partiye verir.” ifadesi ile yaklaşımı özetlemiştir (Akgün, 2002: 27). Bu anlamda rasyonel tercih yaklaşımı, seçmen davranışlarını ele alırken; önceki iki yaklaşımdan farklı olarak sosyal çevre, toplumsal gruplar ve sosyalleşme yerine, bireyi odak noktası olarak alır (Kalender, 1998: 54). Bu nedenle rasyonel tercih yaklaşımına göre oylama, alışıldık siyasal bağlılık ve sadakatin geniş kapsamlı ifadesinden ziyade bir amaca ulaşmak için kullanılan temel bir araçtır (Heywood, 2013: 313).

İhtiyacı eksen olarak alan kuramlar, geçmişi esas alırlar. Geçmişte yaşanan olaylara, ne olup bittiğine odaklanarak geçmişte yaşanan süreçlerin neticesinde edinilen deneyimlerin davranışları doğurduğunu iddia ederler. Benzer şekilde zihinsel kuramlar ise gelecek üzerine odaklanırlar. Onlara göre, gelecekte elde edilmek istenen veya sakınılmak istenen beklentiler, amaçlar ve tahminler davranışları meydana getirmektedir (Anık, 2000: 191). Rasyonel tercih yaklaşımının bir diğer versiyonu “geçmişe dönük oy verme (retrospective voting)” olarak bilinir. Bu anlamda seçmenler, siyasal tercihlerde bulunurken iktidarda bulunan siyasi partinin uygulamalarına, politikalarına ve genel performansına bakarlar. Bu durumların kendi ekonomik durumlarındaki değişmeye olan etkisini -olumlu veya olumsuz- göz önünde bulundururlar. Burada seçmenler için önemli

olan şey, siyasal iktidarın uygulamaları ve politikalarının nasıl olduğu ile ilgili değil, önemli olan bu uygulama ve politikaların kendileri için ortaya çıkardığı net sonuçlardır. Bu anlamda seçmenler, kendi ekonomik durumları ile birlikte ekonominin iyiye doğru gittiği durumlarda iktidardaki partiyi bir sonraki seçimde destekleyerek ödüllendirirken; ekonominin kötüye gittiği durumlarda ise seçmenler, bir sonraki seçimde tercihini değiştirerek iktidardaki partiyi cezalandırmaktadır (Akgün, 2002: 27).

Seçmenler, rasyonel davranışlar sergileyerek en fazla faydayı amaçlamaları nedeniyle siyasal tercihlerde bulunmadan önce -seçim öncesinde- adaylar ve partiler ile ilgili bilgi toplarlar. Böylelikle seçmen, bu bilgi edinme süreci neticesinde kendisi için uygun faydayı sağlayacak aday veya partiye yönelecektir. Bu bilgi toplama sürecinde, bilgi edinme maliyetlerinin düşük ya da yüksek olması seçmen davranışlarını önemli ölçüde etkilemekte, seçmenler kendilerinin ulaştığı veya kendisine ulaşabilen bilgilere dayanarak tercihte bulunmaktadır (Aleskerov vd., 2010: 196).

Seçmenlerin rasyonel davranışlar sergilemesinden yola çıkarak; Downs, seçmenlerin masrafsız ve tam olarak bilgilerle donatıldığı bir ortamda oy verme kararlarını şu şekilde alacağını varsaymaktadır (Downs, 1957: 49-50):

- Seçmenler, mevcut hükümetin yönetiminde devlet faaliyet ve uygulamalarından elde ettiği gelir ile diğer muhalefet partilerinin iktidarda olması durumunda elde edecekleri geliri karşılaştırarak farkı bulacaklardır. Böylece seçmenler bu farkı göz önünde bulundurarak rakip partiler arasından tercihte bulunacaklardır.
- Seçmenler, iki partili bir siyasal sistemde en son tercih ettiği partiyi tercih edecektir. Çok partili bir siyasal sistemde ise seçmen, diğer seçmenlerin tercihlerini tahmin etmeye yönelik olarak şu şekilde davranışlar sergileyecektir:
 - Desteklediği partinin kazanma şansı yüksekse o partiden yana tercihte bulunacaktır.
 - Desteklediği partinin kazanma şansı yok gibi ise, desteklediği partiyi korumak amacıyla sevmediği ve rakip olan partinin kazanmasını engellemek adına başka diğer bir partiye oy verecektir.

- Seçmen gelecek odaklı ise, desteklediği partinin kazanma şansı az olsa bile gelecek seçimlerde alternatifleri geliştirmek adına yine kendi desteklediği partisine oy verecektir.
- Seçmen, tercihleri arasında iktidar partisi ve muhalefet partisini aynı seviyede görmesi nedeniyle karar veremiyorsa şu şekilde davranacaktır:
 - Partiler farklı platformlara ve politikalara sahip olmalarına rağmen çıkmaza girmiş ise, yani birbirlerini geçemiyorlarsa seçmen çekimser kalacaktır.
 - Partiler, aynı platformlara ve politikalara sahip olmalarına rağmen çıkmaza girmiş ise seçmen iktidar partisinin performans oranlarını öncekileriyle karşılaştıracaktır. Eğer iktidar partisi iyi iş çıkarmışsa destekleyecek ve ona oy verecektir. Eğer ki kötü iş çıkarmışsa muhalefet partisine oy verecektir. Partilerin performanslarını ne iyi ne de kötü -eşit- görüyorsa çekimser kalacaktır.

Rasyonel tercih yaklaşımı, seçmenlerin siyasal tercihlerde bulunurken, sosyolojik yaklaşım ve sosyo-psikolojik yaklaşımın öne sürdüğü etkenlerden farklı olarak, seçmenin sosyal yapılar içinde değil, rasyonel davranışlar sergileyerek çıkarına uygun hareket ettiği varsayar. Bu anlamda seçmenlerin, “*Homo psychologicus*”tan ziyade, “*Homo economicus*” bir davranış sergilediklerini öne sürmektedir (Houghton, 2018: 175).

Rasyonel tercih yaklaşımının seçmen davranışlarına yönelik ortaya koyduğu ekonomi temelli varsayımlar genel kabul görmeye birlikte; yaklaşım, seçmen tercihlerini sadece maddi çıkarlarla sınırlaması ve ekonomi dışında etkenleri göz ardı etmesi bakımından eleştirilere maruz kalmıştır (Akgün, 2002: 27). Yaklaşım, bireyi sosyal ve kültürel çevresinden soyutlaması, ekonomik çıkarların oluşumunda ve şekillenmesinde katkısı olan partiye duyulan bağlılık ve bir gruba yönelik sadakatin hesaba katılmaması yönünden zayıf kalmaktadır (Heywood, 2013: 313-314). Ayrıca, seçmenlerin bilgi toplama sürecinde, seçimlerden önce tüm partilerin parti programlarını oku(ya)maması ve bütün adaylar hakkında detaylı bilgi sahibi ol(a)maması nedeniyle eksik bilgiye sahip olması seçmenin tercihlerini rasyonel olarak mükemmel şekilde yansıtmaması

engellemektedir. Bu durum rasyonel seçmenin optimum karar almasının önüne geçmektedir (Aleskerov vd., 2010: 196).

Bu temel yaklaşımların yanı sıra seçmen davranışlarına yönelik olarak “konuya oy verme” ve “ideolojik oy verme” yaklaşımları gibi farklı çalışmalarda bulunmaktadır.

Konuya oy verme yaklaşımı, seçmenlerin gündemdeki bazı konular ve olaylar doğrultusunda adayları ve partileri değerlendirmeleridir. Bu durumda seçmen kendisinin gündemdeki konular ve olaylara yaklaşımı ile aynı doğrultuda yaklaşan aday ve partiyi tercih edecektir. Bu yönüyle rasyonel tercih yaklaşımından esinlendiği söylenebilir. Yaklaşım, parti bağlılığı zayıf veya hiç olmayan seçmenler ve kararsız seçmenlerin gündemdeki konuları değerlendirdikleri ve buna göre oy verdiklerini varsaymaktadır (Kalender, 1998: 60-63).

İdeolojik oy verme yaklaşımı, seçmenlerin sahip oldukları ideolojik görüşlerine yakın olan veya ideolojisini temsil ettiğini düşündüğü aday ya da partiyi seçimlerde tercih ettiğini varsaymaktadır. Yaklaşım, ideolojiye bağlı olarak oy veren üç tip seçmen üzerinde durmaktadır. Bunlar; ideoloji yanlıları, yakın ideoloji yanlıları ve az ideoloji yanlılarıdır. Buna göre, ideoloji yanlısı seçmenler, kendi ideolojisine uyumlu olan adaya ve kendi doğal partilerine oy verirler. Yakın ideoloji yanlısı seçmen tipinin, ideolojisine uygun olan adaya ve partilere oy vermeleri beklenir. Az ideoloji yanlısı seçmen tipi ise ideolojik bağlılıklarının zayıf olması nedeniyle ideolojik unsurları pek fazla önemsemezler ve günlük olaylardan ve politikalarından etkilenecek tercihte bulunurlar (Kalender, 1998: 64-68).

2. SEÇMEN DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Seçmenlerin siyasal alana yönelik davranışlarını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörleri incelediğimizde birbirinden farklı birçok unsurun etkili olduğunu görmekteyiz. Seçmenler, bu unsurlardan bilinçli veya bilinçsiz şekilde, iç ve dış etkenler tarafından etkilenmektedirler. Bu anlamda seçmenlerin davranışlarını etkileyen faktörler; kişisel faktörler, sosyo-ekonomik faktörler, sosyo-kültürel faktörler, siyasi faktörler, iletişim faktörleri ve toplu durumsal (konjonktürel) faktörler olmak üzere ele alınacaktır.

2.1. Kişisel Faktörler

Seçmen davranışlarını etkileyen faktörlerden ilki seçmenin sahip olduğu ve edindiği kişisel özelliklerinin, siyasal davranışları üzerindeki etkisinin anlaşılmasına yardımcı olacak olan kişisel faktörlerdir. Bu faktörler cinsiyet, yaş, karakter ve eğitim olmak üzere ele alınacaktır.

2.1.1. Cinsiyet

Bireylerin doğuştan itibaren sahip oldukları ve toplumda kadın ve erkek olmak üzere biyolojik belirleyicilik sağlayan unsur cinsiyettir. Her toplumda kadın ve erkeğe özgü olarak tanımlanan cinsiyet rolleri vardır. Toplum içinde oluşan bu rollerin birbirinden ayrılması ve farklılaşması biyolojik özellikler ile birlikte aynı zamanda toplumsal içeriklidir (Turan, 2011: 183). Kadın ve erkeğe atfedilen roller bazen toplumdan topluma veya kültürden kültüre farklılıklar gösterse de çoğunlukla benzer roller yüklenmektedir. Birçok farklı kültür üzerinde yapılan araştırmalarda istisnalar dışında genellikle toplumun erkeklere başarı ve kendine güven duygusunu ve kızlara ise itaat ve sorumluluk duygularını verdiğini göstermektedir. Öykü kitapları üzerine yapılan bir başka araştırma ise, öykülerde kızların genellikle samimi, çekingen, pasif, yükselme isteğinden yoksun ve erkeklerin yardımına muhtaç zayıf tipler olarak betimlenirken; erkeklerin ise akıllı, bilgili, güçlü ve hâkim tipler olarak betimlendiğini ortaya koymaktadır (Alkan, 1989: 124-125).

Kadın ve erkek arasında eşitsizlikler yaratan unsurların ne olduğuna yönelik kesin bir açıklama olmamasıyla birlikte bu farklılıkların nedenleri olarak biyolojik, kültürel, ekonomik ve psikolojik görüşler ortaya konmuştur. Birçok araştırmacı, kadın ve erkek

arasındaki farklılığı psikokültürel, toplumsal ve ekonomik nedenlere bağlı olarak açıklamakta ancak biyolojik unsurları göz ardı etmektedir. Bu toplumsal ve kültürel unsurlar, ilerleyen aşamada rollerin kendi kendini beslemesi ile açıklayıcı olabilmektedir. Bu anlamda biyolojik unsurların farklılıkların oluşmasında oldukça etkili olduğu söylenebilir. Biyolojik görüş, erkeğin kadından daha güçlü olduğu varsayımından hareketle, doğuştan gelen bedenen güçlü olma özellikleri sayesinde erkeklerin, toplum içinde kadınlara göre daha üstün bir konum elde ettiklerini savunmaktadır. Fakat bu görüş, bedensel üstünlüğün her zaman erkek lehine sonuçlanmadığı, acıya dayanma ve uzun yaşama gibi durumlarda kadınların üstün olması, cinsiyete bağlı meslek farklılıklarının azalması ve bazı toplumlarda kadınların erkeklere göre fiziken daha gelişmiş olmaları gerekçeleri ile eleştirilmektedir. Ancak biyolojik unsurlara yönelik ikna edici bir açıklama olarak; kadının biyolojik olarak çocuğa bağımlı olması durumunun, kadını eve bağımlı hale getirdiğini, böylelikle kadının eve yönelerek ev işlerine ilgi duymasına neden olduğunu belirtmektedir (Sitembölükbaşı, 2001: 60-61). Ayrıca kadının tarihsel süreçte erkeğe nazaran zayıf bir konuma düşmesinde ekonomik rollerin de büyük bir etkisi bulunmaktadır. Kadının eve kapanması ve yalnızca ev içi işlerle ilgilenmesi durumunu ortaya çıkaran koşullar, ev dışı işlerle ilgili yükümlülükleri ve ev geçindirme sorumluluğunu erkeklere bırakmıştır. Bu durum, kadını toplumsal ve siyasal yaşamda rekabetten uzaklaştırmış ve ekonomik anlamda kadını erkeğe bağımlı hale getirerek erkeğin toplumdaki ve aile içindeki konumunu güçlendirmiştir. Toplum içinde bu durumun süreklilik kazanması toplumsal ve kültürel değerleri şekillendirerek rollerin belirlenmesini sağlamıştır (Kışlalı, 2000: 174).

Kadın ve erkek arasında ortaya çıkan toplumsal eşitsizliklerin yansımaları kendisini siyasal alanda da göstermektedir. Kadının aile içindeki yönetilen rolü ve karar alma süreçlerinin dışında kalması kadının siyasal davranışlarını da etkilemektedir. Kadının eve bağımlı olması nedenli olaylara, siyasete ve dış dünyaya kapalı olması onun siyasete olan ilgisini de azaltmaktadır. Türkiye’de oy verme davranışı üzerine yapılan araştırmalar, kadının kendi tercihlerinden çok çevresinden etkilendiğini, özellikle eşi ve çocuklarının tercihlerinden etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle de siyasal kamuoyu araştırmalarında sorulan sorulara “bilmiyorum” veya “fikrim yok” gibi kararsızlık belirten cevap ifadelerini, kadınların erkeklere göre daha çok tercih ettiği tespit edilmiştir (Sitembölükbaşı, 2001: 63-64). Bu anlamda oluşan siyasal kararsızlık ve

ilgisizlik durumu seçimlere katılımı etkilemekte, siyasal tercihte bulunmayan kadınların oranının, erkeklerden %15-17 oranında daha fazla olduğunu araştırmalar göstermiştir (Sencer, 1974: 99).

Kadınların siyasal yaşama katılma oranlarının, erkeklerin katılma oranlarına göre çok daha az olmasında; kadın ve erkeklerin sahip oldukları eēitim düzeyi, meslek, şehir yaşam deneyimi ve kitle iletişim araçlarını kullanma durumları etkili olabilmektedir (Kalaycıoēlu, 1983: 116). Yapılan araştırmalarda haberleşme araçlarına egemen olan erkeklerin, dönemin siyasal partilerinin tamamının sayısını doēru bilme oranının (%81), kadınlara göre (%19) daha yüksek olduēu görülmektedir (Abadan, 1965: 499).

Kadınların siyasal alana yönelik ilgilerinin olmaması, siyasal fikirlerin oluşmamasına ve siyasal tercihlerinde eşlerinden veya çocuklarından etkilenmelerine yol açmaktadır. Bu anlamda insanların bilgi sahibi olmadıkları konularda çevrelerinden etkilenmeleri daha da kolaylaşmaktadır. Evlilik hayatı ile birlikte yeni bir siyasal toplumsallaşma sürecine giren kadın, siyasal tercihlerinde eşinin siyasal tercihinin etkisi altında kalmaktadır (Sitembölükbaşı, 2001: 65). Evli çiftlerin siyasal davranışları arasında büyük bir benzerlik olduēu görülmektedir. Çiftler seçime katılma durumlarını ve hangi partiye yönelik tercihte bulunacaklarına müşterek karar verirler ve oēunlukla aynı partiden yana tercihte bulunmaktadırlar. Çiftlerden seçime yalnız birinin katılması durumunda ise bu kişinin kadından çok erkek olduēu görülmektedir. Kadınların eşleri ile aynı partiye oy verme oranları Avrupa'da %90 seviyelerindedir. Bu durum, kadının siyasal hayatta baēımsız olarak tercihte bulun(a)mayan bir konumda olduēunu göstermektedir (Baykal, 1970: 65-66).

Yapılan birçok araştırma, cinsiyet faktörünün oy tercihlerinin yönünü de etkilediēini ortaya koymuştur. Bu anlamda kadınlar ile erkeklerin birbirlerinden farklı durumları dikkate alarak tercihte buldukları tespit edilmiştir. Kadınlar, erkeklere oranla daha fazla muhafazakâr saē partileri desteklemekte ve otoriter sistemleri çok daha benimsemektedirler. Bu yönelişin temelinde kadının kendi dünyasının siyasal alana bakan çerçevesinin dar olması ve bu nedenle de oluşan bilgi eksikliēine baēlı ilgisizlik bulunmaktadır. İnsanların bilmedikleri ve anlam veremedikleri belirsizlik durumları insanları tedirgin eder. Bu anlamda kadınlar siyasal alana yönelik az bir bilgiye sahip olmaları onları deēiřikliklere karşı istikrara ve bir güvence olarak gördükleri gten yana

yönelmelerini sağlamaktadır (Sitembölükbaşı, 2001: 66-70). Ayrıca kadınların siyasal alana yönelik ilgilerinin sınırlı olması nedeniyle ülke sorunları ve dış politikaya yönelik konulardan çok mahalli sorunlar üzerine daha çok ilgi gösterirler (Yücekök, 1969: 191).

Birçok araştırma kadınların siyasal anlamda düzen, istikrar ve güçten yana tercihte bulduklarını, muhafazakâr partilere yönelerek değişimden uzak durduklarını ortaya koymaktadır. Araştırmada erkeklerin %27,7'si “siyasal sistemin almış olduğu kararların kendini ve içinde bulunduğu toplumu etkilediği” için siyasetle ilgilendiklerini belirtirken; kadınların %34,2'si “siyasal sistemin almış olduğu kararların kendini ve içinde bulunduğu toplumu etkilediği” için siyasetle ilgilendiklerini belirtmişlerdir (Topbaş, 2009: 214-215). Bu anlamda kadınların içinde buldukları toplumda düzeni ve istikrarı sağlamaya yönelik tercihlerde bulduklarını görülmektedir. Bu nedenle kadınların siyasal tercihlerinde daha statükocu oldukları söylenebilir.

1980'li yıllardan itibaren kadınların oy tercihlerinin yönünün sola eğilim gösterdiği görülebilir. Bunda solun son zamanlarda yaşadığı dönüşüm etkili olmuştur. Solun daha barışçıl politikalara yönelmesi, çocuklarının geleceğini düşünen, çatışma, kaos ve savaş ortamından kaçınan kadınların tercihlerini etkilemiştir (Sitembölükbaşı, 2001: 72).

Siyasal alanda ortaya çıkan cinsiyete bağlı eşitsizlik durumu, sadece geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelere özgülenmemelidir. Siyasette cinsiyet eşitsizlikleri gelişmiş ülkelerde de görülebilmektedir. Bu anlamda dünyada gelişmişlik seviyesi yüksek olan ülkelerde dahi parlamentodaki kadın temsilcilerin oranı erkek temsilcilerin oranına eşit değildir (Sitembölükbaşı, 2001: 72).

Birleşmiş Milletlerin 2017 yılında ortaya koyduğu “Women in Politics 2017” adlı çalışma kadınların parlamentoda yer alma durumlarının ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ile ilgisinin olmadığını da ortaya koymaktadır. Buna göre, ülkelerin parlamentolarında kadın temsilcilere yer verme oranlarına bakıldığında Ruanda ve Bolivya gibi az gelişmiş ülkelerin sırasıyla %61,3 ve %53,1 oranları ile listenin ilk iki sırasında yer aldığı görülmektedir. Ayrıca Küba, Nijerya, Senegal ve Meksika gibi ülkeler listede sıralamada ilk on ülke içindedir. Almanya, Fransa, İsviçre, Birleşik Krallık, Çin ve Kanada gibi gelişmiş ülkeler olarak nitelendirilen ülkeler bu listede sıralamada oldukça aşağı sıralarda yer almaktadır. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri kadınların parlamentoda temsil

edilme oranı bakımından %19,1 ile listede 193 ülke arasında 104. sırada yer almaktadır. Türkiye ise %14,9'luk oran ile bu listede 132. sırada yer almaktadır (UN Women, 2017).

Dünyada birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de siyasal alanda kadın ve erkek arasındaki cinsiyet eşitsizliğinin izlerini yakın döneme kadar görmekteyiz. Temel siyasi hak olan seçme ve seçilme hakkının Türkiye’de 1934 yılında kadınlara tanınması, birçok Avrupa ülkesinden önce olmuştur. Bu hakkın kullanıldığı ilk seçimlerde 18 kadın temsilci parlamentoda %4,5’lik bir oran ile yer almışlardır (Öztekin, 2003: 229). Bu oran, yaklaşık 72 yıl sonra 2007 yılında yapılan seçimlerde parlamentoya giren 50 kadın temsilcinin %9,1’lik bir oran oluşturması ile geçilmiştir. 2018 yılında yapılan seçimlerin sonucunda parlamentodaki partilerin kadın temsilcilerinin sandalye sayısına ve oranlarına bakıldığında, Adalet ve Kalkınma Partisi 53 (%18,28), Cumhuriyet Halk Partisi 18 (%12,68), Halkların Demokrat Partisi 26 (%40), Milliyetçi Hareket Partisi 4 (%8) ve İyi Parti 3 (%7,5) olduğu görülmektedir (TBMM, 2018). Türkiye’de bazı yıllara ve cinsiyete göre parlamentodaki temsilci dağılımı şu şekildedir:

Tablo 1: Yıllara ve Cinsiyete Göre Milletvekili Sayısı ve Temsil Oranı

<i>Yıl</i>	<i>Kadın Sayı / (%)</i>	<i>Erkek Sayı / (%)</i>	<i>Toplam Mv.</i>
1935	18 / (%4,5)	381 / (%95,5)	399
1950	3 / (%0,6)	484 / (%99,4)	487
1961	3 / (%0,7)	447 / (%99,3)	450
1983	12 / (%3,0)	387 / (%97,0)	399
2002	24 / (%4,4)	526 / (%95,6)	550
2011	79 / (%14,4)	471 / (%85,6)	550
2018	104 / (%17,3)	496 / (%82,7)	600

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2018).

Yukarıdaki tabloya bakıldığında Türkiye’de parlamentoda yer alan kadın temsilcilerin sayısı ve oranı bazı dönemlerde düşüş gösterse de genel anlamda kadın temsilci sayısı ve parlamentodaki oranları olumlu yönde artış göstermektedir. Kadınların seçilme oranlarındaki artış istenilen düzeyde olmasa da ivmenin olumlu yönde seyretmesinde toplumsal rollerin değişimi, cinsiyet temelli yaklaşımların terkedilmesi, eşitlikçi anlayışın güçlenmesi etkili olmaktadır. Ayrıca partilerin kadın kolları teşkilat

yapılanmalarına önem vermesi ve sivil toplum kuruluşlarının kadınların temel hak ve hürriyetlerini gündeme getirip ele almaları etkili olmaktadır (Dursunoğlu, 2018: 66). Bu gelişmeler, kadınların siyasal alana yönelik ilgilerini ve katılım hızlarını artırmıştır. Dolayısıyla kadınların siyaset ile olan ilişkilerinin gelişme göstermesi seçmen davranışlarını etkilemektedir.

2.1.2. Yaş

Bireylerin çocukluk döneminden yaşlılık dönemine kadar geçen süre içerisinde siyasal hayata ilişkin edindikleri bilgi, duygu ve düşüncelerin, bireyin geçirdiği değişik yaş dönemleri içinde nasıl şekillendiği ve değiştiği konusu kuşkusuz yaş ve seçmen davranışı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır (Sitembölükbaşı, 2001: 75). Bu anlamda bireylerin farklı yaş grupları içinde edindiği farklı hayat deneyimleri bireylerin siyasal davranışları üzerinde etkili olmaktadır. (Lipset, 1986: 253).

Çocukluk döneminde, çocuklukların 4-5 yaşlarından itibaren ev ile çerçevelenen dar sınırları aşip anne ve baba otoritesinin dışında öğretmen ve polis gibi aile dışı otoriteleri tanımaya başlaması, siyasal toplumsallaşmaya yönelik ilk adımları oluşturmaktadır. İlkokul yılları ile birlikte öğretmenle özdeşleşme sonucu ulusal nitelikte somut simgeler -devlet başkanı gibi- çok erken dönemde algılanmaya başlanmaktadır. Ancak bu dönemde devlet gibi soyut kavramlar tam olarak kavranamamakta, devlet kişisel ve tek boyutlu olarak görülmektedir. Sonraki yıllarda yaşın ilerlemesiyle birlikte sınırlı ölçülerde de olsa siyasi faaliyetlerde buldukları görülmektedir. 11-13 yaşları, çocukların etkilere en açık olduğu aralık olmasıyla birlikte düşünsel olgunluğa geçiş dönemidir. Bu yaşlarda çocukların siyasal olayları değerlendirmeye başlaması ve belli bir siyasal düşünce tarzını benimsemeye başlıyor olmaları, bir anlamda somuttan soyuta doğru bir geçiş olduğunu göstermektedir. 15 yaşında ise artık biçimsel düşünce yeteneği epeyce olgunlaşmış ve yeterli bilgiye sahip olduğu sürece soyut konularda görüş bildirebilmektedir. Bu yaş, düşüncenin biçimlendiği son aşama olması nedeniyle bu yaştan sonra soyut düşünce yapısında değişiklikler görülmemekte, edinilen yeni bilgiler ile içeriğin zenginleşmesi ve olgunlaşmanın sağlandığı görülmektedir. Bu anlamda çocukluk döneminde somut, temel ve duygusal olarak başlayan toplumsal ve siyasal algılama süreci, ilerleyen yaşlarda soyut, karmaşık ve ideolojik bir hal almaya başlamaktadır (Alkan, 1989: 29-53).

Bireylerin çocukluk ve gençlik dönemlerinde edindikleri temel tutumlar, hayatlarının diğer dönemlerinde de kolay kolay değişmemektedir. Bu anlamda Karl Mannheim gibi sosyologlar, özellikle orta yaş gruplarının siyasal davranışlarını anlayabilmek için, zamanda geriye gidip bu grupların gençlik dönemlerinde var olan siyasal iklimin ve sorunların incelenmesi gerekliliğini savunurlar (Lipset, 1986: 254).

Bireylerin gençlik, olgunluk ve yaşlılık gibi farklı dönemlerinde siyasetle olan ilişkileri, farklı davranışlar sergilemelerine neden olmaktadır. Bu anlamda bireyin içinde bulunduğu yaş döneminin, bireyin siyasal düşünce ve davranışlarına olan etkilerini ve oluşturduğu farklılıkların nedenlerini anlayabilmek için iki farklı durumu ele almak gerekmektedir. İlk olarak, bireylerin içinde buldukları yaş durumunun getirdiği, gelişme dönemine ait olan duygusal, bilişsel ve davranışsal özelliklerin ayırt edilmesi gereklidir. İkincisi ise, her bir bireyin kendi yetiştiği kuşak içinde, yaşanan dönemde meydana gelen siyasi, toplumsal ve ekonomik olaylar, kitle iletişim araçlarından etkilenmeleri ve farklı yaşam deneyimleri ile ortaya çıkan kuşaklar arası benzerlikler ve farklılıklardır. Bu anlamda bir örnekle açıklayacak olursak, birçok araştırma bireylerin yaşlandıkça daha fazla muhafazakârlaşmalarını ortaya koymaktadır. Bu durumda muhafazakârlaşma statüko, dindarlaşma ve sahip olunanı pekiştirme anlamlarına gelebilmektedir. Araştırmanın ortaya koyduğu bu bulgu, yaşlılık döneminin duygusal ve bilişsel özellikleriyle veya kuşak farklılıklarıyla ilişkilidir. (Sitembölükbaşı, 2001: 76). Bu iki durumun anlaşılması davranışların daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Bireyler, gençlik dönemlerinde eğitim süreçlerinin devam etmesi, bekar olmaları ve henüz iş/meslek sahibi ol(a)mamaları nedeniyle büyük ölçüde toplumsal yetki ve sorumlulukların dışında kalmaktadırlar. Bu anlamda kendisi dışında kimsenin sorumluluğunu üstlenmeyen gençler, siyasal veya toplumsal konularda uzun uzadıya düşünmeksizin köklü değişikliklerden yana davranışlarda bulunabilmektedirler (Kışlalı, 2000: 158). Bu duruma gençlerin iş arama nedeniyle sık yer değiştirmeleri sonucu çevre hislerini kaybetmeleri ve mahalli yaşantının sıcaklığından yoksun olmaları, gelirlerinin düşük olması ve koruyacakları belli bir mülkleri ve çıkarlarının olmaması etkili olmaktadır (Yücekök, 1969: 192). Ancak ilerleyen yaşlarda evlenmek, çocuk sahibi olmak ve mülkiyet edinimleri sonucu belli bir sorumluluk anlayışı gelişen orta yaş grubundaki bireyler, siyasal ve toplumsal konular karşısında gençlik dönemlerine göre daha dikkatli ve ihtiyatlı davranışlarda bulunmaktadırlar (Kışlalı, 2000: 158).

Gelişmekte olan ülkelerde üniversite gençlerinin siyasal davranışlarında görülen radikalleşme eğilimlerine, gelişmiş ülkelerin üniversite gençliğinde çok fazla rastlanmamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin üniversite gençlerinde eğitimle birlikte meydana gelen bilinçlenme, ülkelerinin geri kalmasına neden olan sorunların farkına varılması ve geleceklere ile ilgili olarak kötümser düşüncelerin oluşması gençleri çözüm olarak radikal değişimlere yönlendirmektedir. Aynı zamanda siyasal hayata dair gerçeklikten ve deneyimden uzak olmaları nedeniyle gençlerde, yönetimdeki parti değişiklikleri ile sorunları tamamen çözebilecekleri inancı oluşmakta ve gençlerin davranışlarını etkilemektedir. Oysa yönetimdeki partilerin değişmesiyle sorunların çözülmediğini deneyimleyen yaşlılar, gençlere göre daha fazla gerçekçilerdir (Sitembölükbaşı, 2001: 81).

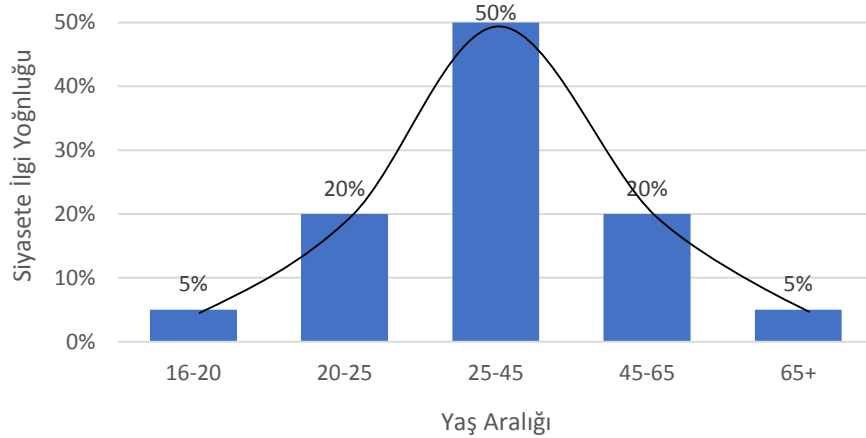
Bireylerin gençlik dönemlerinin sona ermesi ve olgunluk dönemine geçişleriyle birlikte kişiliklerinde bir ılımlaşma olduğu kabul edilebilir. Bu anlamda Bernard Shaw'ın "Eğer yirmi yaşında iken komünist değilseniz, kalbiniz yok demektir; kırk yaşına geldiğinizde ise hâlâ komünist iseniz, kafanız yok demektir" ifadesi siyasal davranışlarda kuşaklar arasında meydana gelebilecek farklılığı ve değişimi ortaya koymaktadır. Kuşaklar arasında oluşan davranış farklılıklarının temelinde bireylerin sahip olduğu enerji düzeyleri yatmaktadır. Enerji, değişikliklere uyum sağlama yeteneğini kolaylaştırmaktadır. Bu anlamda bireyler, gençlik dönemlerinde sahip oldukları enerji düzeylerinin, yaşlılık dönemlerinde azalması veya yok olması nedeniyle köklü değişikliklerden korkarlar ve uzak dururlar. Bir hayat boyunca elde ettiği birikimleri kaybetme korkusu yaşlıların tutucu davranışlarında önemli rol oynamaktadır. Toplum içinde edindiği konumu, maddi kazançları ve benzeri olanakları kaybettiği zaman bunları yeniden kazanmak için enerjilerinin ve zamanlarının olmaması, bu tutucu davranışın nedenini açıklamaktadır (Kışlalı, 2000: 157-158).

Yaşlıların modern sanayi toplumlarında, köylük toplumlarda olduğu gibi yapabilecekleri faydalı bir işlerinin olmaması nedeniyle toplumdaki soyutlanmaları, onları toplumda geniş ayrıcalıksız bir grup haline getirmektedir. Ayrıca emekli maaşlarının veya gelirlerinin sabitliği nedeniyle enflasyondan çokça etkilenmeleri ve aile ile tam olarak bütünleşememe veya aile tarafından iyi bakıl(ma)mama gibi nedenler yaşlı nüfusun radikalleşmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle yeni düzen arayışı içinde refah devlet düşüncesi ile sol partilere yönelebilirler (Lipset, 1986: 258-259). Ancak bu durumun

Türkiye gibi aile içi ilişkilerin ve dayanışmanın kuvvetli olduğu, yaşlılara saygı ve hürmetin önem arz ettiği ülkelerde geçerliliği kuşkuludur (Abadan, 1965: 505). Bu anlamda yaşlıların sanayi toplumlarında ikincil ilişkiler ağı içinde dışlanmaları nedeniyle radikal davranışlar sergilemeye iterken; Türkiye gibi birincil ilişkilerin geliştiği geleneksel toplumlarda yaşlıların toplum içinde saygın bir konuma sahip olması onları değişim karşıtı bir davranış içinde olmalarına neden olmaktadır. Dolayısıyla yaşlıların statükocu veya düzen karşıtı davranışlar sergilemesi, sahip oldukları yaşın psikolojik getirisinden çok içinde buldukları durumsal faktörlerin sonucudur (Sitembölükbaşı, 2001: 79-80).

Yaş ve siyasal davranış biçimi olan siyasal katılma arasında da yakın bir ilişki vardır. 16-20 yaşları arasındaki gençlerin, siyasal olana oldukça düşük seviyelerde ilgi duydukları ve siyasete katılımlarının daha az olmaktadır. Bu ilgi ve katılma seviyesi, yaşın ilerlemesine bağlı olarak 20-25 yaşlarında artmakta ve 25-45 yaşları arasında orta yaş grubunda zirveye çıkmaktadır. 45 yaşından itibaren ise bu ilgi ve katılım seviyesinde düşüşler başlamakta ve 65 yaşından sonra ise tekrar başlangıçtaki seviyelere yani en alt seviyelere kadar inmektedir. Bu anlamda orta yaş aralığında siyasete olan ilgi ve katılma seviyesinde yoğunluk artmakta, orta yaştan sonra ise ilgi ve katılma yoğunluğu azalmaktadır (Öztekin, 2003: 230-231).

Sekil 2: Yaş ve Siyasal Katılma Davranışı



(Kaynak: Öztekin, 2003: 230).

Bireylerin yaşa bağlı olarak değişiklik gösteren siyasal davranışlarında bireylerin içindeki buldukları yaşın getirmiş olduğu bilişsel ve duygusal faktörlerin etkili olması ile birlikte bireyin bulunduğu yaş döneminde etkili olan diğer dış faktörlerde belirleyici

olmaktadır. Bu anlamda bireylerin davranışlarında yaşa bağlı olarak bir genelleme yapmak mümkün değildir. Örneğin, yaşlıların değişime karşı statükocu ve gençlerin köklü değişikliklerden yana davranışlar sergilemesinin tam tersi olduğu durumlarda söz konusudur. Abadan'ın 1965 yılında yaptığı araştırmada genç yaş gruplarının daha çok değişim karşıtı merkez partileri tercih ettiği görülürken, 40-50 yaş grubunun radikal söylemlere sahip Türkiye İşçi Partisi'ni desteklediği görülmektedir (Abadan, 1965: 504-505).

2.1.3. Kişilik

Seçmenlerin tercihlerinin belirlenmesinde ve siyasal davranışları üzerinde birçok değişken etkili olduğu gibi psikolojik etmenlere bağlı olarak bireylerin sahip oldukları kişilik özelliklerinin de önemli etkileri mevcuttur.

Bireylerin siyasal eğilimleri ile kişilik özellikleri arasında bir ilişki olduğu düşüncesi çok eski tarihlere dayanmaktadır. Örneğin, MÖ 350 yılında Aristo, bireylerin kişilik farklılıkları nedeniyle devlet biçimlerini de farklı değerlendirdiklerini ileri sürmüştür. Her ne kadar kişilik ve siyasal yönelimler arasında farklı görüşler ileri sürülse de 20. yüzyılın ortalarına kadar kişilik ve siyasal yönelimler arasındaki ilişkiye yönelik bir çalışma alanı oluşmamıştır. 1950'li yıllardan itibaren bu alana yönelik çalışmalar artmışsa da bu araştırmaların çoğunluğu yöneticilerin/siyasetçilerin sahip oldukları kişilik özelliklerinin seçmenleri ne düzeyde etkilediklerine yönelik olmuştur. 20. yüzyılın ortalarından itibaren, yani 1960'lı yıllarda başlayan ve 1980'li yıllardan itibaren kişilik ve davranışlar üzerine yapılan çalışmalarda seçmenlerin siyasal tutum ve davranışlar da incelenmeye başlanmıştır (Güldü, 2016: 269-275).

Kişilik kavramı üzerine uzmanların ortak fikirleri çerçevesinde tanımlanmış tek bir kişilik tanımı yoktur. Kişiliğin gelişim sürecinde etkisi olduğu düşünülen unsurlar, kişiliğin tanımında farklılaşmalara yol açmaktadır. Freud, bireylerin çocukluk dönemlerinin kişilikler üzerinde etkili olduğunu ve yaşamın erken dönemlerindeki cinsel dürtülerin çevresel olarak psiko-sosyal çatışma gelişimi içinde şekillendiğini; Horney, Fromm ve Sullivan buna karşılık sosyal oryantasyon yapının etkili olduğunu; Erikson ise kişiliği ego düzeyinde ve toplumsal düzeyde inceleyerek, kişilik sisteminin içine bireylerin geçmişini, sosyolojik, biyolojik ve antropolojik bilgileri dahil etmiştir (Taymur ve Türkçapar, 2012: 157). Bundan dolayı birçok kişilik tanımı ortaya çıkmıştır. Kişiliği

Burger, “bireyin kendisinden kaynaklanan tutarlı davranış kalıpları ve kişilik içi süreçler”; Sullivan, “insan yaşamını karakterize eden yinelenen ve sürekliliği olan kişiler arası durum”; Atkinson, “bir kişinin fiziksel ve sosyal ortamıyla etkileşme tarzını tanımlayan, düşünce, duygu ve davranışın ayırt edici ve karakteristik örüntüleri” olarak tanımlamışlardır (Tatlıhoğlu, 2013: 130). Bu anlamda kişiliği, “bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimi” olarak ele alabiliriz (Cüceloğlu, 2012: 404).

Kişilik yapısının tanımlanması üzerine yapılan çalışmalarda dil oldukça önemli bir yere sahiptir. Sözcükler (lexical) üzerine yapılan araştırmalar, dilin sosyal iletişim ve etkileşim üzerindeki etkilerinde kişilik özelliklerinin etkili olduğunu göstermiştir (Taymur ve Türkçapar, 2012: 158). Bu anlamda dil ve kültürün kişiliğin inşasında önemli bir yeri vardır. İnsanlar, dil sayesinde çevresiyle etkileşime geçmekte ve bu etkileşim davranışları oluşturarak kişiliğin inşa edilmesine yardımcı olmaktadır (Somer, 2001: 32). Gordon Allport ve H. Odbert, kişilik ile ilgili süreklilik gösteren bireysel özelliklerin betimlenmesinde kullanılan binlerce sözcüğü tarayarak kapsamlı bir liste oluşturmuşlardır ve diğer birçok katkı ile birlikte bu sözcükler faktör analiz yöntemiyle beş faktörde (Big Five) tanımlayarak şekillendirmişlerdir. (Taymur ve Türkçapar, 2012: 158). Beş faktör modelinin temelinde yatan husus, insanların var olan bireysel farklılıklarının dünyadaki bütün dillerde kodlanacağı, kodlanan bu sözcüklerin konuşma diline yansıtacağı ve bu sözcükler üzerinden yola çıkarak insanların kişilik yapılarını kapsayacak kapsamlı bir sınıflandırmanın oluşturulabileceğidir (Tatlıhoğlu, 2013: 135). Sözcüklerin çözümlenmesi temelinde yapılan bu çalışmalar, kişilik ile ilgili kavramların üst yapısını oluşturan beş temel özelliğin olduğunu göstermiştir. Bu beş faktör: dışa dönüklük (extraversion), uyumluluk (agreeableness), sorumluluk (conscientiousness), nevroitiklik/duygusal dengesizlik (neuroticism) ve deneyime açıklık (openness to experience) tır. İnsanları anlamaya yönelik bütünleştirici bir çerçeve sunan “Beş Faktör Kişilik Modeli” siyasal alana yönelik olarak siyasal tercihler, siyasal ideolojiler, siyasal katılım ve siyasal davranışlar arasındaki ilişkilerin varlığını ve bu ilişkilerin düzeylerinin belirlenmesine yardımcı olmaktadır (Güldü, 2016: 270-272).

Kişilik eğilimleri ve ideolojik yönelimler arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan çalışmalar, bireylerin doğuştan sahip oldukları kişilik özelliklerinin bireyin ideolojik yönelimleri üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Deneyime açıklık

kişilik boyutu; yeniliklere açık, yaratıcı, dışa dönük, karmaşık uyaranlara cevap verebilen, sanata eğilimli, meraklı ve kurallar konusunda esnek davranan bireylerin sahip olduğu kişilik özelliğidir. Bu anlamda bu bireylerin sol siyasal eğilimlere sahip olmaları, solcu partilerden yana oy kullanmaları ve sol ekonomik ve liberal politikaları destekleme olasılıkları daha yüksektir (Güldü, 2016: 277).

Sorumluluk kişilik boyutu; planlama, düzenleme yapma, disiplin, düzenlilik, yüksek performans, başarıya odaklanma ve başarıya duygusu yüksek olan bireylerin sahip olduğu kişilik özelliğidir. Bu anlamda bu kişilik özelliğine sahip bireyler, amaçlarına ulaşmada sorun yaşamaktan kaçınmakta, geleneksel norm ve kuralları destekleme olasılıkları fazla ve bu nedenle de muhafazakâr ekonomik ve toplumsal (geleneksel değerler; aile gibi) politikaları savunma, sağ siyasal eğilimleri ve sağ siyasal partileri destekleme olasılıkları daha yüksektir (Güldü, 2016: 278). Yapılan araştırmalar sorumluluk kişilik boyutunun planlama, düzenlilik, güdülenme ve başarıya odaklı olmasının, akademik başarıyla olumlu ilişki kurduğunu ortaya koymaktadır (Sığırı ve Gürbüz, 2011: 42). Block ve Block tarafından ortaya konan bir araştırma, öğretmenleri tarafından duygusal, enerjik ve dışavurumcu olarak tanımlanan okul öncesi öğrencilerin, yetişkinlik dönemlerinde liberal eğilim gösterdikleri; kararsız ve korkulu olarak tanımlanan öğrencilerin ise yetişkinlik dönemlerinde muhafazakâr eğilim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Carney ve arkadaşlarının muhafazakâr ve liberallerin ev ve iş yerleri ile ilgili yaptığı bir çalışma, ikisi arasında farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma, muhafazakâr bireylerin odalarının liberallere göre daha düzenli olduğunu ve muhafazakâr bireylerin yatak odalarında takvim, çamaşır sepeti ve ütü gibi düzene dayalı eşyaları bulduklarını görülürken, liberallerin CD, harita ve kitap gibi eşyaları bulduklarını gözlemlenmiştir (Sarıbay vd., 2015: 18-19).

Nevrotiklik/Duygusal dengesizlik kişilik boyutu; kaygı, sinir, depresif, stres, güvensiz ve şüpheli olma gibi olumsuz duyguların yüksek olduğu bireylerin sahip olduğu kişilik özelliğidir (Erdoğan, 2018: 205). Bu nedenle bu bireyler siyasal anlamdaki tehditlere ve tehlikelere karşı daha duyarlı olacaklardır. Bu gibi durumlarda ise olumsuz duygusal tepkiler verecekler ve sağ siyasal eğilim göstererek sağ partilere oy vereceklerdir. Diğer iki kişilik özelliği ile siyasal yönelimler üzerine yapılan araştırmalar anlamlı ilişkiler göstermese de dışa dönüklük kişilik boyutu, sosyal, enerjik, arkadaş canlısı ve girişken bireylerin sahip olduğu kişilik özelliğidir ve genel olarak sağ siyasal eğilimli oldukları

ileri sürülmektedir. Uyumluluk kişilik boyutu ise yardımsever, alçak gönüllü, dürüst, merhametli, iş birliğine yatkın ve sıcakkanlı bireylerin sahip olduğu kişilik özelliğidir. Bu nedenle çatışmaya girmekten ziyade uzlaşmayı tercih ederler ve sorunların çözümünde baskı ve güç kullanımını tercih etmezler. Bu anlamda bu bireylerin ekonomi ile ilgili tutumlarda sol eğilim, toplumsal konularla ilgili tutumlarında ise sağ eğilim gösterdikleri ileri sürülmektedir (Güldü, 2016: 278-280).

Kişilik özellikleri ile siyasal katılım davranışı arasında da olumlu ilişkiler olduğu belirlenmiştir. Buna göre; dışa dönüklük düzeyi yüksek olan bireylerin toplantı ve mitinglere katılma ve seçimlerde oy verme eğilimlerinin yüksek olduğu; deneyime açıklık düzeyi yüksek bireylerin siyasi partilere üye olma, siyasi toplantılara katılma ve oy verme eğilimlerinin yüksek olduğu; nevroitiklik/duygusal dengesizlik düzeyi yüksek bireylerin siyasi konulara ve sorunlara karşı oldukça duyarlılık gösterdikleri görülmekte ve bu durum bireylerin siyasal katılım düzeylerini yükseltmektedir. Sorumluluk düzeyi yüksek bireyler, vatandaşlık görevi olarak nitelendirdiği oy verme davranışında eğilimlerinin yüksek olduğu görülürken, toplumsal normların dışında kalan olağandışı siyasal katılım (eylem, gösteri yürüyüşü vb.) davranışlarında eğilimlerinin ise düşük olduğu görülmektedir. Uyumluluk düzeyi ile ilgili veriler birbirinden farklı sonuçlar ortaya koymakta ve siyasal katılım ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır (Güldü, 2016: 280-286). Bu anlamda kişilik özelliklerinin siyasal davranışlar üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

2.1.4. Eğitim

Eğitim, bireylere birtakım bilgi, düşünce ve değerlerin kazandırılması ve toplumun biçimlendirilmesinde etkili olan önemli bir unsurdur. Eğitimin planlı ve bilinçli bir şekilde okullarda verilmesi, siyasal toplumsallaşmanın sağlanmasında oldukça etkilidir. Eğitim kurumlarının özellikle okulların; siyasal sistemlerin veya rejimlerin meşruiyetini ve sürekliliğini sağlaması, devlete yönelik itaat duygusunun benimsetilmesi, ulus bilincinin kazandırılması ve kültürel devrimlerin gerçekleştirilmesini sağlayacak siyasal ve sosyal fonksiyonları vardır (Sitembölükbaşı, 2001: 28-30). Bu anlamda bireyleri çocuk yaşlardan itibaren biçimlendirmeye başlayan okulların, toplumsal kontrolün sağlanmasında önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir (Illich, 2018: 86).

Eğitim, bireylere siyasal değerlerin aktarılmasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Bireylerin, siyasal sistemin işleyişı ve siyasal kurumlar hakkında bilgilenmesinde, siyasal değerler ve siyasal davranışlar kazanmasında eğitim aracı bir rol oynamaktadır (Altan, 2011: 322-323).

Siyasal toplumsallaşma sürecinde etkili olan eğitim, bireylerin farklı siyasal davranışlar sergilemesinde de etkili olmaktadır. Eğitimin bireylerin siyasal davranışları üzerindeki etkisi iki şekilde meydana gelmektedir. İlk olarak bireylere siyasal kültürün var olan bilişsel ve duygusal içeriği aktararak, bireylerin siyasal kültüre yönelik inanç ve tutumları güçlendirilir. İkinci olarak ise eğitim düzeyleri yüksek olan bireyler, siyasal olayların gerçekliklerini daha iyi kavrayabilme ve denetleyebilme kapasitesine erişmektedirler. Böylelikle bireylerde etkinlik duygusu artmakta ve siyasal alanda etkili olabildikleri düşüncesiyle siyasal yaşam içinde daha fazla yer almaktadırlar (Turan, 1986: 57).

Eğitim sayesinde siyasal sistemle daha alakadar olan bireylerin siyasal sistemden beklentileri de artmaktadır. Bireylerin eğitim düzeylerinde artışla birlikte eğitim düzeyi düşük olan bireylere nispetle siyasal olana yönelik daha fazla tatminsizlik, hayal kırıklığı ve yabancılaşma duyguları gözlenmektedir. Bu durumu, eğitimin bireylerde oluşturduğu bilinçlenme, kendisini çevresiyle karşılaştırma yeteneği ve etkinlik duygusunda artma isteği ortaya çıkarmaktadır (Sitembölükbaşı, 2001: 34).

Bireyler arasında eğitim düzeyinin farklı olması bireylerin siyasal davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Bu anlamda eğitim düzeyi düşük veya hiç olmayan bireylerle eğitim düzeyi yüksek olan bireyler siyasal anlamda farklı aktörlerdir. Bunun birçok nedeni olmakla birlikte eğitimin birçok farklı faktörü etkileme kapasitesini bünyesinde barındırabilmesi ve eğitim düzeyindeki farklılıkların diğer sosyal özelliklerdeki farklılıklarla ilişkili olmasıdır. Yüksek öğrenime sahip olan bireylerin, sahip olmayanlar ile karşılaştırıldığında daha yüksek bir gelire sahip oldukları, yüksek statüye sahip mesleklerde görev yaptıkları ve erkek oldukları görülmektedir (Almond ve Verba, 1989: 315-316). Siyasal davranış ve cinsiyet arasında ilişkiye de baktığımızda erkeklerin siyasal alana yönelik bilgi, ilgi ve etkinlik düzeylerinin kadınlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumu dolaylı olarak da olsa kısmen eğitim faktörü ile ilişkilendirmek yanlış olmayacaktır. Çünkü dünyanın hemen her yerinde gelişmiş veya

az gelişmiş ülkelerde erkeklerin eğitim düzeyleri, kadınların eğitim düzeylerinden daha yüksektir (Sitembölükbaşı, 2001: 37).

Almond ve Verba'nın farklı beş ülkede yaptığı araştırmanın sonuçları bireylerin eğitim düzeyinin siyasal alan ile olan ilişkisinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre eğitim düzeyleri yüksek olan bireylerin siyasal alanla ilişkisi aşağıdaki gibidir (Almond ve Verba, 1989: 317-318):

- Eğitim düzeyi yüksek olan bireyler, devletin veya siyasal sistemin birey üzerindeki etkisinin, daha az eğitilmiş bireylere göre daha fazla farkındadır.
- Siyaseti ve seçim kampanyalarını daha az eğitim almış bireylere oranla daha fazla dikkat ve takip etmektedir.
- Daha fazla siyasi bilgiye sahiptirler.
- Siyasal alana yönelik daha geniş bir siyasi konu yelpazesine sahiptir ve siyasete odak noktaları daha geniştir.
- Siyasi söyleşilerde bulunma olasılıkları daha fazladır.
- Siyaseti daha çeşitli bir insan çevresiyle tartışma imkanına sahiptir ve eğitim düzeyi arttıkça bireyler, kendilerini hükümeti etkileme konusunda yetkin ve siyasi söyleşilere katılmakta daha özgür hissetmektedirler.

Eğitim, gelişmekte olan ülkelerdeki gençler için ayrı bir öneme sahiptir. Genç nesil için okul, toplumda belli bir kesimden daha üstün bir statüye çıkabilmek için fırsattır. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerde eğitim, diğer alternatif toplumsal hareketlilik kanallarına oranla dikey hareketliliği daha fazla sağlayan önemli bir kanaldır. Eğitim fırsatına sahip olan gençler, eğitim sayesinde fırsattan yoksun olan yaşlı kuşak karşısında kendilerini üstün görürler (Sitembölükbaşı, 2001: 35). Bu anlamda gençlerin büyüklerinden, anne ve babalarından farklı siyasi düşünce ve davranışlara sahip olması, özellikle aralarındaki eğitim düzeyinin gittikçe büyümesiyle daha da sivrileşmektedir. Yapılan araştırmalar yükseköğrenim gençliğinin yalnızca %36,6'sının babaları ile aynı partiyi desteklediğini, %63,4'ünün ise babalarından çok farklı siyasi eğilimlere sahip olduklarını ve babalarından farklı siyasi partileri desteklediğini göstermektedir. Bu farkın yoksul ailelere mensup gençlerde en üst düzeye çıktığı görülürken, ailelerin gelir seviyeleri yükseldikçe bu farkın azaldığı görülmektedir. Gelir seviyesi ile eğitim düzeyi arasındaki ilişkinin koşut olması, gençlerin eğitim süresi içinde buldukları ortamların

farklılığı ve edindikleri bilgiler farklı siyasi davranışlar geliştirmesine olanak sağlamaktadır (Kışlalı, 2000: 156). Ayrıca yapılan araştırmalar, bireylerin sahip oldukları farklı eğitim düzeylerinin farklı iktisadi politikaları benimsediğini de ortaya koymaktadır. Düşük eğitim düzeyine sahip bireyler, devletçilikten yana bir tavır sergilerken, orta ve yüksek eğitim düzeyine sahip bireyler özelleştirmeden yana tavır sergilemektedirler (Çaha, 2008: 21).

Eğitim ile siyasal davranış arasında ortaya çıkan en belirgin ilişki, eğitimin siyasal katılma eğilimini artırdığı yönündedir. Bu anlamda yapılan bazı araştırmalar, siyasal katılma üzerinde eğitimin diğer sosyo-ekonomik değişkenlere oranla en fazla etki eden değişken olduğunu ortaya koymaktadır (Sitembölükbaşı, 2001: 36). Bireylerin toplum içindeki statüsünü yükselten, soyut düşünme yetisi kazandırarak örgütsel ve siyasal faaliyetlere katılımını kolaylaştıran, siyasal alanın karmaşık yapısının çözülmesini sağlayan ve bireylerde yurttaşlık bilinci oluşturarak onda siyasal kararlara katılma gerekliliğini vurgulayan eğitim, bu yönüyle siyasal katılmaya olumlu anlamda katkı sağlamaktadır (Kalaycıoğlu, 1983: 29). Seçimlerde tercih konusunda kararsız olan ve oy kullanmayacağını belirten bireyler üzerinde yapılan araştırmalar da siyasal katılım ve eğitim arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Seçimlerde bir siyasal tercih yapmakta kararsız olan seçmenlerin eğitim düzeylerine bakıldığında; okuryazar olmayanların oranı %34,4 iken, yükseköğrenim görmüş olanların oranının %2,2 olduğu görülmektedir. Bu anlamda eğitim düzeyi ile siyasal katılma arasında ters orantı olduğu ve düşük eğitim düzeyinin siyasal kararsızlıkta rol oynadığı görülmektedir. Oy kullanmama kararında olan seçmenler arasında ise okuryazar olmayanların oranı %12,9'a indiği görülürken, yükseköğrenim görmüş olanların oranının %16,1'e çıktığı görülmektedir. Bu durumda ise eğitim düzeyi ile siyasal katılma arasında doğru orantı olduğu ve oy kullanmama durumuna siyasal ilgisizlikten ziyade siyasal küskünlüğün neden olduğu söylenebilir (Sencer, 1974: 112-114).

Eğitim, siyasal toplumsallaşma sürecinde bireylerin siyasal davranışları üzerinde oldukça etkilidir. Bireylerin siyasal hayata ilişkin bilgi ve tutumlarının oluşmasında ve bireylerin siyasal hayata katılmaya hazır hale getirilmesinde eğitim önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla seçmenlerin sahip oldukları eğitim düzeylerinin, seçmenlerin siyasal eğilimlerinden daha çok seçmenlerin siyasal katılım durumları üzerinde etkili olduğu söylenebilir (Baykal, 1970: 59).

2.2. Sosyo-Kültürel Faktörler

Seçmenlerin sahip oldukları değerlerin, inançların ve içinde buldukları ortamların seçmenlerin davranışları üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Seçmen davranışlarında etkili olan sosyo-kültürel faktörler; aile, din, sosyal çevre ve yerleşim yeri olmak üzere ele alınacaktır.

2.2.1. Aile

Bireylerin dünyaya gözlerini açtığı ve hayata dair ilk izlenimlerini oluşturan aile kurumu, bireylerin değerlerinin, inançlarının oluşmasında ve siyasal tercihlerinin belirlenmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Aile kurumunun etkisi ile şekillenmeye başlayan siyasal ilgi ve yönelim durumu, sürecin ilerlemesiyle ve çevreyle etkileşimin artmasıyla (okul, sosyal çevre vb.) birlikte bireylerin siyasal tercihleri üzerinde etkili olmaktadır.

Bireylerin çocukluk dönemlerinden itibaren siyasal yönelimleri ve gelişmelerinin incelenmesi üzerine yapılan araştırmalar, siyasal toplumsallaşma sürecine etkide bulunan siyasal toplumsallaşma ajanlarının (aile, arkadaş çevresi, kitle iletişim araçları vb.) etkileri ve siyasal davranışı etkileyen değişkenler (siyasal ilgi, siyasal tutum, siyasal katılım vb.) üzerinde durmuştur. Bu araştırmaların çoğu bireyin ve özellikle de ailenin siyasal toplumsallaşma sürecine etki eden temel unsurun (birincil ajanın), ebeveynler olduğunu ortaya koymuştur (Ventura, 2001: 666-667).

Siyasal toplumsallaşma sürecinde ebeveynler, ailenin etkinliğini ortaya çıkaran önemli bir husustur. Çocuklar, davranışlarını kendinden daha üst konumda olarak gördükleri insanların davranışlarını taklit ederek öğrenmekte ve meydana getirmektedir. Bu anlamda çocukların, kendilerinden daha deneyimli olarak gördükleri anne ve babalarını taklit ederek siyasal davranışlar kazandıkları söylenebilir. Bu durum ebeveynler ile çocuklarının arasındaki siyasal davranışlardaki benzerliklerin bir diğer nedenini açıklamaktadır (Yeşilorman, 2005: 110).

Aile, bireylerin davranışlarının grup içinde şekillendiği, sosyal norm ve değerlerin öğrenildiği ilk sosyal grup olarak kabul edilir. Bireyin öğrenme süreci, bilinçli veya bilinçaltı etkilerle birlikte doğumundan itibaren ailede başlamaktadır. Bu bakımdan aile, çocuğun normları, değerleri öğrenmesi ve siyasal tutum ve davranışlar geliştirmesinde ilk

adımın atıldığı yer olarak düşünülebilir (Yeşilorman, 2005: 109). Örneğin, aile içinde çocuğun anne ve babasının siyasal alana yönelik konuşmalarından etkilenen çocuk ailesinin X partisi yanlısı olduğunu anlayabilir ve X partisini kendi partisi olarak benimseyebilir. Bu anlamda çocuk, özel olarak öğretilen bir değer olmadan da ortamdan elde ettiği ipuçlarıyla siyasal bir tutum geliştirebilmektedir (Turan, 1986: 56).

Bilinen siyasal tercih ipuçlarından en bilineni şüphesiz parti isimleridir. Bireylerin siyasal olana yönelik gelişimlerinde, ebeveynlerin etkisini inceleyen birçok araştırmacı, ebeveynlerin tercih ettikleri parti kimliklerini çocuklarına aktardığını öne sürmekte ve ebeveynler ile çocukları arasında oy verme davranışı bakımından güçlü bir korelasyon olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre, çocuklar genellikle ebeveynlerinin parti kimliğini benimserler, yaşamları boyunca bu parti kimliğinin etkisine sahiptirler ve belirli seçimlerde parti kimliğinden yana tercihte bulunurlar (Ventura, 2001: 667). Ancak bireylerin, farklı nedenlerden dolayı değişen siyasal görüşleri ve desteklenen siyasal partilerin uzun ömürlü ol(a)maması, bireylerin partilerine olan desteklerini yaşamları boyunca sürdürbilmesine engel olmaktadır.

Aile, siyasal toplumsallaşma sürecinde değerleri, normları ve inançları doğrudan olarak çocuklara aktarmayabilir. Bu nedenle ailenin, bireyin siyasal toplumsallaşmasına katkısı dolaylı olarak da gerçekleşebilir. Araştırmalar, çocuğun ailedeki yetiştirme tarzı ve disiplin türünün de çocuğun siyasal davranışları üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu anlamda otoriter kişiliğe sahip bireylerin, ailede disiplinci yöntemlerle yetiştirildiğine psikologlar dikkat çekmektedir. Bu nedenle otoriter kişiliğe sahip bireyler, kendilerinden üst konumda olanlara karşı itaat edilmesini ve eleştirilmemesini, alt konumda olanların ise söz dinlemesi ve emirlere karşı gelinmemesi gibi düşüncelere ağırlıklı olarak yatkındırlar. Bu durum bireylerin siyasal davranışlarına yansımakta, hiyerarşik düzene bağlılık gösterme ve siyasal rekabetten rahatsız olma gibi siyasal değer ve tutumlar içerebilmektedir (Turan, 1986: 56). Bu anlamda Almanya’da Nazi rejiminin ortaya çıkmasında otoriter aile ilişkilerinin rol oynadığını öneren birçok çalışma mevcuttur. Benzer şekilde Laswell’in “*Psikopatoloji ve Siyaset*” adlı eserinde, bireyin sosyalist, anarşist veya tutucu olmasında ailenin çok önemli etkileri olduğunu ortaya koymaktadır. Belçika, Fransa ve Hollanda’da yapılan araştırmalar ise bireylerin yaşadıkları siyasal güvensizlik duygusunun nedenini anne ve babaların, çocuklarını aşırı

derecede koruyucu şekilde yetiştirmelerine bağlı olduğu ileri sürülmektedir (Alkan, 1989: 56).

Ailede anne ve babanın ilişkisi ve çocuğun anne ve babasıyla olan etkileşimleri ilerleyen süreçte siyasal tercihleri üzerinde etkili olmaktadır. Ailede anne ve babanın benimsedikleri parti kimliğinde uyum varsa, çocuklarında aynı partiyi destekleme olasılığı oldukça yükselmektedir (Aydın ve Özbek, 2004: 148). Öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmada, öğrencilerin %74,4'ü siyasal görüşlerinin aileleriyle aynı olduğunu belirtirken, %25,6'sı ailelerinden farklı olduğunu belirtmişlerdir (Altıparmak, 2014: 272). Ailede anne ve baba arasında siyasal görüş farklılığı olması durumunda çocuk üzerinde siyasal anlamda annenin üstünlüğü daha da belirginleşmektedir. Annenin eğitilmiş ve siyasal bilgi sahibi olması durumunda kız çocukları anneden daha çok etkilenmektedir. Erkek çocukları ise anne ve babadan eşit derecede etkilenmektedirler. Bu sonucun ortaya çıkmasındaki etken ise anne ve çocuk arasında kurulan güçlü duygusal bağdır (Alkan, 1989: 63). Bu anlamda kurulan bu bağda, çocuğun, bebeklik döneminden itibaren anne ile kurduğu sevgi, şefkat ve güven duygusunun etkili olduğu belirtilmektedir (Çiftçi, 1991: 1-4).

Ailede anne veya babanın varlığı ve birliktelik durumu siyasi tercihler üzerinde etkili olmaktadır. Yapılan araştırmalarda ailede babanın olmaması durumu, erkek çocukların siyasal ilgi düzeylerinde azalma yaratırken, kız çocukları üzerinde siyasal bir etki göstermemektedir (Alkan, 1989: 64). Bir başka araştırma ise ailesinden ayrı yaşayan ve tek yaşayanların seçimlerde oy kullanmama oranlarının, birlikte yaşayanlara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu anlamda siyasal katılma üzerinde birliktelik olumlu etki oluşturmaktadır (Sencer, 1974: 119). Dolayısıyla ailenin, bireylerin siyasal toplumsallaşma sürecine ve siyasal davranışlarının gelişmesinde ciddi katkılarda bulunması aynı zamanda ailenin, sosyo-politik bir önem taşıdığını da göstermektedir (Uysal, 1984: 83).

2.2.2. Din

İnsanlık tarihi boyunca toplumsal dayanışma ve kaynaşmayı sağlayacak toplum ve insanüstü değerler ve ilkeler aranmıştır. Dolayısıyla toplumun yönetiminde söz sahibi olanlar, yönetimlerinin yönetilenler tarafından kabul görmesini sağlayacak meşruluk zemini aramışlardır. Din, taşıdığı kutsallık sayesinde yönetimlerin toplum nezdinde rıza

görmelerini sağlamış, mevcut iktidarların ve kurumların sürekliliğini sağlayarak meşruluk kazandırmıştır (Turan, 2011: 67-68). Bu anlamda Machiavelli, prensliklerin (devletlerin) ayakta kalmasını ve gücünü korumasında dinin etkili olduğunu, dindeki kökleşmiş kurumların ve halkın inancının prenslikleri ayakta tuttuğunu belirtmektedir (Machiavelli, 2013: 78).

Tarihsel süreç içerisinde birey ve toplum için önemli bir olgu konumunda olan din kurumu, modern dönem öncesi ve sonrasında siyasal mücadele alanında oldukça farklı boyutlarda etkisini sürdürmeye devam etmiştir (Tuncel, 2011: 687). Süreç içerisinde din ve siyaset ilişkisinin etkileşiminde din, siyasal mücadele alanında siyasal yaşamın bazen öznesi konumuna gelirken, bazen de nesnesi konumuna gelmiştir. Bu açıdan dinsel inançlara bağlılık ile siyasal bağlılığın birbirine benzer bir durum ortaya çıkardığı söylenebilir. Bu anlamda siyasal sürece, yöneten ile yönetilenler arasında var olan karşılıklı etkileşim ve yönetilenlerin bağlılık süreci olarak baktığımızda, din kurumunun ve dini bağlılığın olduğu her toplumda dinsel bağlılığın etkisi, siyasal alana da yansımaktır. Çünkü bireylerin siyasal karar ve tercihlerinde sosyal aidiyet bağları önemli etkiye sahiptirler ve bireyler, karar ve tercih sürecinde ait oldukları yapılara yakın siyasal görüşleri destekleyeceklerdir (Turan ve Temizel, 2015: 89-90). Dolayısıyla din, bir taraftan iktidarların yönetimde meşruluklarını sağlarken, aynı zamanda iktidarın yönetime geçiş sürecinde, yönetimi belirleyecek olan seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde de etkili olmaktadır.

Dinler genel anlamda içinden çıktıkları toplumların özelliklerini yansıtırlar ve içinden çıktıkları toplumlar farklılıklar gösterse dahi etkilerini sürdürmeye devam ederler. Bu etkinin siyasal yaşam üzerindeki etkisi genellikle tutucu yönde olduğu söylene de aslında dinlerin getirdiği kurallar ve inanç anlayışlarından ziyade, din adına konuşan ve yorum yapanların davranışları etkili olmaktadır. Bu durum, aynı ideolojiden yola çıkan siyasal yapılar arasında farklılıklar ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Kışlalı, 2003: 51). Bu anlamda Türkiye’de siyasi politikaları ve programları arasında temelde çok büyük farklar bulunmadığı halde benzer dini anlayışları ve ideolojileri ortak hareket noktası olarak alan siyasi partilerin (Saadet Partisi ve AK Parti gibi), siyasal yaşamda farklı konumda olmaları bu çerçevede değerlendirilebilir.

Dinin siyasal davranışlar üzerindeki etki düzeyi, toplumlara göre farklılıklar göstermektedir. Özellikle az gelişmiş toplumlarda, sosyal yapının farklılaşmamış tekdüzeliği nedeniyle tek yaygın değer olan din, çok sayıda farklı kurum ve değerlerin olduğu gelişmiş toplumlara nazaran bireylerin yaşantısı ve davranışları üzerinde daha etkilidir (Yücekök, 1987: 16).

Dinin, bireylerin dünyayı anlama ve kendilerini o dünyada konumlandırmasında etkili olması, bireylerin siyasal inançları içinde de yönelimleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu anlamda yapılan oy verme araştırmaları, bireylerin tercihlerinde dinsel görüşlerinin - çapraz baskıların etkisiyle çoğalıp azalmasına rağmen- siyasal tutum ve davranışları üzerinde önemli bir kategoriye oluşturduğu gözlemlenmiştir (Mardin, 1995: 30).

Guth ve Fraser'in dinin siyasal davranışlar üzerindeki etkisine yönelik yaptığı araştırmada, Kanada'da dinin, parti taraftarlarını ayırt etmede oldukça etkili olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre, dini grupların toplumsal dini anlayışları siyasal partileri etkilemekte, bireylerin partizan tercihlerinde partilerin dini tutumları önemli rol oynamakta ve seçmenlerin ulusal konulardaki tercihleri ve yönelimleri dini değerler tarafından belirlenmektedir. (Hülür ve Kalender, 2003: 172-173). Bu anlamda Batı'da partilerin seçmen tabanlarına ve parti bölünmelerine bakıldığı zaman, din temelli partiler ile dine ilgisiz partilerin seçmen tabanlarının bu ayrıma göre şekillendiği görülmektedir. Belirli bir dini inanca sahip olan seçmenlerin inancına uygun partilere yöneldiği görülürken, dine yönelik ilgisiz ve karşı olan seçmenlerin yine kendi tutumlarına uygun partileri tercih ettikleri görülmektedir. Örneğin, dini bir inanca sahip ve pazar günleri ayine gidip dini pratiklerini yerine getiren seçmen, Sosyal Demokrat Parti'yi benimsememekte veya ateist birisi de genel olarak Hristiyan partilere oy vermemektedir (Köktaş, 1997: 215).

1999 yılı milletvekili genel seçimlerinde bireylerin dindarlık düzeyleri ve oy verdikleri partiler arasındaki ilişkiye yönelik yapılan bir araştırma, oy verilen partilerle bireylerin dindarlıkları arasında anlamlı ilişkiler bulmuştur. Kamuoyunda dini değerleri savunduğu imajı bulunan partiler ile sağ partilere oy veren seçmenlerin, kendilerini sol partilere oy veren seçmenlere göre daha dindar algıladıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. Buna göre, FP'ye oy verenlerin %52'si, BBP'ye oy verenlerin %32'si, MHP'ye oy verenlerin %41,2'si, ANAP'a oy verenlerin %40,6'sı kendilerini dindar olarak

görmektedir. Diğer taraftan CHP'ye oy verenlerin %18,2'si ve DSP'ye oy verenlerin %19,4'ü kendilerini dindar olarak görmektedir. Aynı şekilde oy verirken dini değerleri ön plana çıkaran parti ve adayları tercih eden seçmenlerin FP, BBP, MHP ve ANAP'a yöneldikleri görülürken, CHP ve DSP'yi tercih eden seçmenlerin ise bu durumu daha az göz önüne aldıkları görülmektedir (Hülür ve Kalender, 2003: 257-274).

Yapılan bir başka araştırma ise, bireylerin dindarlık düzeyleri ile tercihte buldukları parti veya milletvekillerinin dini ön plana çıkarmaları arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Ayrıca dindarlık düzeyi yüksek olan bireylerin, dini ön plana çıkaran parti veya adayını desteklemeyi dindarlığın gereği olarak görme eğilimlerinin güçlendiği gözlenmiştir (Eser, 2012: 128).

Bireylerin içinde buldukları toplumsal yapıların sahip oldukları dini faktörler de bireylerin davranışları üzerinde oldukça etkili olmaktadır. Bu nedenle Fathi, İslam topraklarının tarihine bakıldığında caminin Müslüman toplumunda merkezi ve özel bir konumu olduğuna dikkat çeker ve minberin sosyo-politik konuların belirlenmesinde baskın rol oynadığını öne sürer (Fathi, 1981: 171).

Din toplumun bir fonksiyonudur. Din ve dinsel hareketler toplum için bir toplumsal bütünleşme fonksiyonu olabildiği gibi; toplum içindeki karşıtlıkların ortak rızayı zedelediği durumlarda ise din, toplumsal farklılaşmanın ve çözülmenin bir fonksiyonu olabilmektedir (Vergin, 2000: 15). Bu anlamda din ve toplumun birbirleriyle olan etkileşimleri, siyasal alan ile olan ilişkiler üzerinde belirleyici olmakta ve bireylerin siyasal tercihlerini de etkilemektedir.

2.2.3. Sosyal Çevre ve Gruplar

Sosyal bir varlık olan insan, yaşamını toplum içinde diğer insanlarla ve yapılarla birlikte devam ettirmektedir. Yaşamının devamını sağlayabilmek için ise toplumla sürekli olarak iletişim halindedir. Bu iletişim hali insanları, belli amaçları gerçekleştirmek için diğer insanlarla bir araya getirmekte ve birlikte hareket edecekleri alanları oluşturmaya itmektedir. Aile, akrabalık ilişkileri, arkadaş grupları, çıkar grupları, sivil toplum kuruluşları vb. yapılar bu anlamda değerlendirilebilir.

Aralarında belirli türlerden, sık ve sürekli ilişkiler olan ve belirli amaçları gerçekleştirmek için bir arada bulunan kişiler grup olarak tanımlanabilir. Gruplar,

üyelerinin arasında var olan ilişkilerin yoğunluğuna göre birincil ve ikincil gruplar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Birincil gruplar, üyeleri arasındaki ilişkinin yoğunluğu yüksek olmakla birlikte duygusal niteliktedir. Üyeler, birbirlerini yakından tanırlar, aralarındaki ilişki geniş kapsamlıdır ve içtendir. Belli bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelmezler. Aile ve arkadaş gruplarını birincil grup içinde değerlendirebiliriz. İkincil gruplar ise, üyeleri arasındaki ilişki duygusallıktan uzak ve dar kapsamlıdır. Belirli bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelirler ve üyeler sürekli olarak değişiklik gösterir. Dernekler, sendikalar, siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları ikincil gruplar içinde değerlendirilebilir (Kışlalı, 2000: 186).

Leon Festinger, grup üyeliğinin, bireyin kendisini değerlendirebileceği bir araç olduğunu iddia etmiştir. Bu anlamda Festinger “toplumsal karşılaştırma” teorisiyle bireylerin, içinde buldukları gruplarda kendisi gibi olanlarla birlikte bir arada bulunmaya özen gösterdiklerini ve düşüncelerini diğer üyelerle karşılaştırma, üyeleri etkileme ve onlardan etkilenme imkânı bulduklarını ileri sürmektedir. Bu nedenle bireyler, grup içinde etkileşim halinde düşüncelerinin birbirleriyle uyum ve benzerlik göstermesine dikkat ederler. Aksi halde grup dışına dahi itileceklerini bilirler. Bu anlamda bireyler, toplumsal karşılaştırma eğilimi nedeniyle grup içinde kendi düşünce ve davranışlarını diğer grup üyeleriyle uyumlu ve benzer hale getirmeye özen gösterirler (Kalaycıoğlu, 1983: 161). Bu durum, üyelerin grup içi ortak ve benzer davranışlar sergilemesinin nedenini açıklamaktadır.

Bireylerin içinde buldukları sosyal çevreler ve gruplar, bireylerin siyasal düşünce ve davranışları üzerinde oldukça etkili olmaktadır. Aile özellikle bireylerin düşünce ve davranışlarının gelişiminde, çocukluk dönemlerinde büyük bir öneme sahipken, yaşın ilerlemesi ve sosyal çevrenin genişlemesiyle birlikte ailenin etkisi birey üzerinde azalmaya başlamakta, bir nevi aile var olan etkisini diğer gruplarla paylaşmaya başlamaktadır. Aileden sonra etkileşime ilk giren grup arkadaş ve okul çevreleridir. Okulda sınıf içinde oluşan arkadaşlık ortamı ve öğretmenin önder rolü, aile içindeki babanın rolünün etkisini kırmaya başlar ve ilerleyen yaşlarda siyasal tartışmalarda arkadaş gruplarının etkisi artmaya başlar (Kışlalı, 2000: 203).

Arkadaşlık grupları yaşamımızın her döneminde farklı etkilere ve görünümlere sahiptirler. Genel olarak halk arasında benimsenen ve arkadaşlık gruplarının çocukların

toplumsal davranışları üzerinde etkili olduğu görüşü, bilimsel araştırmalarla da ortaya konan bir gerçekliktir. Araştırmalar, arkadaş gruplarının siyasi parti yönelimleri üzerinde de etkili olduğunu göstermektedir. Buna göre, çocukların arkadaş grupları ile ailesinin aynı siyasi partiyi seçmeleri durumunda çocuğun da büyük olasılıkla bu seçime uyduğu görülmüş; arkadaş grubu ile ailenin farklı siyasi partiyi seçme durumunda ise çocuğun, ailesinin görüşünden ayrılma olasılığının arttığı gözlemlenmiştir. Ayrıca arkadaş gruplarının sınıfsal yapısı, çocukların siyasi tutumları üzerinde etkili olmaktadır. Buna göre, arkadaş grubunun içindeki bütün çocuklar, emekçi sınıflardan geliyorsa, bu çocukların emekçi sınıfın siyasi tutumlarını benimsedikleri görülmektedir. Diğer yandan, grubun içinde emekçi ve burjuva sınıflardan gelen çocuklar karışık olarak mevcutsa; emekçi sınıftan gelenlerin, burjuva sınıftan gelenlerin siyasi tutumlarını benimsedikleri görülmektedir (Alkan, 1989: 78-79).

Arkadaşlık gruplarının etkisi bireyler üzerinde geçici niteliktedir. Bu durumda, bireylerin arkadaşlık ilişkilerinin son bulması veya başka arkadaş gruplarına dahil olması etkilidir. Yapılan araştırmalarda, üniversite eğitimi boyunca arkadaş grubunun siyasi görüşünden etkilenen bireylerin, okulun bitmesi ve arkadaşlık grubunun dağılmasıyla veya ailelerinin yanına geri dönmeleriyle önceki siyasi görüşlerine tekrar yöneldikleri görülmektedir (Alkan, 1989: 80).

Bireylerin siyasi düşünce ve davranışları üzerinde arkadaş gruplarının yanı sıra akrabalık ilişkileri de etkili olmaktadır. Birincil ilişkilerin yoğun şekilde yaşandığı geleneksel toplumlarda siyasette dahil herhangi bir konuda ortak tutumlar geliştirildiği gözlenmektedir. Türkiye’de özellikle doğu bölgelerinde toplumsal etkinliği fazla olan aşiretlerin ve akrabalık bağlarının, bireylerin davranışları üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bu anlamda akrabalar içinde farklılaşmaktan ve dışlanmaktan çekinen bireylerin ortak tercihin dışında oy kullan(a)maması ve aynı şekilde aşiretlerde ise seçim öncesinde aşiret reisinin tüm üyeler adına hangi partiye oy vereceklerini bildirmesi durumunda aşiret üyelerinin ortak karar dışına çık(a)maması sosyal çevre ve grupların siyasi davranışlar üzerindeki etkisine örnek olarak gösterilebilir (Dursunoğlu, 2018: 100).

Çıkar grupları ve sivil toplum kuruluşları gibi ikincil grup yapıları; bireylerin beklentilerini ve taleplerini artırmaları ve üyelerinin menfaatlerini koruma düşüncesiyle

hareket etmeleri nedeniyle bireylerin bu gruplara yönelik bağıllık düzeyini artırmaktadır. Bu durum da siyasal düşünce ve davranışları üzerinde etkili olmaktadır (Dursunoğlu, 2018: 103). Bireylerin içinde buldukları topluluklar örgütlenmiş gruplar olabileceği gibi doğal da olabilirler. Komşuluk ilişkileri bu anlamda düşünülebilir. Bu ilişkiler genellikle siyasal nitelikte olmamasına rağmen, siyasal bilgi, duygu ve düşüncelerin aktarılmasına yardımcı olur. Örneğin, bireyler komşuluk ilişkisi içinde komşusundan, eski dönemlerde yaşanan hadiseleri, kurumların ve görevlilerin tutumları, öğrenci eylemlerinin parayla yaptırıldığını vb. duyabilir. Kesin bir düşünceye sahip değilse, hangi partiye oy vereceğini saygı duyduğu komşusuna danışabilir veya komşularının sosyal baskısıyla kendini oy vermeye mecbur hissedebilir. Dolayısıyla bireylerin, siyasal düşünce ve davranışları üzerinde doğal grupların da etkisi mevcuttur (Turan, 1986: 59-60).

2.2.4. Yerleşim Yeri

Bireyin yaşadığı yerleşim yerinin özellikleri, bireyin davranışları üzerinde önemli etkilerde bulunmaktadır. İbn-i Haldun, “Mukaddime” adlı eserinde insanların yaşadıkları yerleşim bölgelerinin özelliklerinin, kişilikler ve davranışlar üzerinde belirleyici olduğunu, bu nedenle bedeviler (çöllerde yaşayan, göçebe) ile medenilerin (şehirlerde yaşayan) birbirlerinden farklı davranış şekilleri geliştirdiğini ortaya koymaktadır (İbn Haldun, 2018: 368-369).

Yaşanan yerleşim yeri ile siyasal davranışlar arasında ilişki olduğuna dair iki görüş ileri sürülmektedir. Buna göre ilki, yerleşim yerinin büyüklüğü arttıkça siyasal katılma davranışında da artma olduğudur. Bu durumda kırsal alandan kente doğru gidildikçe siyasal katılma davranışında artış olacağı ve şehirleşmenin siyasal katılma eğilimini uyaracak kültürel ortamı oluşturduğu savunulmaktadır. Diğeri ise yerleşim yerinin özelliklerinin, bireyin siyasal davranışlarının şekillenmesinde doğrudan etkisinin olduğuna yöneliktir. Bu durumda kırsal veya kentsel yerleşim yerinin, bireylerin siyasal hayata katılma ve siyasal kaynaklara ulaşım imkanlarının siyasal davranışlar üzerinde etkili olduğu ileri sürülmektedir (Dursun, 2006: 243-244). Bu anlamda bireylerin siyasal davranışlarının şekillenmesinde yerleşim yerinin önemi, yerleşim yerinin kırsal ve kentsel yerleşim yeri farklılıkları çerçevesinde açıklanabilir.

Kırsal ve kentsel yerleşim yeri ayrımı, oralarda yaşayan bireylerin kişisel nitelikleri bakımından ve onları çevreleyen şartlar bakımından ülkeden ülkeye göre farklılıklar gösteren bir duruma sahiptir. Genellikle kırsal toplumlarda yaşayanların, eğitim, meslek ve gelirle ilgili nitelikler bakımından kentlerde yaşayanlara göre daha düşük ve elverişsiz durumda olmaları, siyasal katılma düzeyi üzerinde etkili olmaktadır. Ayrıca kırsal yerleşim bölgelerinin sosyolojik özellikleri de siyasal katılma davranışı üzerinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Siyasal ilgi ve etkileşimi kolaylaştıran siyasal örgütlerin kentlerde daha yoğun olması ve siyasal bilgi ve olayların aktarımını sağlayan kitle iletişim araçlarının kentlerde daha etkili olarak kullanılması, yerleşim yerinin siyasal katılma davranışı üzerinde etkili olduğunu göstermektedir (Baykal, 1970: 66). Ancak iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler ile birlikte kır ve kent arasındaki kitle iletişim araçlarını kullanma oranlarındaki fark azalmaya başlamıştır.

Siyasal katılma ile ilgili olarak siyasal olayları izleme, bu olaylar hakkında tutum geliştirme ve siyasal olayların ve kurumların içinde yer alma şeklinde katılım biçimleri kentlerde daha yoğundur (Baykal, 1970: 67). Ancak oy verme davranışında kentlerdeki katılım oranının daha fazla olduğu konusu tartışmalıdır. Bu anlamda kentlerdeki katılma daha bilinçli ve daha bağımsız olurken, kırsal bölgelerde katılma genellikle bağımlıdır. Bu durum üzerinde eğitim düzeyinin etkisi olmakla birlikte, yerleşim yerindeki toplumsal ilişkilerin şekli ve toplumsal ortamın etkisi daha da fazladır. Kırsal yerleşim yerlerindeki aile ilişkilerinin ve dayanışmanın yanı sıra var olan aşiret ve ağalık gibi toplumsal güçlerin etkisi, bireylerin kitleyle birlikte güdümlü hareket etmesine neden olmakta ve seçimlerde bağımsız katılım sağlamalarını zorlaştırmaktadır. Bu anlamda Türkiye’de oy verme davranışıyla ilgili olarak kırsal yerleşim yerlerindeki seçimlere katılma oranının, kentlerdeki katılım oranlarından daha yüksek oluşunun nedenini ortaya koymaktadır (Kışlalı, 2003: 225). Özellikle bireylerin yaşadıkları yerleşim birimi küçüldükçe bireylerin topluluk halinde davranma zorunluluğu artmakta ve mahremiyet sınırları daralmaktadır. Böyle bir ortam içinde bireyler genellikle üyesi buldukları aile veya akrabalık grupları nedeniyle doğumlarından itibaren belli bir siyasal görüş, parti ve tercih taraftarı olmaya yönlendirilmektedirler (Kalaycıoğlu, 1983: 119).

Kentleşme, ekonomik gelişme ve sanayileşmeye bağlı olarak kent sayılarının artması ve bununla birlikte kentlerin büyümesi sonucunu ortaya çıkaran, toplum yapısında yükselen oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma meydana getiren ve

aynı zamanda insanların davranışlarını ve ilişkilerini değiştirerek kente özgüleyen nüfus birikim süreci olarak tanımlanabilir (Keleş, 2002: 22). Kentleşme sürecinde kırsal bölgelerden ayrılan bireylerin, kentsel ortama geçişleri sadece toplumsal değil aynı zamanda bireysel özelliklerinde de farklılıklara neden olmaktadır. Kente gelmeyle başlayan kentlileşme süreci, geleneksel özellikleri ağır basan sosyo-kültürel bir ortamdan ekonomik-toplumsal yapının daha çok etkin olduğu bir ortama geçişi içermektedir ve kente özgü değerlerin bir yaşam biçimi olarak benimsenmesine dek devam etmektedir. Kentlileşme sürecinde bireylerin tutum ve davranışlarındaki değişim iki aşamada gerçekleşmektedir. Kente yerleşen bireyler ilk aşamada, geleneksel alışkanlıkları ve davranışlarının etkisini yitirmekte; ikinci aşamada ise, yeni geldiği ve farklı olan sosyo-kültürel ortamın kentsel davranış kalıplarını benimsemektedir (Özer, 1988: 165-166).

Kentlerde toplumsal ilişkilerin ve iletişim çeşitliliğinin kırsal bölgelere göre daha yoğun ve fazla olması kentlerde yaşayan bireylerin siyasal davranışlarını da farklı kılmaktadır. Kentte yaşayan ve kentlileşen bireyler siyasal davranışlarında, haklarının ve sorumluluklarının bilincinde olma, seçimlerde oy kullanmayı vatandaşlık görevi olarak görme, siyasal kurumların varlığını demokrasi için gerekli görme, sivil toplum hareketlerini destekleme, siyasal faaliyetlerde görev alma ve sorunlara karşı daha duyarlı olma gibi yeni davranış biçimleri geliştirmektedir (Turan ve Temizel, 2015: 114).

Yerleşim yeri olarak birbirinden farklılaşan kent ve kırsal bölgelerinde yaşayan bireylerin, siyasal davranışlarındaki farklılaşma sadece siyasal katılma düzeylerinde değil, aynı zamanda oy verme tercihleri arasında da ortaya çıkmaktadır. Kalabalık nüfusa sahip yerlerde (kentte) seçmenler daha çok değişim yanlısı eğilimler gösterirken, az nüfusa sahip yerlerde (kırsal) seçmenler çoğunlukla tutucu eğilimler göstermektedirler. Kırsal bölgelerde, eğitim düzeyinin düşük olması, dine ve töreye bağlılık, yaşam biçimlerinin ve faaliyetlerin benzer olması (toprak ve toprağı koruma), dayanışma duygusunun hâkim olması ve yüz yüze iletişimin yaygın olması, burada yaşayan bireylerin dünyayı algılama ve görüşünde farklılara neden olmaktadır. Bu şekilde, geleneksel ve toplumsal yapının ağır değiştiği toplumlarda, yeniliklere alışık olmayan seçmenlerin tutum ve davranışları statükocu bir seyir izlemektedir (Kışlalı, 2000: 63-64). Bu durum, kırsal bölgelerde yaşayan seçmenlerin daha koruyucu bir yaklaşım içinde olmalarına ve muhafazakâr partilere yönelmelerine; kentlerde yaşayan seçmenlerin, kentlerin hareketlilik ve imkânlarının fazlalığının tercihlerini cezbetmesi sonucunda,

değişim yanlısı partilerden yana tercihte bulunabilecekleri söylenebilir. Bu anlamda yapılan araştırmalarda, kent ve kırsal ayırımında seçmenlerin siyasal eğilimleri bakımından; seçmenlerden, kendini “solcu” olarak tanımlayanların %76,8’i kentli, %23,2’si köylü; kendilerini “sağcı” olarak tanımlayan seçmenlerin ise %49,1’i kentli, %50,9’u ise köylüdür (Kiriş, 2006: 48). Bu anlamda kentlerde değişim taraftarı seçmenler, sol eğilimlerden yana tavır takınırken, kırsal alanda veya köylerde geleneksel ve muhafazakâr olan seçmenlerin sağ eğilimlere daha yatkın olduğu anlaşılmaktadır.

Bu anlamda yerleşim yerinin bireylerin siyasal davranışları üzerindeki etkisi merkez-çevre ile kent-kırsal ilişkisi bağlamında değerlendirildiği zaman, merkezin bürokratik yapısı itibariyle kentlerde konumlanması ve eğitim imkanları içinde şekillenmiş olması, kentlerde yaşayan bireylerin merkez ile olan ilişkisini ve iletişimini artırmaktadır. Aynı şekilde çevrenin ise merkezin dışında daha çok kırsal bölgelerde kendine yer bulması, eğitim ve birçok hizmet bakımından yetersiz olması çevrenin, merkez karşısında gelenekleri ve dini değerleri korumasına ve benimsenmesine yol açmaktadır. Bu durum, merkez/kent ile çevre/kırsal bölgelerinin birbirinden farklı imkân ve olanaklara sahip olmasının, oralarda yaşayan bireylerin de birbirinden farklı siyasal tutum ve davranışlar ortaya koymasını açıklamaktadır.

Kentlileşme bir toplumsal değişme sürecidir ve bu süreçte, kırsal kesimler ile kentsel kesimler arasında bir tür geçiş aşaması niteliğinde olan gecekondulaşma süreci de önemli bir yere sahiptir. Kırsal kesimden kente gelen nüfus, kırsal alanda sahip olduğu değerleri kentsel alanda sürdürebilme imkânını gecekondulaşma bölgelerinde bulmaktadır. Dolayısıyla kırsaldan kente ilk gelen gecekondulaşma kuşağı ne tam olarak köylüdür ne de tam olarak toplumsal özellikleri ile kentlidir. Bu anlamda arada kalan ve yeni bir durumla karşılaşan bireyler farklı davranışlar sergileyebilmektedir. Bu nedenle toplumda ileriye yönelik olarak değişiklikler öneren siyasal yapılar, gecekondulaşma bölgelerinde etki alanı bulmaktadırlar. Gecekondusunu kaybetmek istemeyen ve yıllarca o korkuyla yaşayan gecekondulaşma sahipleri, seçim dönemlerinde iktidardaki partiyi veya iktidar olmaya en yakın partileri destekleme zorunluluğu hissetmişlerdir (Kışlalı, 2000: 67-68).

2.3. Sosyo-Ekonomik Faktörler

Seçmenlerin içinde buldukları sosyoekonomik koşullar, seçmenlerin siyasal davranışlarını şekillendirmektedir. Sahip olunan meslek grupları ve gelir düzeylerindeki

farklılıklar, seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde etkili ve belirleyici olabilmektedir. Sosyo-ekonomik yapı ile seçmen davranışları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için meslek ve gelir faktörleri incelenecektir.

2.3.1. Meslek

Bireylerin sosyal statüleri üzerinde belirleyici bir unsur olan meslek, seçmenlerin siyasal davranışlarının şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Bireylerin toplumsal statüleri yükseldikçe kamusal politikalara yönelik olan ilgileri artmakta, hükümet ve bürokrasiyle olan ilişkileri gelişmekte, oy verme davranışlarında ve siyasal/sosyal olaylar karşısında duyarlılıkları yükselmektedir (Çukurçayır, 2012: 87-88). Yüksek statüye sahip meslekler, tıpkı yüksek eğitim ve yüksek gelir gibi sosyal ve siyasal açıdan bireylere bazı farklılıklar kazandırmaktadır. Bu faktörlerin siyaseti anlama ve yorumlamayı sağlaması, bireylerin siyasetin içine dahil olabilmesini ve yükselbilmesini sağlar. Bu durum bireyin siyasal etkinlik duygusunun gelişmesine katkıda bulunur. Bireylerin, çevresinde ve ülkesinde var olan sorunları düzeltebilecekleri inancı ve siyasal süreçlere etki çabaları veya söz konusu bu özelliklerin tersi durumlar (düşük statü, düşük gelir ve düşük eğitim) bireyin siyasal davranışları üzerinde etkili olmaktadır (Sitembölükbaşı, 2001: 43).

Meslekler karşılaştırıldığı zaman eğitimi yüksek olan meslek gruplarının (memurlar gibi) aynı zamanda siyasete karşı daha fazla ilgi ve bilgi sahibi oldukları görülmektedir. Bu durum yalnızca eğitim seviyesinin yüksekliğinden kaynaklanmaz. Siyasal iktidarın ve bürokrasinin, kendilerinin üst düzeydeki yöneticileri olması, hükümete kimin geldiği ve kimin gittiği, kendi görevleriyle ilgili durumlar, geliri ve özlük haklarıyla ilgili gelişmeler, vb. durumlar siyasete olan ilginin nedenini açıklamaktadır. Türkiye’de siyasete aktif katılım bakımından engel yaşayan memurlar, özlük hakları ve maaşları ile ilgili düzenlemeler bakımından siyasal alandan taleplerde bulunarak iktidar ve muhalefet partileri üzerinde etkili olabilmektedir. Bir başka meslek grubunu oluşturan işçiler ise memurlar gibi sabit ücrete sahip olmalarına rağmen eğitimi düzeyleri memurlara göre daha alt düzeydedir. Bu durum onların siyasal katılım için gerekli olan yeterli ilgi ve bilgi düzeyinden yoksun olduklarını gösterebilir. Ancak özellikle fabrikalarda çalışan ve sendikalara üye olan işçilerin, siyasal anlamda birbirlerini etkileme ve eğitime yoluyla birçok meslek grubunun sahip ol(a)madığı bir bilinçlenme ve örgütlenme düzeyine ulaştıkları söylenebilir (Sitembölükbaşı, 2001: 44-45). Yapılan araştırmalar sendika üyesi

olan işçilerin, sendika üyesi olmayan işçilere oranla daha fazla oy verdiklerini ortaya koymaktadır (Lipset, 1986: 189). İşçiler, çalıştıkları işlerin mahiyeti gereği sosyal hayattan soyutlanmaları durumunda sürekli olarak birbirleriyle temas halinde bulunmaları, birbirlerini etkileme seviyelerinin daha fazla olmasına ve içinde buldukları şartları iyi temsil eden ideolojiye hep birlikte destek vermelerine imkân sağlar. Bu anlamda maden işçileri bu duruma örnek verilebilir. Maden bölgelerinde yüksek oranlarda verilen oylar ve tek bir partinin sağladığı destek, bir bilinçlenmenin ve çözüm arayışının varlığını göstermektedir (Sitembölükbaşı, 2001: 45). Bu anlamda maden bakımından önemli bir yere sahip Zonguldak ilinin, yıllara göre seçimlere katılım oranlarına baktığımız zaman katılım oranlarının, Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Zonguldak İlinin Yıllara Göre Genel Seçimlere Katılım Oranları

<i>Yıllar</i>	<i>Türkiye (%)</i>	<i>Zonguldak (%)</i>
<i>2011</i>	%83,2	%88,4
<i>7 Haz. 2015</i>	%83,9	%86,1
<i>1 Kas. 2015</i>	%85,2	%86
<i>2018</i>	%86,2	%87,9

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

Bu durumun tersine yani işçilerin eğitim düzeyinin düşüklüğünün yanı sıra çalışma ortamlarının birbirleriyle etkileşim yoluyla bilinçlenme olanağı sağlamaması (hizmetçilik, duvarcılık, boyacılık, sekreterlik gibi meslekler) siyasete olan ilginin düşüklüğüne neden olacaktır (Sitembölükbaşı, 2001: 45).

Meslek grupları içerisinde memurlar ve işçilerin ortak yönlerinden olan ve zamanlarının büyük bir kısmını ayırdıkları mesai düzeni, siyasi ve sosyal faaliyetlere katılım durumlarını olumsuz etkilemektedir. Bu açıdan belli bir mesai düzeni gerektirmeyen serbest meslek sahipleri, zamanlarının bolluğu nedeniyle siyasal alana yönelik faaliyetlere katılım fırsatı ve imkânı diğer mesleklerle göre daha fazladır (Sitembölükbaşı, 2001: 47). Serbest meslek sahipleri arasında avukatlık ve gazeteciliğin, toplumsal yaşam ile olan sıkı ilişkileri ve toplumsal sorunlara aşinalıkları sebebiyle siyasal alanı yakından takip etmeleri, onların siyasal yaşama ilgilerini ve katılımlarını

kolaylaştırmaktadır. Örneğin, yüksek eğitim gerektiren, sorunları kavrama ve sorunlara çözüm üretme yeteneği geliştiren mesleklerden biri avukatlıktır. Avukatların, kanunları, kurumları ve devletin yapılarını iyi bilmeleri dolayısıyla kanuni yol gösterici olma durumları, onları toplum içinde nüfuz sahibi kılmakta ve siyasal yaşamda yer bulma fırsatı sağlamaktadır (Sitembölükbaşı, 2001: 48). Diğer taraftan serbest meslek sahiplerinin zaman bakımından avantajlı durumda olması nedeniyle, eğitim düzeyleri düşük olsa dahi eğitim düzeyi yüksek olan diğer meslek gruplarına göre siyasal alana yönelik ilgi ve katılım düzeyleri daha fazla olabilmektedir.

Meslek gruplarının nitelikleri, çalışma şartları ve gelir durumları o meslek grubuna dahil olan bireylerin siyasal hayata yönelik düşünceleri ve davranışları üzerinde etkili olmaktadır. İşçilerin çoğunlukla alt gelir düzeyinde bulunmaları ve iş güvencelerinin olmaması gibi nedenler siyasal hayata karşı tepkili olmalarına yol açmaktadır. Bu durum işçilerin, siyasal düzenden yana köklü değişiklikler yapmayı vadeden sol partilere yönelik eğilimlerini ve sol partileri tercih etme sebeplerini açıklamaktadır. İşçilere benzer olarak çiftçiler de eğitim düzeyi düşüklüğü nedeniyle siyasal hayat ile yakınlık kuramamaktadır. İşçiler bu dezavantajlı durumdan birlikte etkileşim halinde bilinçlenme ve örgütlenme ile kurtulurken, çiftçiler ise tarlada bireysel çalışma durumları nedeniyle böyle bir ortamdan mahrumdurlar. Çiftçiler, düşük gelir ve eğitim düzeyine sahip olmalarına rağmen siyasal eğilim yönüyle işçilerden ayrılmaktadırlar. İşçiler çoğunlukla sol partileri tercih ederken, çiftçilerin sol partilere desteği düşüktür. Bu durum üzerinde çiftçilerin genellikle kırsal bölgede, muhafazakâr bir toplum yapısı içinde yaşamaları ve dini duyguları etkili olmaktadır. Çiftçilerin siyasal hayata yönelik ilgilerini artıran en önemli unsur, ürünlerinin fiyatlarının devlet tarafından belirlendiği durumlarda fiyatın ne oranda artırıldığı ve azaltıldığı ile ilgilidir (Sitembölükbaşı, 2001: 46-51). Yapılan araştırmalar, tarımsal üretim içerisinde tahıl (arpa, buğday, vb.) üretiminde yüksek katkısı bulunan illerin, iktidara karşı daha sert davranışlar sergilediğini ortaya koymaktadır (Bulutay ve Yıldırım, 1968: 21). Bu anlamda ürünleri geçim kaynağı olan ve ekonomik gelirini ürünlerinden elde eden çiftçilerin siyasi tercihlerinin şekillenmesinde, iktidar partisinin ve diğer partilerin çiftçilerin ürünlerine yönelik politikaları ve bu ürünlere verdikleri değer ölçüsünün önemli bir yeri vardır.

2.3.2. Gelir

Seçmen davranışları üzerinde gelir düzeyinin etkisi, ilk bakışta basit ve doğrusal bir ilişki olarak görülmektedir. Bu durum üzerinde seçmenlerin oy verme eylemini, partileri ödüllendirme ve cezalandırma aracı olarak görmeleri etkili olmaktadır. Bu bakımdan seçmenler, rasyonel davranışlar sergileyerek ekonomik durumlarının iyiye gittiği dönemlerde oy vererek hükümeti ödüllendirecekler, ekonominin kötüye gittiği dönemlerde ise hükümeti cezalandırarak oy vermeyeceklerdir. Ancak ekonomik faktörlerin seçmen davranışları üzerindeki etkisinin bu kadar basit ve doğrusal olmadığı yapılan araştırmalarca ortaya konmuştur. Bu araştırmalar, oy verme davranışı üzerinde ekonomik faktörlerin, hiçbir rolü olmadığından en fazla role sahip olduğuna kadar birbirinden farklı sonuçları ortaya çıkarmıştır. Bu durum ekonomik faktörlerin siyasal davranışlar ile olan ilişkisinin çok yönlü ve karmaşık olduğunu ortaya koymaktadır. Bu ilişkinin derecesi, ülkelerin içinde buldukları mevcut ekonomik ve siyasi durum, olağan veya olağanüstü şartlar, seçmenlerin algısı vb. durumların farklılığına göre değişmektedir (Sitembölükbaşı, 2001: 7-9).

Sosyoekonomik faktörler içinde gelir ile seçmen davranışları arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. Bireylerin gelir düzeylerinin artmasının, bireylerin siyasal katılma durumlarına olumlu katkıda bulunacağını, varlık sahibi bireylerin daha az varlık sahibi olanlara göre daha çok siyasal yaşama katılabilecekleri ileri sürülebilir. Alt gelir grubuna mensup bireylerin, üst gelir grubundaki bireylere göre siyasal alana yönelik aktif katılımlarının düşük olmasının temelinde, temel yaşam koşullarını sağlama çabaları bulunmaktadır (Turan ve Temizel, 2015: 160). Bu anlamda Abraham Maslow, “İhtiyaçlar Hiyerarşisi” kuramında, bireylerin fizyolojik (temel) ihtiyaçlarını karşılamaları durumunda diğer ihtiyaçlarını (güvenlik, aidiyet ve sevgi, saygı, kendini gerçekleştirme) sırasıyla karşılayabileceğini öne sürmektedir (Maslow, 1987: 35-47). İhtiyacın insanların yaşamında merkezi öneme sahip olması ve temel ihtiyaçların karşılan(a)maması durumunda bireyin bir üst basamağa geçememesi durumu, bireyin sosyal ve siyasi alanın dışında kalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bu kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik amaçları, diğer sosyal ve siyasal alana yönelik ilgi ve katılım durumlarını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, gelirin dergi, gazete vb. bilgi kaynaklarına ulaşım sürecinde etkin rolü olması nedeniyle alt gelir grubunda bulunan bireylerin bu kaynaklar için olanakları kısıtlanmakta ve öğrenememenin eksikliği ilgisizlik nedeni

oluşturmaktadır. Özellikle seçim dönemlerinde seçim kampanyalarının aracılığıyla bilgilenen alt gelir grubuna mensup bireyler, seçim kampanyalarının bilgilendirmekten çok ihtiyacı gidermeye yönelik olması nedeniyle “karın doyurana” yönelmekte ve bu durum araştırma ve öğrenme isteğini azaltarak ilgisizliğe yol açmaktadır (Turan ve Temizel, 2015: 161). Bu durum, Atina doğrudan demokrasisinde meclis toplantılarına katılabilme ve toplantılarda söz sahibi olabilmenin belli bir kesime -servet ve zaman sahibi- özgülenmesini de (Yayla, 2017: 46-47) açıklamaktadır.

Seçmen davranışları ile gelir düzeyleri arasındaki ilişkiyi, ekonomik temelli toplum kesimlerinin yönelimleri üzerinde yapılan araştırmalar da ortaya koymaktadır. Genellikle sanayileşmiş ülkelerde yapılan araştırmalarda, madenciler, çiftçiler, balıkçılar ve işçiler gibi alt gelir grubuna mensup meslek gruplarına dahil seçmenlerin ekonomik güvensizlik nedeniyle yüksek oranda sol partilere yöneldikleri görülürken, üst gelir grubuna mensup meslek gruplarındaki seçmenlerin ise var olan ekonomik avantajlarını korumak için daha çok sağ partilere yöneldikleri görülmektedir (Lipset, 1986: 216-219). Ancak bu durumun Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için geçerli olduğu pek söylenemez. Sanayileşmiş Batı ülkelerinde sağ partiler genellikle mevcut düzeni koruyan, sol partiler ise düzen içinde daha köklü değişiklikler öneren ve toplum kesimlerinin sorunlarını daha çok sahiplenilen partiler olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’de ise sağ ve sol kavramları; Batı’da sosyoekonomik yapı içinde şekillenen, mevcut düzeni koruyucu “sağ” ve düzeni hedef alan değişim yanlısı “sol” kavramlarından farklı biçimde, geleneksel olarak tanımlanmış ve farklı bir yapıya bürünmüştür (Sitembölükbaşı, 2001: 18).

Bloom ve Price’in yaptıkları araştırmada, gelirin reel olarak düştüğü dönemlerde seçmenlerin ekonomik temelli oy verme davranışları artmakta, gelirin arttığı dönemlerde ise ekonomik oy verme davranışlarında azalmalar görülmektedir. Ekonomik nedenlerden ötürü seçmenlerin, seçimlerde partileri cezalandırma veya mükafatlandırma durumları, diğer partilerden ziyade özellikle hükümetteki iktidar partileri üzerinde etkili olmaktadır (Bloom ve Price, 1975: 1244-1245).

Yapılan araştırmalar, gelirin seçmenlerin siyasal katılma davranışları üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Oy verme davranışı bakımından en büyük ilginin üst ve alt gelir grupları tarafından geldiğini, orta gelir gruplarının ise oy verme davranışı

bakımından daha az ilgili olduklarını belirtmektedirler. Üst gelir gruplarının oy vermeye yönelik ilgi düzeylerinin yüksek oluşu, siyasi olayları takip etmelerinden ve meselelerden haberdar olma yeteneklerinin olması ve çıkarlarıyla yakından ilgilenmelerinden dolayı olaylar ile çıkarları arasında ilişki kurmalarından ileri gelmektedir. Diğer yandan güç yaşam şartları ve ağır geçim sıkıntısı altında bulunan alt gelir gruplarının, seçimleri mevcut gelir durumlarını düzeltmenin ve hayat tarzlarını değiştirmenin bir aracı olarak görmeleri oy vermeye yönelik ilgi düzeylerinin yüksek olmasını açıklamaktadır. Buna karşılık muhafazakâr ve istikrar yanlısı orta gelir grupları, mevcut durumlarını sürdürme ve istikrara zarar verebileceği düşüncesiyle seçimlere kuşkulu bakmalarına neden olmakta ve bu durum seçimlere olan ilgilerinde düşüklüğe neden olmaktadır (Abadan ve Yücekök, 1966: 107). Bir başka araştırma, sınıfların durumlarıyla ilgili olarak sınıfların birbirlerinden farklı ekonomik çıkarlarının olmasının, sınıfların siyasal politikalar yönelik olarak siyasal tercihlerinde de farklılıklar yarattığını göstermektedir. Buna göre, alt gelir grubunda bulunanlar, hayat pahalılığına yönelik tedbir alma, din işlerine önem verme ve işsizlikle mücadele gibi konulara ağırlıkla önem vermektedir. Orta gelir grubunda bulunanlar, genel ekonomik tedbirlerin alınmasını, eğitime önem verilmesini ve sanayi kalkınmasını ön planda tutmaktadırlar. Son olarak üst gelir grubunda bulunanlar ise, daha çok siyasi rejim sorununun öncelikle çözülmesi gerektiğini düşünmektedirler (Abadan, 1965: 514).

Sosyo-ekonomik bir faktör olan gelir, seçmen davranışları üzerinde önemli etkilere sahiptir. Ancak gelirin tek başına davranışları şekillendiren bir etkisi olduğunu söylemek yanıltıcı olabilir. Özellikle gelişmekte olan birçok ülkede ve Türkiye’de olduğu gibi davranışlar üzerinde çevresel ve toplumsal faktörlerin etkili olduğu toplumlarda bireyler, rasyonel davranışlar geliştirmekte zorlanacaklardır.

2.4. Siyasal Faktörler

Bireylerin siyasal davranışlarının yönelim noktasını oluşturan siyasal alana ait faktörler, aynı zamanda seçmen davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Siyasal faktörlerin siyasal davranışlar üzerindeki etkisinin anlaşılması bakımından siyasi parti, siyasi lider ve siyasi aday faktörleri incelenecektir.

2.4.1. Siyasi Parti

Bireylerin siyasal toplumsallaşma süreçleri, ilk olarak aileden başlayarak diğer faktörlerin de -arkadaş, okul vb.- dahil olmasıyla devam etmektedir. Siyasi partilerin de bu sürecin bir parçası olarak bireylere siyasal sistemin yapısını, işleyişini ve kurallarını öğretmek, bireyleri siyasal sisteme dahil etmek ve demokrasilerde seçimlerin gerçekleşmesine işlerlik kazandırması bakımından önemli rolleri bulunmaktadır.

Seçmenler, siyasal davranışları üzerinde belirleyici olan birçok faktörün etkisiyle seçimlerde belli bir siyasi partiden yana tercihte bulunmaktadırlar. Seçmenlerin eğilimlerinin nihai sonucu olarak görülen siyasi partiler, aynı zamanda seçmenlerin tercihleri üzerinde etkili bir sebep unsuru özelliği de taşımaktadır. Bazı seçmenlerin kendisini; partinin kendisi, lideri, adayları, programı, ideolojisi, icraatları, siyasi geleneği, siyasi ve sosyal olaylara yaklaşımı, kültürel ve dini değerlere bakışı vb. etkenler üzerinden parti kimliği ile özdeşleştirmesi, siyasi partileri seçmen tercihleri üzerinde etkili bir faktör haline getirmektedir. Seçmenlerin kendilerini belli bir siyasi parti ile özdeşleştirmesi durumunda, partinin politikası, lideri veya ideolojisinde meydana gelen değişiklikler seçmenin parti ile olan bağını zedelememektedir. Özellikle ideolojik temelleri güçlü olan partilerin (MHP ve CHP gibi) tabanında bu duruma fazlaca rastlanmaktadır (Dursunoğlu, 2018: 106-107). Bu anlamda, CHP seçmeninin partisini Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu parti olarak görmesi, seçmen tercihleri üzerinde siyasi partinin etkisine örnek olarak verilebilir.

Siyasi Partiler Kanunu'nun 3. maddesinde siyasi partiler, "anayasa ve kanunlara uygun olarak; cumhurbaşkanı, milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmalarını ve açık propagandalarını ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanmış tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar" (Siyasi Partiler Kanunu, 1983) olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda siyasi partiler, belli kanunlar ve programlar dahilinde siyasi alanda siyasi iktidarı hedefleyen veya iktidara ortak olma amacı taşıyan örgütler olarak görülebilir. Bir örgüt niteliği taşıyan siyasal partilerin hazırlamış oldukları parti programları, seçmenlerin tercihleri üzerinde önemli etkilere sahiptir. Siyasal partiler, ülkenin ve toplumun sorunlarına, ihtiyaçlarına, beklenti ve taleplerine yönelik çözüm

önerilerini parti programlarında açıklamaktadırlar. Bu anlamda siyasal partiler için izlenecek bir yol haritası olan parti programları, siyasal yaşamın karmaşık ortamı içinde çıkmazda bulunan seçmenlerin bilgi sahibi olmalarını sağlayarak, onların tercihlerini belirlemelerinde etkili olmaktadır. Ancak çoğunlukla parti programlarını okumayan ve parti liderinin söylemlerinden hareket eden seçmenler, parti liderinin açıklamalarında kendi sorularına ve beklentilerine cevap aramaktadır. Bu durum, parti programının sözcüsü konumunda olan parti liderinin, seçmenler üzerindeki etkisini göstermektedir.

Seçmenlerin parti tercihlerine, parti programlarının veya adaylarının etkisi toplumsal yapının durumuyla yakından ilgilidir. Toplumsal bölünmelerin daha yumuşak olduğu ve bunalımların olmadığı bir toplumsal ortamda, adayları tanıma imkânı arttıkça, seçimlerde adayların kişisel özelliklerinin önemi de artmaktadır. Diğer taraftan toplumsal bölünmelerin katılaşması ve mücadelenin artması durumunda partilerin programları ve çizgileri önem kazanmaya başlamakta ve seçmenlerin tercihleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu anlamda partiler, hangi kişiyi aday gösterirse gösterecek, yine de oyları toplayabilmektedir (Kışlalı, 2000: 288).

Siyasal partilerin sahip olduğu ideolojik tutum, seçmenlerin tercihleri üzerinde etkili olmaktadır. İdeoloji, dar anlamda belirli bir şekilde düşünmeyi ve davranmayı haklı kılmak veya düşünce ve davranışları etkilemeyi amaçlayan inanç, tutum ve düşünceler bütünüdür. Geniş anlamda ise ideoloji, insan ve toplumun meydana getirdiği; insan, toplum ve dünyaya ilişkin bilişsel ve ahlaksal inanç biçimi olarak tanımlanmaktadır (Ergil, 1983: 69). Bir düşünce ve davranış bütünü olarak bireye ve topluma yön veren ideoloji, siyasal atmosfer içinde seçmenlerin tercihleri üzerinde belirleyici olmaktadır. Seçmenler, sahip oldukları ideolojik düşünceye yakın partilerden yana eğilim gösterirken partiler de temsilcisi konumunda olduğu ideolojik düşüncenin izlerini takip ederek seçmenlerin oylarını talep etmektedir. Dolayısıyla partilerin ideolojik söylem ve duruşları seçmenlerin tercihleri üzerinde etkili olmaktadır. Ayrıca siyasal partilerin, geçmişteki bir ideolojinin veya siyasal geleneğin uzantısı olarak görülmesi de seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu anlamda AP, ANAP ve günümüzde AK Parti'nin Demokrat Parti siyasi geleneği ve anlayışının mirasçıları olarak görülmeleri örnek olarak verilebilir.

2.4.2. Siyasi Lider

Lider, belli bir amaç doğrultusunda belli bir topluluğu harekete geçirmeye ve yönlendirmeye muktedir olan kişidir. Liderlik ise, belirlenen amaçları gerçekleştirmek adına topluluğu etkileme ve yönlendirme süreci (Güney, 2012: 34) olarak tanımlanmaktadır. Siyasi lider, siyasi partinin en üst konumunda bulunan tek başına veya partinin kurmaylarıyla birlikte partiyi idare eden kişidir (Tan, 2002: 37). Siyasi liderler, sahip oldukları bilgi birikimleri ile ülkenin ve toplumun sorunlarına çözümler üretebilen, mevcut imkanları optimum düzeyde değerlendirerek geleceğe yönelik stratejiler belirleyebilen ve toplumu yönlendirme ve idare edebilme kapasitesine sahip olan kişilerdir (Bakan ve Doğan, 2013: 345). Bu anlamda liderler; güçlü, zeki, sorumluluk sahibi, güvenilir, çalışkan, hatip, iş bitirici, bilgili, yenilikçi vb. olumlu özellikleri haiz olmalıdır (Anık, 2000: 181-182).

Siyasi sistem içerisindeki siyasal parti liderlerinin etki düzeyleri -liderin özelliğine göre- değişmekle birlikte seçmen tercihleri üzerinde etkili olmaktadır. Siyasi liderlerin, siyasal sistem içinde meşruiyet zeminine dayalı olarak otorite ve yaptırım gücünün bulunması ve siyasi anlayış ve neticelendirme konusundaki başarıları, liderlerin etkileycilik düzeylerinin belirlenmesi açısından önemlidir. Siyasi liderin herhangi bir konuda izlediği politika ve siyasi gelişmeler karşısındaki tavrı, diğer parti yöneticileri de dahil olmak üzere, parti üyeleri ve destekçileri tarafından yakından takip edilmekte, parti liderinin söylemi, tepkisi ve yaklaşımları tüm parti teşkilatı ile birlikte seçmenlerin davranışları üzerinde etkili olmaktadır (Dursunoğlu, 2018: 110-111). Bu anlamda Turgut Özal'ın başarılı bir bürokratik geçmişinin olması ve uygulamayı düşündüğü politikalar konusunda bilgili ve güvenilir bir lider izlenimini uyandırmış olması, 1983 genel seçimlerini kazanmasında etkili olmuştur (Kalaycıoğlu, 1983: 264).

Siyasi liderler, seçim dönemlerinde partilerin siyasal kampanyaları açısından önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Öyle ki, bu kampanyalarda parti programları ve ideolojilerden uzaklaşarak, lider faktörünün ön plana çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla lider, bir bakımdan siyasal partinin vitrinini oluşturmakta ve seçmenin karar verme sürecinde tercihleri üzerinde etkili olmaktadır (Dursunoğlu, 2018: 112). Bu anlamda bireylerin siyasal lidere olan duygusal bağlılıklarının boyutu arttıkça bireyin partiye olan bağlılık durumu artacak, çok daha kapsayıcı ve sürükleyici olacaktır (Baykal, 1970: 111).

Liderlerin parti ile özdeşleşmesine ve seçmen tercihleri üzerindeki etkisine Türk siyasal yaşamından örnekler verilebilir. DP'nin Adnan Menderes, ANAP'ın Turgut Özal, DSP'nin Bülent Ecevit ve AK Parti'nin Recep Tayyip Erdoğan ile olan ilişkisi, lider-parti ilişkisini ortaya koyacak örneklerdir.

Günümüzde ideolojilerin etkisinin azalması ile birlikte siyasal partilerin radikal anlayışlardan uzaklaşarak merkeze yakınlaşması ve birbirlerine benzer politikaları benimsemeleri, lider faktörünü daha fazla ön plana çıkarmaktadır (Dursunoğlu, 2018: 213). Bu anlamda partilerin birbirlerinden ayırt edici noktalarının azalması, seçmenlerin lider faktörü üzerinde odaklanması sonucunu doğurmaktadır.

2.4.3. Siyasi Adaylar/Kadro

Seçim dönemlerinde siyasi partiler tarafından gösterilen siyasi adayların seçmenler tarafından kabul görme, benimsenme ve özdeşleşme durumlarının -veya tersi durumların- seçmenlerin siyasi tercihleri üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır.

Seçmenlerin siyasal tercihlerinde etkili olan aday faktörüyle ilgili ilk çalışmalar, Michigan Grubu tarafından başlatılmıştır. Bu çalışmalarda, seçmenlere aday veya partiye yönelik olarak hoşlanma-hoşlanmama biçiminde değerlendirme soruları sorularak, onların siyasal partilere ve adaya karşı tutumları incelenmiştir. Buna göre seçmenlerin, adaya yönelik olarak beğendikleri veya beğenmedikleri unsurları değerlendirdikleri ve bu değerlendirme sonucu seçmenin kendinde kanaat oluşturan adaydan yana tercihte bulunduğu ileri sürülmektedir. Seçmenlerin adaya yönelik değerlendirmelerinde, adaylar arasında bir eşitliğin olması durumunda ise parti faktörünün etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca seçmenlerin, sadece adayları birbirleriyle karşılaştırarak değerlendirmedikleri, aynı zamanda zihinlerinde oluşturdukları ve adaylarda görmek istedikleri aday imajının da seçmenlerin değerlendirmesinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Uztuğ, 2004: 66-67). Bu bakımdan seçimlerde gösterilen adayların, seçmenlerin zihin dünyalarını ve değer yargılarını yansıtabildikleri ölçüde başarılı olacakları söylenebilir.

Siyasi bir liderin, adayın veya partinin dışı dönük sunumunda etkili olan ana unsur sahip olduğu imajdır. İmajın siyasetçiler tarafından benimsenmesi; partilerin düşünce ve ideolojik olarak farklarının azalması, kararsız seçmenlerin artmasıyla siyasete olan ilginin

azalması ve medyanın etkisinin anlaşılmasıyla başlamıştır (Lilleker, 2013: 130). Bu nedenle çoğu zaman siyasetçilerin tercih edilmelerinde bilgi, beceri ve idarecilik özelliklerinden ziyade imajın da etkili olduğunu bilen adaylar, seçmenlerin tercihlerini kendine çekebilmek için rakiplerinden farklı bir imaj oluşturma gayreti göstermektedir (Turan ve Temizel, 2015: 147). Bu durumun farkında olan ve seçmen oylarını kazanmak isteyen partiler, adayın partiyi temsil edebilmesi, partiyi iktidara taşıyabilmesi ve partinin iktidarda başarısına yapacağı katkısı önemser. Siyasi parti adaylarının; kişisel oy potansiyeli, toplumla olan ilişkileri ve iletişimindeki başarıları, imaj sahibi olması, yüz kıvartıcı geçmişinin olmaması gibi özellikleri göz önünde bulundurur (Divanoğlu Uslu, 2008: 111). Bu anlamda siyasi partiler, seçmen tercihlerini etkilemek ve kazanmak adına toplumda tanınan ve ileri gelen ün sahibi kişileri, sanatçıları, bilim adamlarını, sporcuları vb. kişileri aday olarak göstermektedirler.

Siyasi adayların seçmen tercihleri üzerindeki etkisi genel seçimlere nazaran yerel seçimler üzerinde daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Burada partinin siyasi görüşü, ideoloji ve politikası gibi unsurlar ikinci planda kalmaktadır. Adayın siyasal partinin temsilcisi olmasının yanı sıra seçimin yapıldığı bölgenin insanı olması, seçmenlerde adayın bölgenin sorunlarına daha çok ilgi duyacağını ve sorunların çözümünde etkili olacağı algısını oluşturmaktadır. Bu nedenle seçim dönemlerinde siyasi partilerin bazı illerde (seçim çevresi) gösterdikleri adayların, o seçim çevresinden olmaması -dışardan olması- seçmenler tarafından olumsuz karşılanmakta ve seçmen tercihlerini negatif yönde etkilemektedir (Dursunoğlu, 2018: 115). Bu durum üzerinde bireylerin, sosyal grup ilişkilerinde grup üyeleriyle birlikte hareket etme ve onlara uyma davranışlarının etkili olduğu söylenebilir. Bu anlamda seçmenler, kendi gruplarından -çevresinden- olarak gördükleri ve kendileriyle -kültür, inanç, yaşantı, imaj vb.- özdeşleştirdikleri adaylardan yana tercihte bulunacaklardır. Çünkü belli bir gruptan -çevreden- gelen, sorunları ve tecrübeleri paylaşan aday, grubun çıkarlarıyla tam olarak özdeşleşecektir. Bu anlayışın, temsil edenin (aday) temsil edilene (seçmen) benzemesi gerektiği düşüncesinden hareket ettiği söylenebilir (Turan ve Temizel, 2015: 147-150).

2.5. İletişim Faktörleri

Topluma ait olan insanın toplumdaki diğer insanlarla ve yapılarla kurduğu ilişkide iletişim önemli bir rol oynamaktadır. İletişim sürecinde iletici tarafından iletilmek istenen

mesaj, alıcı tarafından yapılan dönüt ve bu iletişimin sağlandığı kanal iletişim sürecinin sağlanmasında önemli unsurlardır. İletişim sürecinde seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde farklı iletişim faktörlerinin etkisi bulunmaktadır. Bu anlamda siyasal seçim kampanyaları; kitle iletişim araçları, yüz yüze iletişim (canvassing), kamuoyu araştırmaları ve sosyal medya iletişim faktörleri olarak ele alınacaktır.

2.5.1. Siyasal Seçim Kampanyaları

Seçmenlerin tercihleri üzerinde etkili olan ve onların belirli bir siyasi partiye veya adaya yönelmelerini sağlayan iletişim faktörlerinden olan seçim kampanyaları, özellikle parti bağlılığı zayıf olan seçmenler ile kararsız seçmenler üzerinde daha etkili olmaktadır. Günümüzde siyasal partilere olan bağlılıkların giderek çözülmesi, seçim kampanyalarının önemini artırmakta ve etkiye açık hale gelen seçmenlerin siyasal tercihlerinde belirleyici olmaktadır (Kalender, 1998: 80).

Günümüzde kitle iletişim araçlarının çeşitliliği ve yaygın kullanımını siyasal seçim kampanyalarının çehresini değiştirmiş ve seçmen tercihlerini etkilemesi bakımından seçim kampanyalarının önemini artırmıştır. Özellikle televizyon ve internet teknolojisinin yaygınlaşması, seçim kampanyalarında siyasal partilerin ve adayların tanıtımının ve reklamlarının yapılmasını kolaylaştırmıştır. Bu durum, siyasal seçim kampanyalarının, seçmenlerin siyasal enformasyon sürecine olumlu katkılarda bulunmasını ve siyasal tercihler üzerinde daha etkili olmasını sağlamıştır (Kalender, 1998: 88).

Seçim kampanyalarında ve siyasi reklamlarda kullanılan sembollerin seçmenlerin algıları üzerindeki etkisini yapılan araştırmalar ortaya koymaktadır. Seçmenlerin siyasi parti, lider ve adalara ilişkin yaklaşımlarında sosyal ve psikolojik duygularının da etkili olduğu ve bu nedenle seçmenlerin siyasal davranışlarını belirli ölçülerde değiştirdiği belirtilmektedir (İslamoğlu, 2002: 152). ABD’de bireylerin oy verme davranışlarının incelenmesine yönelik yapılan bir araştırmada, katılımcıların bir kısmı belli bir süre Amerikan bayrağı görseline maruz bırakılmışlardır. Bu katılımcılar, kontrol grubuna oranla sağ görüşe yönelik daha olumlu bir tavır ortaya koymuş ve muhafazakârlara oy verme eğilimlerinde artış gözlenmiştir (Sarıbay vd., 2015: 29). Bu bağlamda günümüzde siyasal seçim kampanyaları ve reklamlarda, simgelerden renklere hatta seslere kadar kullanılan her detay, seçmenlerin zihin dünyalarına etki etmekte ve siyasal tercihleri üzerinde belirleyici olabilmektedir.

Siyasal seçim kampanyalarının; bilgi vermek, ikna etmek ve kamu seferberliği olmak üzere üç temel amacı bulunmaktadır. Bir siyasal seçim kampanyasında ilk olarak bilgi verme sürecinde seçmenlere; partiler, adaylar, mevcut politikalar, geçmişteki ve gündemdeki konulara dair partilerin ve adayların tutumları ve muhalefet partilerinin yürüttükleri olumlu ve olumsuz çalışmalar hakkında bilgiler verilmekte, seçmenlerin tercihte bulunurken bilmeleri gereken veriler sağlanmaktadır. Bilgi verme amacının yanı sıra seçim kampanyalarında seçmenlere yönelik çeşitli ikna ve mesaj teknikleri uygulanarak belli bir siyasal parti veya aday lehine tercihte bulunmalarını sağlayacak ikna etme çalışmaları yapılmaktadır. Son olarak ise seçim kampanyalarıyla oy verme motivasyonları harekete geçirilen seçmenlerin, siyasi parti ve aday lehine çevresindeki diğer seçmenleri bilgilendirme ve ikna etmeye yönelik çalışmalar yapması için seferber olmaları amaçlanmaktadır (Kalender, 1998: 80-81).

Siyasal seçim kampanyaları sırasında şekillenenler, yüzergezerler ve parti değiştirenler olmak üzere üç farklı tipte seçmen profili ortaya çıkmaktadır. Şekillenen seçmen profilindeki seçmenlerin başlangıçta oy vermeye yönelik niyetleri yoktur ama seçim kampanyası sürecinde bilgilerinin artmasıyla birlikte düşünceleri olgunlaşır ve nihai olarak bir siyasi partiye veya adaya oy verirler. Yüzergezer seçmen profilindeki seçmenler, başlangıçta belli bir siyasi partiye veya adaya oy vermeyi düşünmektedir. Ancak sonra bu düşüncelerinden uzaklaşan, daha sonra ise -kampanya sonrası- tekrar başlangıçta düşündüğü siyasi partiye veya adaya geri dönen, oy veren seçmenlerdir. Son olarak parti değiştiren seçmen profilindeki seçmenler ise siyasal seçim kampanyası sürecinde oy vermeyi düşündükleri siyasi partiyi veya adayı değiştirerek başka siyasi parti veya adaydan yana tercihte bulunmaktadırlar (Özkan, 2007: 120). Bu anlamda siyasal seçim kampanyaları, oy kullanma niyetinde olmayan kararsız seçmenleri ikna etmede, başka bir partiye ya da adaya oy verme kararında olan seçmenlerin düşüncelerini şekillendirerek oylarını tekrar kazanmada ve oy verdikleri siyasi partiyi veya adayı değiştirme ihtimali olan seçmenleri etkilemede oldukça etkili olmaktadır. Ayrıca partizan seçmenlerin parti bağlılıklarını ve tercihlerini de pekiştirmektedir. Dolayısıyla siyasal seçim kampanyalarının seçmenlerle kurduğu ilişki, seçmenlerin siyasal tercihlerini etkilemesi bakımından oldukça önemlidir.

2.5.2. Kitle İletişim Araçları

İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte kitle iletişim araçları, bireylerin meydana gelen olaylardan haberdar olmasını sağlaması ve yaşamlarını kolaylaştırması bakımından sosyal yaşam içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Kitle iletişim araçlarının tek tek bireylere ve genel olarak topluma ilettikleri mesajlar/bilgiler, bireylerin siyasal sosyalleşme sürecine katkıda bulunmakta ve seçmenlerin siyasal davranışları üzerinde etkili olmaktadır.

Bireylerin, toplum ve siyasal alana yönelik edindikleri bilgilerin sağlanmasında televizyon, radyo, gazete, dergi, telefon ve bilgisayar gibi çok geniş kitleler ile iletişim imkânı sunan kitle iletişim araçları oldukça etkili olmaktadır. Günümüzde kitle iletişim araçlarının üstlendiği fonksiyonlar birbirine benzer olmakla birlikte etki düzeyleri bakımından aralarında yer ve zamana göre farklılıklar bulunmaktadır. Özellikle televizyonun -son zamanlarda bilgisayarlar ve akıllı telefonların- iletilecek olan bilgiyi görselleştirerek güçlendirmesi diğer araçlara oranla bu araçların etki düzeyini ve popülaritesini artırmaktadır (Kalender, 1998: 104-106). Gazete ve dergi gibi yazılı kitle iletişim araçlarının birey ve toplum üzerindeki etki düzeyi diğer iletişim araçlarına oranla daha az olmaktadır. Bu durum, yazılı iletişim araçlarının etki düzeylerinin bireyin veya toplumun sahip olduğu okuma kültürüyle yakından ilişkili olmasından kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde radyonun sadece fonetik bir yapıya sahip olması onun etki düzeyini diğer iletişim araçlarına oranla daha düşük kılmaktadır. Ancak radyolar, yayın akışı içinde dinleyiciye yönelik olarak sürekli tekrarladıkları haberler ve bilgilerle dinleyiciler üzerinde etkili olabilmektedirler. (Dursunoğlu, 2018: 135).

Kitle iletişim araçlarını takip eden bireylerin siyasal alana yönelik edindikleri bilgiler, bireyin siyasal alanla kurduğu iletişim düzeyini artırmakta ve bireyin siyasal sosyalleşme sürecine etkide bulunmaktadır (Çukurçayır, 2012: 88-89). Kitle iletişim araçlarının özellikle erken dönem siyasal sosyalleşme sürecinde önemli katkıları olduğu ve siyasal bilginin bireylerin zihin dünyasına yerleştirilmesi -özellikle çocuklar ve gençler için birincil kaynak olabileceği- bakımından kitle iletişim araçlarının açık kalmasının ve bireylerin kitle iletişim araçlarıyla etkileşim süresi düzeyinin önemli derecede etkili olduğu belirtilmektedir. Bu anlamda ABD’de ilkökul çocukları üzerinde yapılan bir araştırma, çocukların günlük toplumsal olaylar ve siyasi liderler hakkındaki bilgileri

özellikle televizyondan öğrendiklerini göstermiştir. Yapılan bir başka araştırma da ABD’de gazete ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarını sıklıkla kullanan genç seçmenlerin, yaşanan Watergate skandalı sonrası siyasal etkinlik davranışlarında artış olduğunu ortaya koymuştur (Tokgöz, 1978: 82-86).

Kitle iletişim araçları, kamuoyuna ilettikleri bilgiler ve haberler ile bireylerin siyasal davranışlarının gelişiminde önemli katkılar sağlamaktadır. Bu bağlamda Klapper kitle iletişim araçlarının, bilginin ulaştırılması, yeni fikirlerin oluşumuna katkı sağlaması ve siyasal tercihlerinde kararsız olan seçmenlerin bir karara varmalarına yardımcı olması bakımından önemini vurgulamaktadır. Böylelikle siyasal açıdan daha fazla bilgi sahibi olan bireylerin siyasal davranışları daha seçici olmakta ve tercihlerinde daha bilinçli hareket eden seçmenler destekledikleri görüşü daha iyi savunabilmektedirler. Ayrıca siyasal davranışlar üzerinde olumlu etkileri olan kitle iletişim araçları, siyasal katılma oranlarına olumlu katkılarda bulunmakta ve siyasal katılma oranlarını yükseltmektedir. Bu açıdan kitle iletişim araçları tarafından üretilen haberler ve siyasal bilgiler ile donanan seçmenler, bu bilgilere sahip olmayan seçmenlere oranla daha fazla siyasal katılma eğilimi göstermektedirler (Özkan, 2007: 39-40). Harrop ve Miller seçmen tercihleri üzerinde kitle iletişim araçlarının etkisi ve önemini dört ana unsur altında ele almıştır (Harrop ve Miller, 1987: 221);

- Parti bağlılıkları zayıfladığında kitle iletişim araçlarının etkisi artmakta ve daha fazla önem kazanmaktadır.
- Kitle iletişim araçları yeni konuları içerdiği zaman daha önemli hale gelmektedir.
- Kitle iletişim araçları güvenilir bulunulduğunda daha önemli olmaktadır. Özellikle televizyonun görsel içerikli kanıtlara dayanması ve genellikle kendilerini siyasi açıdan tarafsız ilan etmeleri güvenilirliklerini güçlendirmektedir.
- Kitle iletişim araçları, insanlar siyasi tartışmalarda bulduklarında önemini artırmaktadır. Özellikle televizyon, yalnızca politik bir iletişim kanalı değil aynı zamanda siyasetle az ilgilenenler için de bir gündem oluşturmaktadır.

Berger, kitle iletişim araçlarının seçmen tercihleri üzerindeki etkisini, sosyalleşme teorisi, eşik bekçiliği teorisi, yetiştirme teorisi, pekiştirme teorisi, kültürel emperyalizm teorisi, gündem oluşturma ve suskunluk sarmalı teorisi olmak üzere genel olarak yedi teori altında sınıflandırmıştır. Sosyalleşme teorisi; kitle iletişim araçlarının tıpkı aile, arkadaş ve sosyal çevre, eğitim kurumları gibi bireyin sosyalleşmesine katkı sağladığını ileri sürmektedir. Eşik bekçiliği teorisi; medyanın yayınlamak için potansiyel değer taşıdığını düşündüğü haberleri seçmesi veya reddetmesini ifade etmektedir. Buna göre, yayın kuruluşlarında görevli olan kişilerin haberleri seçme ve yayınlama sürecinde bazı olayları göz ardı etmesi bireyler üzerinde etkili olmaktadır. Yetiştirme teorisi; kitle iletişim araçlarının -özellikle televizyonların- insanların sembolik dünyaları üzerinde etkili olduğunu ve izleyenlerin gerçeklik imajlarını büyük ölçüde etkileyerek kitle iletişim araçlarında sunulan gerçeklik imajına benzediğini ileri sürmektedir. Pekiştirme teorisi; kitle iletişim araçlarının, bireylerin davranışlarını değiştirmekten çok onların mevcut tutum ve kanaatlerini güçlendirdiğini ifade etmektedir. Kültürel emperyalizm teorisi; ABD ve Batı Avrupa ülkelerinin kitle iletişim araçları yoluyla kendi kapitalist kültür, fikir ve yönetim biçimlerini az gelişmiş ülkelere ihraç ettikleri fikrine dayanmaktadır. Bu teori, daha çok Marksist araştırmacılar tarafından ileri sürülmektedir (Kalender, 1998: 109-110).

Gündem oluşturma ve suskunluk sarmalı teorileri, kitle iletişim araçlarının seçmen tercihleri üzerindeki etkilerini ortaya koyması ve üzerinde yoğunlukla durması bakımından ayrı bir önem kazanmaktadır. Gündem oluşturma teorisi; kitle iletişim araçlarının belli konulara yönelik verdiği önem ve ağırlığın, izleyiciler tarafından da aynı konulara verilen önem ve ağırlıkla karşılıklı test edildiği ve bireylerin ne düşünmesi gerektiğini değil ne hakkında düşünceleri gerektiğini belirleyen yaklaşımdır. Bu bağlamda kitle iletişim araçları tarafından ön plana çıkarılan ve üzerinde sıkça durulan konular, izleyiciler tarafından da önemli olarak algılanacaktır. Kitle iletişim araçlarının belli bir gündem oluşturarak bireylerin gündem hakkında düşüncelerini sağlaması, bireylerin seçim dönemlerinde siyasal tercihleri üzerinde etkili olmaktadır (Kalender, 1998: 113-114). Suskunluk sarmalı teorisi; kamuoyunun ortaya çıkışı ve gelişimini açıklamaya yönelik olarak Alman sosyolog Elizabeth Noelle Neumann tarafından ortaya konmuştur. Sosyal bir varlık olan insanın toplumdan dışlanma ve belli bir gruba ait ol(a)mama korkusu nedeniyle toplumun davranışlarını sezebilme ve yakından takip etme

isteğinden hareketle uyum sağlamaya yönelik davranışlar geliştirdiğini belirtmektedir. Bu bağlamda bireyler, kendi fikir ve düşüncelerinin toplum tarafından destek bulacağını düşündükleri zaman fikir ve düşüncelerini açıklamada tereddüt göstermeyecek ve yüksek sesle ifade edecektir. Aksi durumda ise sessiz kitleler, çoğunluk tarafından benimsenmeyen fikir ve düşüncelerini tecrit olma korkusuyla açıklamaktan kaçınacaktır (Çobanoğlu, 2007: 16-20). Suskunluk sarmalı teorisine, seçmen davranışları bağlamında bakıldığı zaman; seçmenlerin destekledikleri siyasi parti veya adayların toplumdaki çoğunluk tarafından desteklendiği inancına -kitle iletişim araçları vasıtasıyla- sahip olması, seçmenlerde kendi düşüncelerini ve tercihlerini açıkça ifade etme cesareti oluşturacaktır. Tersine bir durumda, seçmenlerde destekledikleri siyasi partinin veya adayların kazanamayacağı inancı oluşması halinde, seçmen susup pasif bir konuma geçecek veya gözde olana yönelme etkisi ile toplumda çoğunluğun desteklediği siyasi parti veya aday tarafında yer alacaktır (Kalender, 1998: 112). Bu anlamda kitle iletişim araçları, bireylerin siyasi yaşama ilişkin gündemdeki konulardan haberdar olması, düşünce ve fikirlerinin toplumdaki karşılığını öğrenmesi ve ona göre davranışlarını belirlemesi bakımından önemli bir yere sahiptir.

Kitle iletişim araçlarının toplumdaki çeşitliliği ve toplum içinde bu araçlar üzerinde kurulan hakimiyet durumları da seçmen tercihlerinin etkilenmesi bakımından önemlidir. Bu anlamda kitle iletişim araçlarındaki yaygınlık ve çeşitlilik, iktidar sahiplerinin seçmenleri yanıltmasını ve manipüle etmesini önemli derecede engellemektedir. Böylelikle gerçekler belli bir kesimin tekeli altında olmaktan kurtulmakta ve seçmenlere kendi benimsediği tarzda gerçeği araştırma ve sahiplenme fırsatı sağlamaktadır. (Yayla, 2017: 54). İktidar sahiplerinin bütün bilgilendirme yollarına ve kaynaklarına hâkim olması, seçmenlerin sosyal, siyasi ve ekonomik konular hakkında bilgi sahibi olmasını engelleyerek tek bir kanaldan beslenmesine neden olacak ve seçmenlerin siyasi tercihleri üzerinde olumsuz etki oluşturacaktır. Bu anlamda belge ve bilgi kaynaklarına tek bir yoldan değil, farklı ve çeşitli yollardan ulaşma imkanına sahip olan seçmen, sahip olduğu bu kaynakları test ederek analiz ve yorumlama imkanına sahip olacak ve alternatifler arasından tercihlerini belirleme fırsatı yakalayacaktır.

2.5.3. Yüz yüze İletişim (Canvassing)

Yüz yüze iletişim, seçim dönemlerinde etkili olarak kullanılan siyasal iletişim yöntemlerinden biridir. Esasında 19. yüzyılda seçmenleri belli bir adaydan yana taraftar yapmak için kişisel etkileme yolu olarak kullanılan bu yöntem, kitle iletişim araçlarının gelişimi ve yaygınlaşmasıyla birlikte etkileme fonksiyonu dönüşerek daha çok seçmenleri harekete geçirmeye ve seçimlere katılımlarını artırmaya yönelik olmuştur (Kalender, 1998: 103). Canvassing tekniği özellikle seçmenlerin seçimlere katılım oranlarının düşük olduğu -ABD ve Avrupa ülkeleri gibi- yerlerde seçimlere katılmayı artırmada etkili olurken, seçimlere katılım oranlarının yüksek olduğu yerlerde, iyi bir planlama ve organizasyon ile seçmenleri etkileme ve ikna etme tekniği olarak da kullanılabilir (Kalender, 2007: 152).

Siyasal parti temsilcileri ve adaylar, seçmen tercihleri üzerinde etkili olan ve iletişim faktörleri arasında yer alan yüz yüze iletişim (canvassing) tekniklerini yoğun olarak kullanmaktadırlar. Parti temsilcileri veya adaylar, evleri kapı kapı dolaşarak, sokaklarda, pazarlarda, marketlerde ve iş yerlerinde ziyaretlerde bulunarak vatandaşlarla sohbet etmekte, onlarla el sıkışarak birebir temas kurmakta ve seçmenlerin evlerine giderek kendilerine destek vermeleri konusunda seçmenleri ikna etmeye yönelik çalışmalar yapmaktadırlar. Canvassing yönteminde parti temsilcileri ve adaylar, seçmenlerle yüz yüze iletişime geçebildiği gibi onları temsilen özel görevlendirilen kişiler de parti temsilcileri ve adaylar adına seçmenlerle görüşmelerde bulunabilmektedir. Gönüllü görev yapan bu kişiler “canvasser” olarak adlandırılmakta ve bu kişiler genellikle bir erkek ve bir kadın olmak üzere iki kişiden oluşmaktadır. ABD ve İngiltere’de yaygın olarak kullanılan bu yöntem, özellikle son yıllarda Türkiye’de de siyasi partiler tarafından kullanılmaya başlamıştır (Kalender, 1998: 102-103). Örneğin, AK Parti’nin seçim çalışmaları kapsamında, kapı kapı dolaşarak seçmenleri etkilemeye ve ikna etmeye yönelik çalışmalara ve söylemlere ağırlık vermesi, canvassing tekniğini etkin olarak kullandığını göstermektedir.

Canvassing yöntemi, seçmenlerin siyasal tercihlerine etki eden önemli faktörlerden biridir. Çünkü seçmenler ile doğrudan iletişim kurma ortamı sağlanarak seçmeni ikna etme çabası gösterilmektedir. Bu bağlamda siyasi parti temsilcileri ve adayların seçmenlere yaklaşım tarzı, partinin ve adayın seçmene doğru şekilde

tanıtılması, ifadelerin seçmenin anlayacağı şekilde açık ve anlaşılır olması, seçmenin sorduğu sorulara ikna edici cevapların verilmesi ve yapılan itirazların anlayışla karşılanması, yüz yüze iletişimin başarıya ulaşmasında ve seçmen tercihlerini etkileme anlamında önemli noktalardır (Dursunoğlu, 2018: 129).

Yüz yüze iletişim imkânının, zamanın kısıtlı olması, gönüllü kişilerin az olması veya diğer nedenlerden dolayı gerçekleştirilememesi durumunda telefon canvassing tekniği kullanılmaktadır. Bu teknik, aday ile seçmen arasında başka unsurun olmaması bakımından canvassing tekniği olarak değerlendirilebilir ve seçmenlerle birebir temas sağlayan yüz yüze iletişim tekniği kadar etkili olmasa da seçmenler ile etkileşim sağlaması bakımından önemli bir yere sahiptir. Siyasi temsilci ve adayın yüz yüze görüşemediği seçmenlerle telefon ile görüşmesi, adayın sesini duyan ve şahsen hitap olunan seçmeni etkileyebilmektedir. Ancak adayların bütün seçmenlerle telefon üzerinden görüşmesi mümkün olmadığından adayın program konuşması kendi sesiyle kaydedilerek aranan telefonların cevaplanması durumunda seçmenlere dinletilmektedir (Kalender, 1998: 104).

Canvassing yönteminin, seçmen davranışları üzerindeki etkisinin belirlenmesine yönelik çalışmalar, 1970'li yıllarda başlamış ve 2000'li yıllardan itibaren yoğunluk kazanmıştır. Bu bağlamda yapılan araştırmalar, siyasal partilerin ve adayların seçmenleri harekete geçirmek ve kendilerine oy vermelerini sağlamak için canvassing yönteminden yararlandığını göstermektedir. Bergan ve arkadaşlarının yaptıkları araştırmada, 2004 yılı ABD başkanlık seçimlerinde oy kullanma oranının (%60,3), bir önceki seçimlere göre yani 2000 yılı seçimlerindeki oy kullanma oranının (%54,2)'dan fazla olmasında; 2004 yılı başkanlık seçimlerinde toplanan verilere göre 30 milyon ev canvassingi ve 120 milyon telefon canvassingi gerçekleştirilmesinin önemli bir yeri olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Whiteley ve Seyd'in 2001 yılında İngiltere'de yapılan genel seçimlerde İşçi Partisi'nin oyları üzerine yaptıkları çalışma, seçmenlerin harekete geçmesinde etkili olan araçların başında siyasal reklamlardan sonra canvassing tekniğinin geldiğini ortaya koymuştur (Kalender, 2007: 145-150).

2.5.4. Kamuoyu Araştırmaları

Kamuoyu, belli bir konu hakkında halkın ne düşündüğü ve konuya yönelik halkta oluşan genel hâkim kanaat olarak tanımlanabilir. Toplumunu ilgilendiren konuların bireyler

üzerindeki etkisinin anlaşılması ve konu hakkında halkın genel düşüncesini ölçmek ve öğrenmek için yapılan çalışmalar ise kamuoyu araştırmalarıdır. Seçmen davranışları üzerinde etkili olan ve iletişim faktörlerinden biri olan kamuoyu araştırmaları “alt bir gruba veya daha büyük bir grubu genelleştirmek için kullanılan örneklemeden veya örneklemin elde edildiği popülasyondan sistematik, bilimsel ve tarafsız bilgi toplama işlevi” olarak tanımlanabilir (Kalender, 1998: 93).

Kamuoyu araştırmaları, dünyada ilk olarak 1824 yılı ABD başkanlık seçimlerinde tercihleri ölçmek için Andrew Jackson tarafından Pennsylvania ve Kuzey Carolina’da yapılan bilimsel olmayan nitelikte gazete kamuoyu araştırmasının, seçimin kazananını doğru tahmin etmesiyle gerçekleştirilmiştir. Yapılan ilk bilimsel kamuoyu araştırmaları da yine 1930’lu yıllarda ABD’de gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de kamuoyu araştırmalarının tarihi 1960’lı yıllara kadar uzanmaktadır. İlk geniş çaplı kamuoyu araştırması ise 1975 yılı ara seçimleri dolayısıyla Ankara’da yapılmıştır. Türkiye’de kamuoyu araştırmalarının önem kazanması ve yaygınlaşması, 1980’li yıllardan itibaren hükümetlerin uyguladığı ekonomi politikaları neticesinde olmuştur. Özellikle liberal ekonomi politikaları ile iç ve dış piyasalarda yaşanan hareketlilik ve gelişmeler, piyasa ve kamuoyu araştırmalarının sayısını artırmıştır (Kalender, 1998: 94).

Kamuoyu araştırmaları, siyasal partiler, adaylar ve seçmenler açısından büyük önem taşımaktadır. Siyasi partiler ve adaylar için kamuoyu araştırmaları, seçim kampanyalarında ağırlık verecekleri konuları, taktik ve stratejileri belirlemeleri, seçmenlerin gündemdeki çeşitli konular hakkında tavırlarının ve adaylara bakış açılarının analiz edilmesi bakımından önemli katkılar sağlamaktadır (Kalender, 1998: 95). Diğer taraftan kamuoyu araştırmaları, bireylerin gündeme dair düşüncelerinin oluşması, tutum ve kanaatlerinin belirlenmesi ve şekillenmesi üzerinde etkileyici olmaktadır. Bu bakımdan kamuoyu araştırmaları, bir taraftan kamunun kanaatlerini ve eğilimlerini öğrenmeyi sağlarken, aynı zamanda kamunun kanaatleri ve davranışları üzerinde yönlendirici etkiye sahip olabilmektedir.

Siyasal partiler ve adaylara seçmenlerin siyasal tutum ve davranışları hakkında veriler sunan kamuoyu araştırmaları, seçmenlerin siyasal davranışlarının yönlendirilmesi ve seçmenlerin duyguları üzerinde çeşitli etkiler yaratabilmesi açısından da önemli bir yere sahiptir. Seçimlerden kısa süre önce yapılan kamuoyu araştırmalarının sonuçları

seçmenler, adaylar ve siyasi parti taraftarları üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler yapabilmektedir (Sağnak, 1996: 310).

Kamuoyu araştırmalarının sonuçları, seçmenlerin tercihlerini doğrudan ve dolaylı olarak iki farklı şekilde etkileyebilmektedir. Seçmen tercihleri üzerinde kamuoyu araştırmalarının doğrudan olarak en belirgin etkisi, gözde olana yönelme etkisi (bandwagon effect) ve zayıf olana destek etkisi (underdog effect) şeklinde ortaya çıkmaktadır. Gözde olana yönelme etkisi (bandwagon effect), kamuoyu araştırmaları sonuçlarının, seçimlerde belli bir partinin veya adayın seçimleri önde götürdüğünü göstermesi durumunda seçmenlerin, çoğunluğun tercih ettiği partiye yönelmeleri durumunu ifade etmektedir (Kalender, 1998: 99). Bu davranışın temelinde seçmenlerin, güçlü olan tarafta yer alma, oylarının boşa gitmemesini isteme, kaybeden tarafta olmaktansa kazanan tarafta bulunma ve somut beklentiler içinde olma gibi düşünceleri etkili olabilmektedir (Doğan ve Göker, 2013: 32). Zayıf olana destek etkisi (underdog effect) ise seçimlerde belli bir parti veya adayın önde olduğunu gösteren kamuoyu araştırmalarının kararsız olan seçmenleri güçsüz konumda olan muhalif parti ve adaylar etrafında toplanmasını ifade etmektedir. Kararsız seçmenlerin dışında ayrıca kamuoyu araştırmaları sonucu seçimlerde geride kalan muhalif partinin seçmenleri, kendi partilerinin ve adaylarının seçimleri kazanma ihtimalini zayıf olarak gördüklerinde, kendilerine en yakın buldukları parti ve adaylarını destekleyebilmektedirler (Kalender, 1998: 100). Bu anlamda kamuoyu araştırmaları sonucu seçimleri kaybetme veya seçimlerde baraj altında kalma ihtimali bulunan partiler veya adayların, ülke siyasetine ve seçimlere yönelik çeşitli siyasi hesaplamalar ve iş birlikleri yapmaları, seçmen tercihleri üzerinde etkili olabilmektedir.

Kamuoyu araştırmalarının seçim sonuçlarına yönelik analizlerinin, finans kurumları ve özel girişimciler tarafından takip edilmesi ve oluşabilecek siyasi belirsizliklere göre yatırım durumlarının etkilenmesi mevcut piyasa koşullarını da etkileyecektir. Bu durum ise mevcut koşulları yakından takip eden seçmenlerin, siyasi tercihleri üzerinde dolaylı etkilerde bulunacaktır (Kalender, 1998: 102). Dolayısıyla, seçimler öncesi genel bir ayna niteliğinde olan ve fikir edinilmesini sağlayan kamuoyu araştırmaları, seçimlerden önce seçmenlerin yeni kararlar alabilmesini sağlamakta ve seçmenlerin tercihleri üzerinde etkili olmaktadır (Koçak, 2002: 102).

2.5.5. Sosyal Medya

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte yaşamı kolaylaştıran ve sağladığı kolaylıklar ile insan yaşamının merkezinde yer edinen teknolojik cihazlara yönelik ilgi her geçen gün artmaktadır. Bu yönüyle özellikle internet teknolojisinin gelişmesiyle birlikte bilgisayarlar, tabletler, cep telefonları vb. araçlar, sahip oldukları çok yönlü fonksiyonları ve uygulamaları ile sosyal medyanın aracılığı olarak insan yaşamının vazgeçilmez bir unsuru haline gelmektedirler. Bu durum, bireylerin sosyal ağ ortamları ile olan etkileşim süresini ve düzeyini artırarak bireylerin davranışları üzerinde etkili olmaktadır.

Sosyal medya, bilginin eş zamanlı olarak ve doğrudan etkileşim ortamı sunarak iletilmesini sağlayan platformlardır. Sosyal ağ platformlarının anlık bilgi erişimi sağlaması ve zaman-mekân farkını ortadan kaldırarak etkileşim hızını yükseltmesi, siyasal davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Youtube, Facebook, Twitter, Instagram vb. sosyal medya uygulamaları ve bloglar, bilginin ve fikirlerin hızlı yayılmasını sağlamakta ve seçmenlerin bilgiye ulaşmasını kolaylaştırarak bilgiyle etkileşim düzeyini artırmaktadır. Seçmenlerin siyasal alana yönelik edindikleri bilgilerin; onların siyasal davranışları üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, sosyal medya aracılığıyla sürekli olarak bilgi bombardımanına maruz kalan seçmenlerin siyasal davranışlarının önemli derecede etkileneceği söylenebilir.

Sosyal medyanın geleneksel medya yapısından farklı olarak tek yönlü iletişim yerine iki veya daha fazla yönlü (interaktif) iletişim, kitlesel mesaj ile birlikte bireysel mesaj olanaklarını sağlaması; ayrıca geleneksel medyanın düşük geri bildirim düzeyinden ve yüksek iletişim maliyetlerinden farklı olarak sosyal medyanın yüksek geri bildirim sağlaması ve düşük iletişim maliyeti oluşturması, siyasal iletişimde sosyal medyanın önemini ortaya koymaktadır (Dursunoğlu, 2017: 1581). Siyasal iletişim sürecinde sosyal medya aracılığıyla mesajın (bilgi) sürekli olarak tekrarlanması ve seçmene empoze edilmesinin seçmeni etkileme düzeyini yükseltecek olması, kararsız seçmenlerin siyasi tercihlerinde ve karar verme süreçlerinde oldukça önemli etkilerde bulunmaktadır. Sosyal medyanın seçmenler üzerindeki etkinliğinin farkında olan siyasi partiler, siyasal kampanya süreçlerinde bu platformları aktif olarak kullanmaktadırlar. Buna yönelik olarak birçok siyasi parti, parti teşkilat yapılanmalarında sosyal medya birimleri oluşturmuşlardır.

Siyasal iletişimde geniş kitleleri etkileyebilme imkânı ve gücüne sahip olan sosyal medya, bu özelliği sayesinde siyasal sistemin aktif aktörleri tarafından siyasi propaganda aracı olarak yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Siyasi partiler, liderler, milletvekilleri ve adaylar sosyal medya alanını aktif şekilde kullanarak siyasal alana yönelik vaatlerini, hedeflerini, politikalarını ve icraatlarını sosyal medya aracılığıyla hedef kitlelere ulaştırmaya çalışmaktadırlar (Köseoğlu ve Al, 2013: 112). Sosyal medya üzerinden yapılan yazılı-görsel paylaşımlar ve canlı yayınlar ile seçmenlerle doğrudan etkileşime geçen siyasi aktörler, seçmenlere yönelik verecekleri mesajları, onlarla bir araya gelmeden sosyal medya üzerinden eş zamanlı olarak iletebilmektedir. Siyasi aktörlerin seçim dönemlerinde seçmenlerle miting meydanlarında gerçekleştirdiği etkileşim, sosyal medya aracılığıyla adeta “sanal miting” ortamına taşınarak seçmenlerle sürekli bir etkileşim zemininin oluşturulması, siyasi aktörler ile seçmenlerin etkileşim düzeyini artırmakta ve seçmenlerin siyasal davranışları üzerinde önemli derecede etkili olmaktadır.

Sosyal medyanın seçmenlere sağladığı bilgi, onların siyasal alana ilgileri, katılım düzeyleri ve tercihleri üzerinde etkili olmaktadır. Seçmenin sosyal medyada karşılaştığı bilgiler ve mesajlar, siyasal davranışlarını şekillendirmektedir. Sosyal medyada kendi siyasi düşüncesine uygun içerikler ve paylaşımlarla karşılaşan seçmenin siyasal davranışları güçlenirken, kendi siyasi düşüncesine aykırı içerik ve paylaşımlarla karşılaşması durumunda ise seçmen siyasal davranışlarını revize etmektedir (Dursunoğlu, 2017: 1584). Ayrıca sosyal medyanın etkileşim düzeyini arttırması seçmenler ile siyasi aktörler arasındaki mesafeyi daraltmaktadır. Siyasal sistemin ve bürokrasinin, seçmenlerin siyasal aktörlerle olan ilişkisinde engelleyici yönü sosyal medya aracılığıyla ortadan kalmaktadır. Ömründe bir devlet başkanını görme imkanına dahi sahip olamayan seçmen, sosyal medya aracılığıyla yöneticilerle ve kurumlarla iletişime geçebilmekte, taleplerini iletebilmekte ve talepleri doğrultusunda siyasal sistemi harekete geçirebilmektedir. Bu yönüyle sosyal medya, pasif bir konumda olan seçmenin siyasal alana yönelik fikirlerini ve düşüncelerini iletmesini, siyasal sistem içinde seçmenin aktif bir rol almasını sağlamakta ve seçmenin siyasal sistemin her aşamasına dahil olabildiği katılımcı demokrasilerin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Bu duruma en iyi örnek olarak, 2013 yılında İtalya’da yapılan seçimlerde, asıl mesleği komedyenlik olan Beppe Grillo’nun sosyal medya (Facebook) üzerinden başlattığı “Beş Yıldız Hareketi” kısa sürede büyük bir ilgi toplayarak beklenenin üzerinde bir başarı elde etmiştir. Daha önce

siyasi bir geçmişi ve kimliği olmayan Grillo seçimlerde aday olmuş ve Beş Yıldız Hareket Partisi (M5S) ülkenin önemli bir partisi konumuna gelmiştir (Köseoğlu ve Al, 2013: 114-116).

Son zamanlarda sosyal ağların en fazla öne çıkan işlevlerinden birisi de eylem organize etmek amacıyla kullanılmalarıdır. Sosyal medya aracılığıyla organize olan gruplar, belirledikleri bir anda ve mekânda bir araya gelebilmekteler ve eylemler gerçekleştirmektedirler. Ayrıca fiziki mekanlar dışında, sosyal medya üzerinden belli bir konu hakkında kanaatlerini paylaşarak kamuoyu da oluşturabilmektedirler (Anık, 2015: 264). Sosyal medyanın toplumsal hareketler üzerinden yoğun olarak gündeme gelişi, 2011 yılının ilk zamanları başta Kuzey Afrika ve Ortadoğu’da yaşanan ve “Arap Baharı” olarak nitelendirilen halk hareketlerinin örgütlenmesi ve yönlendirilmesi aracı olarak kullanılmasıyla olmuştur. Buralarda yaşanan halk hareketlerine “sosyal medya devrimi” gibi tanımlamaların yapılması, sosyal medyanın önemini ve etkisini ortaya koymaktadır (Babacan, 2014: 143). Türkiye’de 2013 yılında yaşanan “Gezi Parkı” olaylarında grupların sosyal medya üzerinden -özellikle Twitter- örgütlenmeleri ve hareket etmeleri sosyal medyanın etkisini göstermektedir. Ayrıca 15 Temmuz darbe girişimine karşı Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın sosyal medya (FaceTime) üzerinden televizyon kanalının aracılığıyla halkı sokağa çağırması, sosyal medyanın kitleler ve halk hareketleri yönlendirebilme üzerindeki etkisini de göstermektedir.

2.6. Toplu durumsal (Konjonktürel) Faktörler

Seçmenlerin siyasal tercihleri, yaşadıkları toplumda var olan etkenler tarafından önemli ölçüde şekillenmektedir. Toplumların geçirdiği olağan veya olağanüstü süreçler içinde yaşanan gelişmeler bireylerin davranışları üzerinde önemli etkiler oluşturmaktadır. Bu anlamda seçmenlerin hayatın akışı içerisinde yaşadıkları siyasal, ekonomik ve sosyal gelişmelerin siyasal davranışları üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

2.6.1. Siyasal Gelişmeler

Siyasal yaşam içinde birçok faktörün etkisiyle ve siyasetin doğası itibariyle yaşanan siyasal süreçler, seçmenlerin davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Siyasetin birey ve toplum yaşamını etkileyici ve belirleyici yanı, siyasetin toplumla olan ilişkisini ortaya koymaktadır ve ülkelerin sahip olduğu siyasal atmosferin niteliği, toplumun siyasal

alan ile kurduğu ilişki düzeyini belirlemektedir. Bu anlamda siyasi atmosferin toplum üzerindeki yoğunluğu arttıkça siyasetin belirleyicilik düzeyi yükselmekte ve toplumun siyasal gelişmelere ilgisi ve duyarlılığı artmaktadır. Siyasi atmosferin düşük olması durumunda ise siyasetin toplum üzerindeki belirleyicilik düzeyi azalmakta, toplumun siyasal gelişmelere yönelik ilgisi ve duyarlılığı da azalmaktadır.

Toplumun siyasal gelişmeler karşısında siyasal alana yönelik besledikleri güven duygusu da siyasal davranışlar üzerinde etkili olmaktadır ve önemli bir yere sahiptir. Siyasal güven, toplumun siyasal alanda yaşanan gelişmelere ve sorunlara karşı, siyasal sistemin tepki verebileceğine ve siyasal sistemin çözüm aracı olarak doğruyu yapacağına olan inanç olarak tanımlanabilir. Bu anlamda yaşanan siyasi gelişmeler karşısında siyasal sistemin ortaya koyduğu performans önemlidir. Siyasal sistemin gelişmelere duyarsızlığı ve sorunlara çözümsüz kalması, toplumda siyasal alana yabancılaşmaya, hayal kırıklığına ve karamsarlığa neden olmaktadır (Akgün, 2001: 2-4). Diğer taraftan siyasal sistemin sorunlara çözümler üretebilmesi, sistemin varlığını sürdürmesine ve meşruluğuna katkı sağlarken, toplumun da sisteme olan bağlılığını ve güvenini tazelemektedir. Bu durum seçmenlerin siyasal davranışları üzerinde önemli etkilerde bulunmaktadır.

Ülkelerin siyasal alanda yaşadıkları iç ve dış gelişmeler de bireylerin siyasete yönelik davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Süreç içerisinde yaşanan darbeler ve darbe girişimleri, parti kapatmalar, seçim dönemlerinde yapılan parti ittifakları, seçimler sonucunda kurulan koalisyonlar, bölgesel ve küresel askeri operasyonlar, dış tehditler vb. gelişmeler seçmenlerin siyasal davranışları üzerinde belirleyici olmaktadır. Örneğin, 2011 yılından itibaren Suriye’de yaşanan gelişmelerin Türkiye üzerinde oluşturduğu etkiye (göç, güvenlik sorunları vb.) yönelik, Türkiye’nin bölgesel askeri operasyonlar icra etmesi, toplumda milliyetçilik duygusunu yükseltmiş ve toplumun siyasal duyarlılık düzeyini artırmıştır. Benzer şekilde 15 Temmuz 2016’da milletin siyasi iradesine yönelik olarak gerçekleştirilen darbe girişimi ve sonrası yaşanan gelişmeler, toplumda büyük yankı uyandırmış ve toplumun siyasal alana yönelik duyarlılık düzeyini artırmıştır.

Türkiye’de özellikle siyasal alanın bir “varoluş mücadelesi” olarak görülmesi ve “iktidarın nimetlerinden yararlanma imkânı” anlayışına sahip olunması, siyasal alanı ve siyaseti çok daha önemli kılmaktadır. Bu durum, bireylerin siyasal davranışları üzerinde

etkili olmakta, siyasal alana yönelik ilgi düzeylerini yükseltmekte ve siyasal gelişmelere yönelik hassasiyetlerini geliştirmektedir.

2.6.2. Ekonomik Gelişmeler

Tarihsel süreç içerisinde bireylerin, toplumların ve ülkelerin yaşadıkları olayların ve edindikleri tecrübelerin temeline bakıldığı zaman ekonominin ve ekonomik gelişmelerin ekseriyetle yerini koruduğu görülmektedir. Ekonomik gelişmelerin etki düzeyinin yüksek ve etkileşim alanının fazla olması nedeniyle bireyler, toplumlar ve ülkeler için ekonomi ayrı bir önem kazanmaktadır. Bu bağlamda yaşanan ekonomik gelişmeler, özelde bireylerin ve toplumların davranışlarını, genelde ise ülkelerin politikalarını etkileyici ve belirleyici bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Ekonomik gelişmelerin bireylerin siyasal davranışları üzerindeki etkisi, bireylerin yaşadığı dönemdeki genel ekonomik koşullara, bireylerin ekonomik durumlarına ve algılarına göre değişiklik göstermektedir. Seçmenler ekonominin yönetimini, olağanüstü dönemler hariç (savaş, kıtlık vb.) siyasal iktidarların en önemli sorumluluk alanlarından biri olarak görmektedirler. Özellikle ekonominin kötüleştiği, üretimin azalmakta ve istihdamın düşmekte olduğu dönemlerde seçmenlerin ekonomik gelişmeleri dikkate aldığı görülmektedir. Kiewiet ve Rivers'in yaptığı araştırma, diğer şartların eşit kalması kaydıyla seçmenlerin tercihlerinin, refah döneminden sonra yapılan seçimlerde iktidar partisinden yana olduğu görülürken; ekonomik kriz ve bunalım dönemlerinde ise iktidar partisinden uzaklaştığı görülmektedir. Benzer şekilde Kramer tarafından yapılan bir başka araştırma da yaşanan ekonomik gelişmelerin dönemine dikkat çekmektedir. Buna göre, seçimlerde iktidar partisinin başarısını etkileyen en önemli faktörün seçimlerden hemen önceki ekonominin mevcut durumu ile ilgili olduğudur (Sitembölükbaşı, 2001: 10-12). Seçmenlerin seçimlerde tercihlerini, iktidarı ödüllendirme ve cezalandırma aracı olarak kullandıkları düşünüldüğünde, seçmenlerin partilerin geçmiş performanslarını değerlendirdikleri ve geleceğe bakarak kendileri için en iyi ekonomik durumu sağlayacak partileri seçtikleri görülmektedir. Seçmenlerin geçmişe yönelik araştırma yapmalarında geçmiş dönem performans bilgilerine ulaşmanın, geleceğe yönelik tahminde bulunmaktan daha kolay ve ucuz olması etkilidir (Turan ve Temizel, 2015: 126-127). Fiorina'nın geçmiş dönem etkileri üzerine yaptığı araştırma, seçmenler için partilerin geçmiş dönem performanslarının gelecek için yaptıkları vaatlerden çok daha önemli

olduğunu ortaya koymaktadır (Sitembölükbaşı, 2001: 14). Bu anlamda seçmenlerin, partilerin geçmiş dönem performanslarına bakarak gelecek dönemlerdeki performanslarının nasıl olacağına dair genellemeler yaparak tercihte buldukları söylenebilir.

Mevcut ekonomik durumu ortaya çıkararak koşulların nedenleri seçmenlerin tercihlerine önemli etkiler yapmaktadır. Bu bağlamda küresel dinamiklerin etkisiyle meydana gelen ve hükümetin icraatlarından kaynaklanmayan küresel bir ekonomik kriz karşısında seçmenler tercihlerinde, hükümete karşı daha ılımlı tavır sergilerken, iç dinamiklerin etkisiyle meydana gelen ve hükümetin önlem al(a)madığı ekonomik krizlere karşı seçmenlerin hükümete yönelik tavırları daha da sertleşmektedir (Dursunoğlu, 2018: 153). Ekonomik krizlerin ekonomik, siyasal ve sosyal alan üzerinde yaptığı etki, krizin boyutuna ve ülkelerin sahip olduğu siyasal ve sosyal yapıya göre değişiklik göstermektedir. Ekonomik kriz dönemlerinde veya sonrası dönemde meydana gelen toplumsal tepkiler, siyasal yapıyı ve siyasal iktidarları doğrudan etkileyici niteliktedir. Ekonomik krizin yaşandığı ülkelerde vatandaşların siyasal alana ve siyasetçilere olan güveni azalmakta, ortaya çıkan güvensizlik ortamı ekonomik ve siyasi istikrarsızlığın artmasına ve seçmenlerin tercihlerinde yeni arayışlara yönelmelerine neden olmaktadır (Tuncel, 2010: 770-774). Bu anlamda DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümeti döneminde meydana gelen “Şubat 2001” krizi ve krizi meydana getiren kriz öncesi kötü ekonomik koşullar, seçmenlerin siyasal tercihlerini etkilemiştir. Bu durum, bir önceki seçimlerde koalisyonu oluşturan partilerin seçim barajının (%10) altında kalmasına neden olurken, yeni kurulan AK Parti’nin 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde tek başına iktidara gelmesini sağlamıştır (Kapusızoğlu, 2011: 129-130).

Seçmenlerin mevcut ekonomik durumları algılama düzeyleri, siyasal tercihler üzerinde etkili olmaktadır. Ekonominin reelde iyiye doğru gitmesi durumunda seçmenin bu süreci olumsuz olarak algılaması, seçmenin iktidara olan desteğini çekmesine neden olurken, tam tersi ekonominin kötüye gitmesi durumunda seçmenin ekonomiye yönelik algısının olumlu olması ise seçmenin iktidara olan desteğini devam ettirmesini sağlamaktadır (Sitembölükbaşı, 2001: 14). Dolayısıyla ekonomik gelişmelerin; mevcut ekonomik koşullar, bireysel ekonomik durumlar, ekonomik algılar ve bölgesel-küresel boyutta yaşanan ekonomik krizler gibi faktörlere bağlı olarak toplumsal ve siyasal alan

ile etkileşim düzeyi oldukça fazladır ve seçmenlerin siyasi tercihleri üzerinde etkili olmaktadır.

2.6.3. Toplumsal Gelişmeler

Toplum içerisinde yaşamını devam ettiren bireyler, yaşadığı toplumda meydana gelen gelişmeleri yakından takip etmektedirler. Bireylerin toplumsal gelişmelerden etkilenme kapasiteleri, yaşanan gelişmelerin nicelik-niteliğine ve bireylerin psikolojik durumlarına göre değişiklik gösterse de toplumsal bir varlık olan bireyin, yaşanan gelişmelerden etkilenmemesi, olaylar karşısında nötr olması beklenmemelidir.

Araştırmalar, yaşanan toplumsal olayların bireylerin siyasi davranışları üzerindeki etkisinin kaçınılmaz olduğunu ortaya koymaktadır. Bonanno ve Jost, 11 Eylül 2001 yılında ABD’de gerçekleşen olayların, bireylerin siyasi davranışları üzerindeki etkisini incelemişlerdir. 11 Eylül’de gerçekleşen olaylara birebir maruz kalmış olan bireylerin kendilerini olaylardan sonra, olaylardan öncesine göre daha muhafazakâr olarak gördüklerini ortaya koymuş ve bu etkinin kişilerin daha önceden muhafazakâr veya liberal olmasına göre de değişmediğini göstermiştir. Nail ve McGregor tarafından yapılan başka bir araştırmada ise, 11 Eylül olayları öncesi hem liberal hem de muhafazakâr siyasi görüşe sahip olan bireylerin, 11 Eylül olayları sonrasında daha muhafazakâr bir tutum sergiledikleri gözlemlenmiştir (Sarıbay vd., 2015: 27).

Bireylerin toplumsal gelişmeler karşısında siyasi davranışlarını etkileyen önemli unsur, toplumdaki gelişmelere yönelik oluşturulan gündemdir. Gündem, herhangi bir gelişmenin veya haberin nasıl anlatıldığı (Lilleker, 2013: 37) ile ilgilidir. Bu anlamda gündem ile medya arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Toplumdaki gelişmeleri gündeme taşınması ve gündemde bir süre kalmalarını sağlaması bakımından önemli etkilere sahiptir. Ancak bu durum geçici süreyle olduğu için etkileri de geçici niteliktedir. Seçim dönemlerine yakın zamanlarda, toplumu yakından ilgilendirecek ve iz bırakacak toplumsal konuların gündeme getirilmesi, seçmen tercihleri üzerinde önemli etkiler oluşturmaktadır (Anık, 2000: 165). Toplumsal gelişmelerin, özellikle parti bağlılığı zayıf olan veya parti bağlılığı hiç olmayan seçmenler ile kararsız seçmenler üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Ancak bu durumun seçmenin davranışlarına etki edebilmesi için seçmenin var olan gelişmelerden haberdar olması, konu hakkında belli bir tutum ve kanaate sahip olması ve partilerin konuya yönelik ortaya koyduğu farklı politikaları

bilmesi gereklidir (Kalender, 1998: 63). Bu seçmenlerin belli bir siyasi bağılıklarının ve yönelimlerinin olmaması, -olaylar karşısında partisi veya liderinin tutumlarına göre hareket eden seçmenden farklı olarak- etkilere ve etkilenmelere daha açık olmalarına neden olmaktadır.

Toplumsal gelişmelere yönelik olarak siyasal partilerin, liderlerin ve adayların yaklaşımları seçmenler tarafından yakından takip edilir. Seçmenlerin, gündemde var olan ve çözüm bekleyen sorunlara partilerin veya liderlerin ortaya koyduğu tavır ve getireceği çözüm önerileri seçmenlerin tercihleri üzerinde etkili olmaktadır (Doğan ve Göker, 2013: 30). Toplumsal gelişmelerin ve gündemin seçmen tercihleri üzerindeki etkisi oldukça fazladır. Örneğin, Türkiye’de önemli sorunların başında gelen ve toplumu yakından ilgilendiren terör sorununa karşı, Türk halkı her zaman milli değerleri etrafında birleşmiş ve milli bir duruşa sahip olmuştur. Siyasi partilerin ve adayların terör sorununa yönelik politikalarına yakından ilgi duymuş ve sorunun çözümüne büyük önem vermiştir. Bu bağlamda, terör örgütü ele başı Abdullah Öcalan’ın 15 Şubat 1999’da Kenya’da yakalanarak Türkiye’ye getirilmesi toplumda büyük yankı oluşturmuştur. Bu durum 18 Nisan 1999 genel seçimlerinde seçmenlerin oy tercihlerini önemli derecede etkilemiş ve dönemin başbakanı Bülent Ecevit’in partisi olan DSP’nin seçimden en fazla oyu alan parti olarak çıkmasına katkı sağlamıştır.

3. MALATYA İLİ MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİNİN VE SONUÇLARININ ANALİZİ

1991-2018 yılları arasında gerçekleşen milletvekili genel seçimlerinin öncesinde ve sonrasında yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerin, Türk siyasal hayatı üzerinde meydana getirdiği etkiler ve bu etkilerin seçmenlerin siyasal davranışları üzerindeki yansımaları değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda 1991 genel seçimlerinden itibaren -2018 genel seçimleri de dahil olmak üzere gerçekleşen 9 genel seçimde- Malatya ili genel seçim sonuçları, Türk siyasal hayatında yaşanan gelişmelere bağlı olarak oluşan Türkiye geneli seçim sonuçları ile birlikte ele alınacak ve Malatya seçmenin siyasal davranışları üzerinde etkili olan faktörler belirlenmeye çalışılacaktır.

3.1. 1991 Genel Seçimlerinin ve Sonuçlarının Analizi

Anavatan Partisi genel başkanı ve Başbakan Turgut Özal'ın 1989 yılında cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte Türk siyasal yaşamında değişiklikler meydana gelmiştir. Turgut Özal'ın cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte partide boşalan genel başkanlık koltuğuna ve başbakanlık görevine Yıldırım Akbulut getirilmiştir. 14 Haziran 1991 tarihinde toplanan ANAP kongresinde genel başkanlık seçimi yapılmış, ilk turda kesin sonuç sağlanamamış ve 15 Haziran da yapılan ikinci oylamada Yıldırım Akbulut 523 oy alırken, Mesut Yılmaz 623 oy alarak ANAP genel başkanlığı ve başbakanlık görevine gelmiştir (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 332). Böylelikle Türk siyasal hayatında ilk kez bir başbakan, görevi sırasında parti içi muhalefet nedeniyle makamını kaybetmiş oluyordu (Girgin, 2013: 325).

1991 genel seçimlerine doğru giderken 1. Körfez Savaşı'nın patlak vermesi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması, Avrupa Birliği'nin (AB) SSCB'nin dağılması ile birlikte Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkiler kurması ve doğuda bağımsızlığını elde eden Türk Devletleri'nin geleceği gibi durumlar, Türk siyasal hayatına küresel ölçekte etkide bulunurken (Erkmen, 2018: 1239); birçok kamu sektöründe toplu iş sözleşmelerinde anlaşmazlıkların yaşanması sonucu Zonguldak'taki maden işçilerinin greve girerek Ankara'ya kadar yürüme eylemi, yaşanan Körfez Krizi nedeniyle Cumhurbaşkanı Özal ile Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay arasında yaşanan kriz ve sonrasında Torumtay'ın istifa etmesi, yaşanan terör hadiseleri (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 303-304) ve ayrıca önce Yıldırım Akbulut'un sonra

Mesut Yılmaz'ın göreve gelmesiyle birlikte iki yıl gibi kısa bir süre zarfında iki kez parti liderliği ve başbakanlık makamının değişmesinin ülkenin siyasal atmosferi üzerinde önemli etkileri olmuştur.

Mesut Yılmaz'ın göreve gelmesinden yaklaşık 5 ay kadar kısa bir süre sonra 1992 yılının Kasım ayında yapılması planlanan genel seçimlerin tarihi, Başbakan Mesut Yılmaz'ın diğer partilerin liderleriyle yaptığı görüşmeler neticesinde 1 yıl erkene alınarak yapılması kararlaştırılmıştır. TBMM'nin 24 Ağustos 1991 tarihinde yaptığı olağanüstü toplantısında, ANAP grubunun yaptığı yasa teklifi benimsenerek genel seçimlerin 20 Ekim 1991'de yapılması kararı alınmıştır (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 334).

Siyasi partiler 1991 genel seçimlerine ittifaklar yaparak gitmişlerdir. 1987 genel seçimlerinde baraj altında kalan Refah Partisi (RP) ve Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) 1991 genel seçimlerine Islahatçı Demokrasi Partisi (IDP) ile birlikte üçlü ittifak oluşturarak RP çatısı altında seçimlere girmişlerdir. Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) ise Halkın Emek Partisi (HEP) ile ittifak oluşturmuştur (Erkmen, 2018: 1239). Demokrat Merkez Partisi, Doğru Yol Partisi (DYP)'ne katılma kararı almıştır ve bu partinin genel başkanı aynı zamanda İstanbul Büyükşehir Belediye eski başkanı olan Bedrettin Dalan DYP'den milletvekili adayı olmuştur (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 334).

1991 genel seçimleri için hazırlanan yeni yasada ülke genelinde uygulanan %10'luk seçim barajı korunurken, seçim çevrelerinde uygulanan barajlar değiştirilmiştir. Buna göre, iki, üç ve dört milletvekili çıkaran seçim çevrelerindeki baraj %20 olarak belirlenmiştir. 1987 genel seçimlerinde getirilen kontenjan milletvekili uygulaması bu dönemde de devam etmiştir (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 334).

20 Ekim 1991 genel seçimleri, 12 Eylül 1980'den sonra kurulan dengelerin tümünden değiştiği seçimlerdir. 12 Eylül döneminde kapatılan tüm partiler, 1991 seçimlerinde eski liderleriyle birlikte parlamentoda yer almışlardır. Ayrıca bu seçimler Türk siyasal yaşamında siyasal iletişim açısından da yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. İlk kez 1991 seçimlerinde seçime katılan tüm partiler, siyasal iletişim bakımından reklam ajanslarıyla kapsamlı iş birlikleri geliştirmişlerdir (Özkan, 2002: 113).

Tablo 3: 1991 Yılı Türkiye Genel Seçim Sonuçları

<i>Partiler</i>	<i>Alınan Oy Sayısı</i>	<i>Oy Oranı</i>	<i>Milletvekili Sayısı</i>
ANAP	5 862 623	%24	115
DSP	2 624 301	%10,8	7
DYP	6 600 726	%27	178
RP	4 121 355	%16,9	62
SHP	5 066 571	%20,8	88
SP	108 369	%0,4	-
BĞMSZ	32 721	%0,1	-

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

20 Ekim 1991’de gerçekleştirilen genel seçimlere katılım oranı %83,9’dur. Bu oran bir önceki 1987 genel seçimlerine oranla yaklaşık %10 daha düşüktür (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019). Seçime Anavatan Partisi, Demokratik Sol Parti, Doğru Yol Partisi, Refah Partisi, Sosyal Demokrat Halkçı Parti ve Sosyalist Parti olmak üzere altı siyasi parti ve bağımsız adaylar katılmıştır. Seçime katılan altı partiden beş tanesi %10’luk ülke genel seçim barajını aşarak milletvekili çıkarma hakkı kazanmıştır. 20 Ekim 1991 genel seçimlerinde Doğru Yol Partisi seçmenlerden %27 oranında oy alarak 178 milletvekili elde etmiş ve seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Anavatan Partisi aldığı %24 oy oranıyla 115 milletvekili elde ederek ikinci parti olmuştur. Sosyal Demokrat Halkçı Parti %20,8’lik oy oranıyla 88 milletvekili, Refah Partisi %16,9’luk oy oranıyla 62 milletvekili elde etmiştir. Demokratik Sol Parti aldığı %10,8’lik oy oranıyla seçim barajını güçlükle geçmiş ve sadece 7 milletvekili çıkarmıştır. Ayrıca Sosyalist Parti %0,4 oy oranına ve bağımsızlar ise %0,1’lik oy oranına sahip olmuşlardır.

1991 genel seçimleri sonucunda ANAP’ın sekiz yıl süren tek parti iktidarı sona ererken, bir önceki seçimlere oranla oy oranlarını artıran DYP seçimden birinci parti olarak çıkmıştır. Ayrıca bir önceki 1987 genel seçimlerinde baraj altında kalan RP, yaptığı üçlü ittifak ile 1991 genel seçimlerinin en karlı çıkan partisi olmuştur.

Seçim sonuçları neticesinde Cumhurbaşkanı Özal, hükümet kurma görevini DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel’e vermiş ve Demirel, hükümeti SHP ile kurma yoluna

gitmiş ve DYP-SHP koalisyon hükümeti kurulmuştur (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 335). 20 Ekim 1991 yılında yapılan genel seçim sonuçları, hiçbir partinin tek başına hükümeti kurabilme çoğunluğu sağlamaması nedeniyle oluşturulan koalisyon hükümeti, 11 yıl sürecek olan koalisyon hükümetleri döneminin başlangıcı olarak kabul edilebilir.

20 Ekim 1991’de yapılan genel seçimlerin sonuçları, Malatya seçmenin siyasi eğiliminin ve Malatya genel seçim sonuçlarının, Türkiye geneli seçim sonuçlarından farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu iki seçim sonucunun birbirinden farklı olmasında geçmiş yıllarda başarılı bir bürokrat kimliği olan, ANAP’ın kurucu lideri, genel başkanı ve başbakan olan daha sonraki yıllarda ise cumhurbaşkanı olan Turgut Özal’ın Malatyalı olması önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. 1991 yılı Türkiye genel seçimlerinde DYP birinci parti olarak çıkarken, Malatya ili genel seçim sonuçlarında birinci olarak çıkan parti ANAP olmuştur.

Tablo 4: 1991 Yılı Malatya İli Genel Seçim Sonuçları

<i>Partiler</i>	<i>Alınan Oy Sayısı</i>	<i>Oy Oranı</i>	<i>Milletvekili Sayısı</i>
<i>ANAP</i>	109 169	%41,1	4
<i>DSP</i>	7 832	%2,9	-
<i>DYP</i>	17 434	%6,6	-
<i>RP</i>	60 431	%22,8	1
<i>SHP</i>	69 520	%26,2	1
<i>SP</i>	1 164	%0,4	-

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

20 Ekim 1991’de Malatya ilinde gerçekleşen genel seçimlere katılım oranı %79,1 ile Türkiye geneli seçimlere katılım oranının altında gerçekleşmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019). Malatya’da gerçekleşen 1991 genel seçimlerine Anavatan Partisi, Demokratik Sol Parti, Doğru Yol Partisi, Refah Partisi, Sosyal Demokrat Halkçı Parti ve Sosyalist Parti olmak üzere altı siyasi parti katılmıştır. Seçimde ANAP, Malatya’da genel oyların %41,1’ini alarak birinci parti olarak çıkmış ve 4 milletvekili kazanmıştır. Türkiye genel seçim sonuçlarının aksine Malatya’daki seçim sonuçlarında DYP %6’lık bir oy alıp milletvekili çıkaramazken, SHP ve RP ön plana çıkarak ANAP’tan sonra sırasıyla en

yüksek oy sayısını ve oranını elde etmişlerdir. SHP genel oyların %26,2'sini ve RP genel oyların %22,8'ini alarak birer milletvekili kazanmışlardır.

Malatya genel seçim sonuçlarına bakıldığı zaman Malatya seçmenin, hemşerisi olan Turgut Özal'ın partisi olan ANAP'tan yana tercihte bulunduğu görülmektedir. ANAP'ın Malatya'dan çıkardığı dört milletvekilinden biri olan Yusuf Bozkurt Özal'ın Turgut Özal'ın kardeşi olması da Malatya seçmenin tercihleri üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca Malatya'nın Akçadağ ilçesinde Ölmeztoprak ailesinin dini bir tarikat soyundan geliyor olması, ANAP'ın Malatya milletvekilli adaylarından olan Münir Doğan Ölmeztoprak'ın adaylığının, seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde dini bir faktör olarak etkili olduğu söylenebilir. Ancak Özal'ın 1989'da cumhurbaşkanı seçilmesiyle partinin başına geçen liderlerin Özal'dan boşalan koltuğu dolduramaması, sekiz yıllık iktidar partisi olarak görev yapmış olmanın partiyi yıpratması, yaşanan siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmelerin iktidarı dolayısıyla partiyi olumsuz etkilemesi, bir önceki 1987 genel seçimlerinde ANAP'ın Malatya'da elde ettiği %58,6'lık oy oranının %41,1 seviyesine düşmesine neden olmuştur.

3.2. 1995 Genel Seçimlerinin ve Sonuçlarının Analizi

1995 yılı genel seçimlerine giden süreçte yaşanan gelişmeler, seçim sonuçlarının şekillenmesi üzerinde oldukça etkili olmuştur. 1980 darbesi sonrası kapatılan partilerden olan CHP yeniden siyasi arenada yerini almış, 13 yıl aradan sonra 9 Eylül 1992'de parti kurultayı tekrar toplanmış ve genel başkanlığına SHP Antalya Milletvekili Deniz Baykal seçilmiştir (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 356). 17 Nisan 1993'te sekizinci Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın kalp krizi geçirmesi sonucu vefat etmesi, siyasetin yeni cumhurbaşkanı arayışı içine girmesine neden olmuş ve dönemin başbakanı ve DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilmesiyle sonuçlanmıştır. Demirel'in cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından boşalan başbakanlık ve DYP genel başkanlık koltuğuna ise Tansu Çiller getirilmiştir (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 390-391). DYP-SHP koalisyon hükümeti ise Çiller'in başbakanlığında devam etmiştir.

Çiller'in başbakanlığında DYP-SHP koalisyon hükümeti iki yıldan fazla devam etmiştir. 18 Şubat 1995'te SHP, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) adı altında CHP ile birleşmiş ve genel başkanlığa Deniz Baykal getirilmiştir. Böylelikle DYP-SHP koalisyonu DYP-CHP koalisyonuna dönüşmüştür. Ancak kısa bir süre sonra Baykal ile

Çiller arasındaki siyasi anlaşmazlıklar nedeniyle son bulan koalisyon daha sonra tekrar seçim hükümeti olarak bir araya gelmiş ve 1995 genel seçimlerine kadar devam etmiştir (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 464-465).

1991 genel seçimlerinden sonra 1995 genel seçimlerine giden süreçte en önemli olaylardan birisi de Sivas Katliamı olmuştur. 2 Temmuz 1993'te Pir Sultan Abdal Şenlikleri'ne katılmak için bir araya gelen yazar, şair ve sanatçıların kaldıkları Madımak Oteli'nin, İslami sloganlar atan kalabalık bir grup tarafından yakılması sonrası 37 kişi yaşamını yitirmiştir. Alevi-Sünni gerginliği yaratmaya yönelik bu tarz olaylar, Sivas'tan sonra da devam etmiştir (Turan, 2004: 143). Sivas olaylarından yaklaşık iki yıl sonra, 1995 seçimlerine kısa bir süre kala, 12 Mart 1995 gecesi İstanbul'un Gaziosmanpaşa İlçesi'ndeki Gazi Mahallesi'nde olaylar gerçekleşmiştir. Genellikle Alevilerin bulunduğu 3 kahvehanenin silahlarla taranması sonucu olayların giderek büyümesi ve Ümraniye'ye sıçramasıyla birlikte 22 kişi hayatını kaybetmiştir (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 475).

1994 yılında ekonomi alanında yaşanan gelişmeler döneme damgasını vurmuştur. Yüksek enflasyon, artan iç ve dış borçlar, dış ticaret açığı ve durgunluk nedenleriyle Türkiye yakın tarihinin en büyük mali krizi yaşanmıştır. Piyasalarda mevcut faiz oranlarını düşürme yoluna giden hükümet, uyguladığı yanlış politikalar nedeniyle başarılı olamamıştır. 5 Nisan 1994'te ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik olarak "5 Nisan Kararları" adı altında hazırlanan ekonomik istikrar programı sonrası enflasyon oranı 1994 yılında %149 seviyelerine ulaşmıştır (Aydoğan, 2004: 96). Ekonomik istikrarsızlık ve kriz çıkmazına giren hükümetin çareyi IMF'de araması ve uluslararası kredi derecelendirme kurumlarının verdiği notların olumsuz olması, hükümetin ekonomik saygınlığını tamamen yitirmesine neden olmuştur (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 437-438).

1994 yılı yerel seçimleri de 1995 seçimleri üzerinde etkili olmuştur. 27 Mart 1994'te yapılan yerel seçimler, bir yıl sonra yapılacak olan genel seçimlerin adeta belirleyicisi olmuştur. 13 partinin yarıştığı seçimlere katılım oranı %92,2 olurken, RP seçimlerin galibi olarak çıkarken, bir önceki yerel seçimlerin galibi SHP büyük bir yenilgiye uğramıştır (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 426). Sahip olduğu yerel yönetimlerdeki başarısızlığı ve 1993 yılında İSKİ'de yaşanan zimmet ve yolsuzluk

skandalının yaşanması SHP'nin yerel seçimlerdeki yenilgisinde etkili olmuştur (Sunay, 2015: 122).

1995 genel seçimleri öncesi TBMM'de alınan kararlar neticesinde kontenjan vekil uygulaması ve tercihli oy uygulaması kaldırılmış, mevcut milletvekili sayısı 450'den 550'ye çıkartılmış ve kanun değişikliği ile seçmen olabilme yaşı 20'den 18'e indirilmiştir. Bir önceki 1991 genel seçimlerinde uygulanmakta olan %25'e varan seçim çevresi baraj uygulaması 1995 genel seçimlerinde tamamen kaldırılırken %10 olan ülke seçim barajı korunmuştur. Böylelikle %10 ülke barajlı ve çevre barajsız d'Hondt sistemi uygulanmaya başlamıştır. Milletvekili sayısı 18'e kadar olan iller 1 seçim çevresi, 19-35 arasında olan iller 2 seçim çevresi ve 36'dan fazla olan iller 3 seçim çevresine ayrılmıştır. İlk kez 1995 genel seçimlerinde ceza ve infaz kurumunda tutuklular için oy hakkı tanınmıştır (Tuncer, 1996: 4-8).

1995 yılı genel seçimlerine giden süreçte seçimlere yönelik birçok yasanın değişmesi ile birlikte özellikle seçmen yaşının küçültülmesi ve ceza ve infaz kurumlarındaki tutuklulara oy hakkı tanınması, 1995 genel seçimlerindeki kayıtlı seçmen sayısının (34,155,981), bir önceki 1991 genel seçimlerine (29,979,123) göre daha fazla olmasını sağlamıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

Tablo 5: 1995 Yılı Türkiye Genel Seçim Sonuçları

<i>Partiler</i>	<i>Alınan Oy Sayısı</i>	<i>Oy Oranı</i>	<i>Milletvekili Sayısı</i>
<i>ANAP</i>	5 527 288	% 19,6	132
<i>CHP</i>	3 011 076	% 10,7	49
<i>DSP</i>	4 118 025	% 14,6	76
<i>DYP</i>	5 396 009	% 19,2	135
<i>HADEP</i>	1 171 623	% 4,2	-
<i>MHP</i>	2 301 343	% 8,2	-
<i>RP</i>	6 012 450	% 21,4	158
<i>Diğer</i>	589 179	% 2,1	-

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2019)

24 Aralık 1995'te gerçekleştirilen genel seçimlere katılım oranı %85,2 olmuş ve bir önceki 1991 genel seçimlerine oranla katılım daha yüksek olarak gerçekleşmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019). 1995 genel seçimlerine 12 siyasi parti katılmış ve partilerden sadece 5 tanesi %10'luk ülke genel seçim barajını geçerek milletvekili çıkarma hakkı kazanmıştır. 24 Aralık 1995 genel seçimlerinde Refah Partisi seçmenlerden aldığı %21,4'lük oy oranıyla mecliste 158 milletvekili elde etmiş ve seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Anavatan Partisi aldığı %19,6'lık oy oranıyla 132 milletvekili elde etmiş ve ikinci parti olmuştur. Doğru Yol Partisi ise %19,2'lik oy oranıyla 135 milletvekili elde ederek üçüncü parti olmuştur. Demokratik Sol Parti %14,6'lık oy oranı ve 76 milletvekili ile dördüncü parti olurken, Cumhuriyet Halk Partisi ise %10,7 oy oranı ve 49 milletvekili ile mecliste yerini alan beşinci parti olmuştur. %4,2'lik oy oranıyla Halkın Demokrasi Partisi ve %8,2'lik oy oranıyla Milliyetçi Hareket Partisi milletvekili çıkaramamış ve meclis dışında kalmışlardır.

1995 seçimlerinin sonuçları, hiçbir partinin tek başına hükümeti kurabilme çoğunluğunu sağlamaması nedeniyle yeni bir koalisyon hükümeti kurulacağına işaretini vermiştir. Cumhurbaşkanı Demirel, hükümet kurma görevini RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan'a vermiş, ancak güvenoyu almak için yeterli vekil sayısına sahip olunamaması ve diğer partilerin destek vermemesi nedeniyle hükümet kurulamamıştır. Görev Erbakan'dan sonra sırasıyla Çiller ve Yılmaz'a verilmiş ise de onlar da hükümet kurmakta başarılı olamamışlardır. ANAP ve RP koalisyon girişimlerinin sekteye uğratılmasından sonra ANAP ile DYP oluşturdukları dönüşümlü Başbakanlık formülü ile "Anayol" koalisyon hükümetini kurmuşlardır (Turan, 2004: 160-161). Ancak kurulan bu suni koalisyon uzun sürmemiş ve yeni koalisyonların kurulması gecikmemiştir. Üç ay sonra Anayol koalisyonunun dağılmasının ardından Erbakan başbakanlığında RP ile DYP birlikte "Refahyol" koalisyon hükümeti kurulmuştur (Turan, 2004: 161).

1995 genel seçimleri sonucunda RP'nin birinci parti olarak çıkmasında 1994 yerel seçimlerinde elde ettiği belediyelerde -özellikle İstanbul ve Ankara'nın sorunlarını çözmesi- gösterdiği başarılar etkili olmuştur. Bu durum RP'yi güçlendirirken ANAP'ı zayıflatmıştır. Ayrıca RP'nin diğer partilerden farklı olarak kapı kapı dolaşarak oy istemesi, daha önceleri kapatılan Milli Nizam Partisi (MNP) ve Milli Selamet Partisi'nin (MSP) devamı niteliğinde olması, MHP'nin seçim sonucu baraj altında kalması ile oylarının RP'ye gelmesini sağlamış ve seçimlerde başarısına katkı sağlamıştır.

HADEP'in kurulmasıyla birlikte kimliğe dayalı siyaset anlayışı gündeme gelmiş ve 1995 seçimlerinin kimlik üzerine temellenmesine neden olmuştur. Bir önceki seçimlerde SHP'ye oy veren Alevi seçmenlerin yaşanan Sivas olayları neticesinde kimlik endişesi yaşamaları ve SHP'nin devamı olan yeni CHP'nin seçmenlerin endişelerine güven vermemesi CHP'nin oy oranlarının bir önceki seçime göre büyük oranda düşmesine neden olmuştur. Seçmenin aradığı güveni DSP'de bulması DSP'nin oy oranlarının artmasında ve siyasetin kimliğe dayalı tutum geliştirmesinde etkili olmuştur (Turan, 2004: 144-149). Çiller başkanlığındaki DYP'nin de olduğu koalisyon hükümetinin, ekonomik süreçte yaşadığı başarısızlıklar ve meydana gelen sosyal ve siyasi hadiseler, bir önceki seçimlere nazaran DYP'nin oy oranlarının düşmesine neden olmuştur.

24 Aralık 1995'te yapılan genel seçimlerin sonuçları, Malatya seçmeninin siyasi eğiliminin ve Malatya genel seçim sonuçlarının, Türkiye geneli seçim sonuçlarıyla farklı ve benzer noktalara sahip olduğunu ortaya koymaktadır. 1993 yılında hemşerileri olan Cumhurbaşkanı Özal'ın vefatı ve ANAP'ın değişen liderleriyle birlikte siyasi anlayışının değişmesi, Malatya'da ağırlıkta olan sağ seçmenin çoğunluğunun ANAP'tan uzaklaşarak RP'ye kaymasına neden olmuştur. 1995 yılı Malatya genel seçim sonuçları, Türkiye genel seçim sonuçlarına benzer bir görüntü yakalamış ve sağ partiler yüksek oy oranlarına ulaşırken, sol partiler daha düşük oy oranlarına sahip olmuşlardır.

Tablo 6: 1995 Yılı Malatya İli Genel Seçim Sonuçları

<i>Partiler</i>	<i>Alınan Oy Sayısı</i>	<i>Oy Oranı</i>	<i>Milletvekili Sayısı</i>
<i>ANAP</i>	66 262	%23	2
<i>CHP</i>	40 252	%14	1
<i>DSP</i>	11 400	%3,9	-
<i>DYP</i>	23 503	%8,1	-
<i>HADEP</i>	8 283	%2,9	-
<i>MHP</i>	24 031	%8,3	-
<i>RP</i>	107 218	%37,2	4
<i>BĞMSZ</i>	3 715	%1,3	-
<i>Diğer</i>	3 812	%1,3	-

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

24 Aralık 1995'te Malatya ilinde gerçekleşen genel seçimlere katılım oranı %79,9 ile bir önceki 1991 Malatya genel seçim katılım oranına yakın, Türkiye geneli seçimlere katılım oranının ise altında gerçekleşmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019). 1995 seçimlerinde RP, Malatya'da genel oyların %37,2'sini alarak birinci parti olarak çıkmış ve 4 milletvekili kazanmıştır. ANAP, genel oyların %23'ünü almış ve 2 milletvekili kazanmıştır. Son olarak ise CHP, genel oyların %14'ünü almış ve 1 milletvekili kazanmıştır. Türkiye genel seçim sonuçlarının aksine Malatya'da DYP ve DSP belli bir oy çoğunluğuna ulaşamamış ve milletvekili çıkaramamıştır.

1995 seçimlerinde Malatya'da sağ eğilimli iki partinin RP ve ANAP'ın etkili olduğu görülürken, CHP'nin sol eğilimli seçmen tabanına hitap etmesi, Malatya seçmeninin sosyolojik yapısının genel anlamda sağ ve sol aks üzerinde şekillendiğini göstermektedir. ANAP'ın, Özal dönemi siyasi anlayışının değişmesine rağmen sağ parti olması ve daha çok lider (Özal) faktörü etkisinin devam etmesi sayesinde Malatya'da belli bir oy oranına ulaştığı söylenebilir. Ayrıca lider faktörünün etkisinin kaybolmasının seçmenlerde yeni bir arayış ortaya çıkardığı düşünülebilir. RP'nin ise ülke genelinde yakalamış olduğu çıkış ve sosyolojik olarak sağ seçmen tabanına hitap etmesi RP'nin Malatya'da daha yüksek oy başarısı elde etmesinde etkili olmuştur. 1991 genel seçimlerinde SHP'nin Malatya'da aldığı oy oranını, 1995 genel seçimlerinde SHP'nin devamı olan CHP'nin yakalayamamasında sol seçmenin DSP'ye ve yeni kurulan HADEP'e yönelmesinin etkisi bulunmaktadır.

1995 seçimleri öncesi merkez sağ ve merkez solda kurumsallaşan parçalanmışlık ve bölünmüşlüğe merkezi ve yerel yönetimlerdeki beceriksizliklerin ve yolsuzlukların da eklenmesi, özellikle alt sosyo-ekonomik grupta bulunan seçmenlerin RP'ye kitleler halinde yönelmesinde etkili olmuştur (Özkan, 2002: 185). Seçmenlerin siyasi hareketlerinde meydana gelen bu kaymalar, yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik hadiseler sonucu ideolojik eğilimi aynı olan siyasi partiler arasındaki rekabetten kaynaklanmakta ve siyasi rekabet ekseninin kimlik üzerinden şekillenmesi bu kaymalar üzerinde etkili olmaktadır (Turan, 2004: 152-153). 1994 yılı yerel seçimleri ile yükselişe geçen RP'nin 1995 Malatya genel seçimlerini kazanmasında, Türkiye genelinde süreç içerisinde yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlardan bunalan seçmenlere çözüm önerileri sunması ve yerel seçim başarıları ile güven vermesinin etkili olduğu da söylenebilir. Bu

anlamda seçmenlerin siyasi partiler arasında benzerlikler gördüklerinde siyasi partilerin adaylarını ve geçmiş dönem performanslarını dikkate aldıkları söylenebilir.

3.3. 1999 Genel Seçimlerinin ve Sonuçlarının Analizi

1999 genel seçimlerine giden süreçte; bir önceki 1995 genel seçimleri sonrası yaşanan koalisyon hükümetlerinin sonucu olan istikrarsız yönetimlerin varlığı, terör hadiseleri ve siyasi ve sosyal alanda kimlik üzerinden meydana getirilen olaylarda ordu-siyaset ilişkilerinin etkisi döneme damgasını vurmuştur.

1995 genel seçimleri sonuçlarının ardından hükümet kurmaya yeterli çoğunluğu tek başına sağlayacak partinin olmaması yeni bir koalisyon hükümetinin habercisi olmuştur. Seçim sonrası Cumhurbaşkanı Demirel, hükümet kurmak için ilk önce RP Genel Başkanı Erbakan'ı görevlendirmiştir. Ancak Erbakan, diğer partilerle anlaşıp güvenoyu sağlayacak hükümeti oluşturamamış ve görevi iade etmiştir. Görev daha sonra Demirel tarafından sırasıyla Çiller ve Yılmaz'a verilmiş ise de hükümetin kurulmasında başarılı olunamamıştır. ANAP ve RP'nin koalisyon hükümeti kurma girişimlerinin engellenmesinin ardından ANAP ve DYP tarafından "Anayol" koalisyon hükümeti kurulmuştur. RP'ni dışarda tutmaya yönelik olarak kurulan Anayol koalisyon hükümeti, anlaşmazlıklar nedeniyle DYP'nin koalisyondan çekilme kararı neticesinde kısa ömürlü olmuştur. Hükümet bu sefer, Erbakan başbakanlığında RP ve DYP tarafından "Refahyol" koalisyon hükümeti olarak kurulmuştur (Turan, 2004: 160-161).

Refahyol hükümetinin kurulmasından kısa bir süre sonra Erbakan'ın dış siyasi politikalarının yönünü İslami dünyaya çevirmesi ve Libya ziyareti, Ramazan ayında tarikat liderlerine Başbakanlık Konutunda iftar yemeği verilmesi laiklik tartışmalarını ülkenin gündeminde merkeze oturtmuştur. Hükümetin bu tutum ve davranışlarının Anayasa'nın öngördüğü laik devlet anlayışından uzak olduğu yüksek sesle ifade edilmeye başlanmış ve hükümet ile çeşitli anayasal kuruluşlar arasındaki gerginlik tırmanmıştır. Bu durumdan en fazla rahatsız olan kesim Silahlı Kuvvetler olmuştur. Sincan Belediyesi'nin önceki günler düzenlediği "Kudüs Gecesi" etkinlikleri sonrası 4 Şubat 1997'de tank konvoyunun ilçeden geçirilmesi, silahlı kuvvetlerin durumdan duyduğu rahatsızlığı ve tepkiyi ortaya koymuştur (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 500, 541, 546).

28 Şubat 1997’de toplanan Milli Güvenlik Kurulu toplantısı yaklaşık 8,5 saat sürmüş ve toplantı sonunda laik devlet ilkesine aykırı hareketlerde artış olduğuna ve irticai faaliyetlerin önlenmesine vurgu yapılarak alınan kararların ödünsüz olarak uygulanması kararı alınmıştır. Beş yıl olan ilköğretimin kesintisiz olarak sekiz yıla çıkartılmasıyla imam-hatip okullarının orta kısmının kaldırılması, Kur’an kurslarının Diyanet İşleri Başkanlığı’nın denetimine geçirilmesi, üniversiteler başta olmak üzere kamu kurumlarında kıyafetle ilgili düzenlemelerin uygulanmasının sıkılaştırılması gibi birçok düzenleme MGK tarafından ele alınmıştır. Ayrıca ilerleyen süreçte Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından Refah Partisi’nin kapatılması için Anayasa Mahkemesi’nde dava açılmıştır (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 541). Türk siyasi tarihine “post-modern darbe” olarak geçen bu kararlar, asker-siyaset ilişkilerinde askerin siyaset üzerindeki belirleyiciliğini artırmış ve siyasetin asker tahakkümü altında kalmasına neden olmuştur.

28 Şubat’tan sonra Refahiyol hükümeti erken seçim kararı almış ve Başbakan Erbakan istifasını Cumhurbaşkanı Demirel’e sunarken, aynı zamanda yeni kurulacak hükümetin Çiller başkanlığında RP, DYP ve BBP olmak üzere üç partinin desteğiyle kurulmasına destek olunacağını bildirmiştir. Ancak Demirel, görevi eski partisinin lideri olan Çiller’e değil, ANAP lideri Yılmaz’a vermiştir. Yılmaz başkanlığında ANAP, DSP ve Demokrat Türkiye Partisi bir araya gelerek ve CHP’nin dışardan desteği ile “Anasol-D” koalisyon hükümeti kurulmuştur (Turan, 2004: 163-164). Laik devlet ilkesine aykırı hareket ettiği gerekçesiyle 21 Mart 1997’de kapatma davası açılan Refah Partisi’nin kapatılmasına oy çokluğu ile karar verilmiş ve kapatılmaya neden olan parti üyelerine beş yıl siyasi yasaklık cezası verilmiştir. 16 Ocak 1998’de Refah partisi kapatılmadan önce Erbakan, Aralık 1997’de Fazilet Partisi’ni kurdurmuş ve RP’nin kapatılmasıyla RP milletvekilleri FP’ye katılmışlardır (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 579-580).

Mesut Yılmaz başkanlığında devam eden Anasol-D koalisyon hükümeti, Yılmaz’ın adının yolsuzluk davasında anılması nedeniyle CHP’nin koalisyona olan desteğini çekmesi ve yapılan gensoru oylaması sonucu 25 Kasım 1998’de düşürülmüştür. Yılmaz’ın Demirel’e istifasını sunmasının ardından Demirel, hükümet kurma görevini FP yerine DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit’e vermiştir ve 1999 genel seçimlerine kadar sürdürülecek azınlık hükümeti kurulmuştur (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 599).

1999 genel seçimlerine giden süreçte yaşanan birçok yolsuzluk, rüşvet, ihaleye fesat karıştırma, şiddet, cinayet ve terör olayları ülkenin siyasi ve sosyal yapısını derinden etkilemiştir. Terör örgütü yöneticisi Abdullah Öcalan'ın 15 Şubat 1999'da Kenya'da yakalanarak Türkiye'ye getirilmesi, siyasi ve sosyal yapı üzerinde olumlu etkiler oluşturmuştur. Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullar ve dünyadaki konjonktürel durumlar, toplumsal psikolojide milliyetçilik duygularının yükselmesini sağlamıştır. Bu durum, DSP ve MHP'nin 1999 seçimlerinde oylarını yükseltmesini sağlamış ve seçim sonuçlarını şekillendirmiştir (Arslan, 2016: 86).

1999 seçimlerinde ülke düzeyinde ilk kez genel seçimler ve yerel seçimler birlikte yapılmıştır. Bir önceki 1995 genel seçimlerinde olduğu gibi bu seçimde de %10'luk ülke seçim barajı ve nispi temsil (d/Hondt) sistemi uygulanmıştır (Tuncer, 1999: 105-108).

Tablo 7: 1999 Yılı Türkiye Genel Seçim Sonuçları

<i>Partiler</i>	<i>Alınan Oy Sayısı</i>	<i>Oy Oranı</i>	<i>Milletvekili Sayısı</i>
<i>ANAP</i>	4 122 929	% 13,2	86
<i>BBP</i>	456 353	% 1,5	-
<i>CHP</i>	2 716 094	% 8,7	-
<i>DSP</i>	6 919 670	% 22,2	136
<i>DYP</i>	3 745 417	% 12	85
<i>FP</i>	4 805 381	% 15,4	111
<i>HADEP</i>	1 482 196	% 4,7	-
<i>MHP</i>	5 606 583	% 18	129
<i>BĞMSZ</i>	270 265	% 0,9	3
<i>Diğer</i>	1 059 608	% 3,4	-

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

18 Nisan 1999'da gerçekleştirilen genel seçimlere katılım oranı %87,1 olmuş ve bir önceki 1995 genel seçimlerine oranla katılım % 1,9 yüksek gerçekleşmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019). 1999 genel seçimlerine 21 siyasi parti ve bağımsız adaylar katılmış, partilerden yalnızca 5 siyasi parti ve 3 bağımsız aday %10'luk ülke seçim

barajını aşarak mecliste yer alma hakkı kazanmıştır. 18 Nisan 1999 genel seçimlerinde DSP, bir önceki 1995 seçimlerine göre oy oranını (%14,6) yükseltmiş, aldığı %22,2'lik oy oranıyla mecliste 136 milletvekili elde etmiş ve seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. MHP aldığı %18'lik oy oranıyla tarihinin en önemli sonucunu almış, mecliste 129 milletvekili elde ederek ikinci parti olmuştur. Kapatılan RP yerine kurulan FP, aldığı %15,4'lük oy oranıyla mecliste 111 milletvekili elde etmiş ve üçüncü parti olmuştur. Bir önceki seçime göre ciddi oy kayıpları yaşayan ANAP ve DYP'den; ANAP aldığı %13,2'lik oy oranıyla mecliste elde ettiği 86 milletvekili ile dördüncü parti olurken, DYP aldığı %12 oy oranıyla mecliste 85 milletvekili elde ederek beşinci parti olmuştur. CHP ise aldığı %8,7'lik oy oranıyla ülke barajı altında kalarak meclis dışı kalmıştır. Ayrıca bu seçimde Malatya, Elâzığ ve Tunceli illerinden birer bağımsız aday çıkmış ve mecliste yer almışlardır (Tuncer, 1999: 120).

1999 genel seçimlerinin sonuçları da -bir önceki seçimde olduğu gibi- hiçbir partinin tek başına hükümeti kuracak çoğunluğu sağlamamıştır. TBMM başkanlığı için yapılan seçim turunun ardından Cumhurbaşkanı Demirel, hükümeti kurma görevini DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit'e vermiştir. Ecevit, MHP ve ANAP liderleriyle yaptığı görüşmeler neticesinde DSP-MHP-ANAP üçlü koalisyon (Anasol-M) hükümetini oluşturmuş ve meclisten güvenoyu alarak çalışmalarına başlamıştır (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 628).

1999 genel seçimleri sonucunda DSP ve MHP'nin bir önceki seçimlere oranla yükselen oy oranları dikkat çekmektedir. DSP'nin oy oranlarındaki artışta, terör örgütü PKK yöneticisi Öcalan'ın, Ecevit'in başbakanlığı döneminde yakalanmasının önemi oldukça fazladır (Sunay, 2015: 127). DSP'nin bir önceki seçimlere göre oy oranını %7,6 yükseltmesinde, dile getirdiği milliyetçilik söylemlerinin etkisi olmuştur ve kendisine merkez sağdan oy getirmiştir (Turan, 2004: 170). RP'nin devamı olarak seçimde yer alan FP, RP'nin bir önceki seçimde aldığı oy oranına (%21,4) ulaşamamış %15 seviyelerinde kalmıştır. FP, değişen parti ve lider faktörü nedeniyle seçimlerde RP'nin aldığı desteği tam sağlayamamıştır. Milliyetçilik söylemlerinin etkin olduğu bir dönemde sağ kulvarda milliyetçilik söylemiyle siyaset yapan MHP'nin sağ partilerden (RP/FP, DYP ve ANAP) kazandıkları oylar, MHP'yi 1999 genel seçimlerinin en kârlı partisi haline getirmiştir. ANAP ve DYP'nin düşen oylarının büyük bir kısmının DSP ve MHP'ye gitmesi, DSP ve MHP'nin oy oranlarının artmasında etkili olurken, FP'nin kendisini RP'den farklı olarak

merkezci parti olarak konumlaması ve FP'ye sistemin iktidar izni vermeyeceği düşüncesi içinde olan seçmenin DSP ve MHP'ye yönelmesi, oy kaymalarında etkili olmuştur (Turan, 2004: 171-178).

18 Nisan 1999'da yapılan genel seçimlerin sonuçları sonrası durum, Malatya seçmeninin siyasi eğiliminin ve Malatya genel seçim sonuçlarının, Türkiye geneli seçim sonuçlarıyla benzerlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özal'ın cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından siyasi anlayışında da farklılıklar gözlemlenen (Akın, 2018: 131-133) ANAP'ın 1999 seçimlerinde bir önceki 1995 seçimlerine oranla kaybettiği oy oranı, Malatya seçmeni tarafından ANAP'a verilen kredinin tükendiğini göstermektedir. Bir önceki seçimlerde Malatya'da RP'nin aldığı oy oranına FP'nin ulaşamaması ve daha önce milletvekili çıkaramayan MHP'nin bir önceki seçimlere oranla oy oranlarını Malatya'da da yükseltmesi Malatya seçmenin genel konjonktürden etkilendiğini göstermektedir.

Tablo 8: 1999 Yılı Malatya İli Genel Seçim Sonuçları

<i>Partiler</i>	<i>Alınan Oy Sayısı</i>	<i>Oy Oranı</i>	<i>Milletvekili Sayısı</i>
<i>ANAP</i>	23 239	%7,2	1
<i>BBP</i>	8 315	%2,6	-
<i>CHP</i>	46 138	%14,3	-
<i>DSP</i>	19 090	%5,9	-
<i>DYP</i>	19 228	%6	-
<i>FP</i>	81 632	%25,3	3
<i>HADEP</i>	7 438	%2,3	-
<i>MHP</i>	63 880	%19,8	2
<i>BĞMSZ</i>	43 636	%13,5	1
<i>Diğer</i>	10 326	%3,1	-

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

18 Nisan 1999'da Malatya ilinde gerçekleştirilen genel seçimlere katılım oranı %83,6'lık oran ile bir önceki 1991 Malatya genel seçim sonuçlarına oranla yüksek, Türkiye geneli seçimlere katılım oranına göre ise düşük olarak gerçekleşmiştir (Türkiye

İstatistik Kurumu, 2019). 1999 seçimlerinde FP, Malatya’da RP’nin önceki seçimdeki başarısını yakalamamış olsa da genel oyların %25,3’ünü alarak birinci parti olmuş ve 3 milletvekili kazanmıştır. Daha önce Malatya’da milletvekili çıkarmamış olan MHP, Malatya’da genel oyların %19,8’ini alarak ikinci parti olmuş ve 2 milletvekili kazanmıştır. ANAP, bir önceki seçime göre büyük oy kayıpları yaşamasına rağmen aldığı %7,2’lik oy oranıyla 1 milletvekili çıkarabilmiştir. CHP bu seçimlerde ülke geneli barajını aşamadığı için Malatya’da aldığı %14,3’lük oy oranına rağmen milletvekili çıkaramamıştır. 1999 genel seçimlerinde Turgut Özal’ın oğlu Tevfik Ahmet Özal, Malatya’dan bağımsız olarak seçimlere girmiş ve aldığı %13,5’lik oy oranıyla meclise girmeye hak kazanmıştır.

1999 genel seçimlerinde Malatya seçmeni, 1995 seçimlerinden bu yana yaşanan sosyal, siyasi ve ekonomik gelişmelerden etkilenmiştir. 28 Şubat sürecinin etkileriyle birlikte ülke genelinde ve Malatya’da yaşanan olaylar, Malatya seçmenin siyasi davranışlarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Bir önceki 1995 seçimlerine oranla oy oranı düşen ve RP’nin devamı niteliğinde olan FP’nin Malatya’daki oy oranları üzerinde parti lideri/adaylarının oldukça önemli etkisi bulunmaktadır. RP’de milletvekilliği ve bakanlık yapmış olan ve kapatılan RP yerine kurulan Fazilet Partisi’nin Genel Başkanı Mehmet Recai Kutun’un Malatyalı olması, Malatya seçmenlerinin tercihlerini etkilemiştir. Ayrıca Malatyalı olan ve Recai Kutun ile birlikte Malatya’dan aday olan Oğuzhan Asiltürk’ün önceki RP deneyimi, çoğunluğu sağ kesimin oluşturduğu Malatya seçmeninin tercihlerinde etkili olmuştur.

1999 genel seçimlerine kadar Malatya’da milletvekili çıkaramayan MHP, genel konjonktürün etkisiyle ve yaşanan terör olaylarının getirdiği artan milliyetçilik rüzgarıyla Malatya’da o güne kadar ulaştığı en yüksek oy oranıyla (%19,8) 2 milletvekili çıkarmayı başarmıştır. MHP’nin Malatya geneli oy oranının (%19,8), bir önceki seçimdeki oy oranına (%8,3) göre yaklaşık %139’luk artışının, Türkiye geneli oy oranındaki artışa yakın olması; Malatya seçmeninin eğiliminin, Türkiye geneli seçmen eğilimiyle benzerlik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

ANAP’ın değişen siyasi konjonktürü ile birlikte giderek azalan popülaritesi Malatya seçmeni üzerindeki etkisini de azaltmıştır. Bir önceki seçime oranla Malatya’daki oy oranlarında yaklaşık %69’luk kayıp yaşayan ANAP, CHP’nin ülke

seçim barajı altında kalması ve seçim çevrelerinde milletvekili çıkaramayacak olmasından dolayı %7,2'lik oy oranıyla yalnızca 1 milletvekili elde edebilmiştir. CHP'nin seçimde ülke barajını geçmiş olması halinde milletvekili çıkartamayacak olan ANAP'ın, Özal'ın memleketi Malatya'daki serüveni sona yaklaşmıştır. Bu duruma, ANAP'ın değişen siyasi lideriyle birlikte değişen siyasi anlayışı ve RP/FP'nin sağ seçmeni etkileyen siyasi anlayışı etkili olmuştur.

1999 seçimlerine Malatya'dan bağımsız aday olarak -babası Turgut Özal'ın cumhurbaşkanı olması ve vefatıyla birlikte siyasi anlayışı değişen ANAP'ın düşmekte olan çizgisini gördüğünden olsa gerek- giren Tefik Ahmet Özal, aldığı %13,5'lik oy oranıyla milletvekili seçilmiştir. Malatya seçmeninin Turgut Özal'a duyduğu teveccüh Ahmet Özal'ın milletvekili seçilmesinde etkili olmuştur. Ayrıca bu seçimde Elazığ'da Mehmet Kemal Açar'ın bağımsız aday olarak seçimlere girmesinin, Malatya seçmeninin bağımsız aday Ahmet Özal'a olan desteklerinin artmasında etkili olduğu söylenebilir.

3.4. 2002 Genel Seçimlerinin ve Sonuçlarının Analizi

1999 genel seçimlerinin sonuçlanmasının ardından DSP-MHP-ANAP üçlü koalisyon (Anasol-M) hükümeti kurulmuş ve 2002 genel seçimlerine giden süreç yeniden koalisyon hükümeti ile girilmiştir. Süreç içerisinde yürütmenin iki kanadını oluşturan hükümet ile cumhurbaşkanı arasında çıkan anlaşmazlıklar ve yaşanan ekonomik krizler döneme damgasını vurmuştur.

2002 genel seçimlerine giden süreçte yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeler gündemi oldukça etkilemiştir. 1999 genel seçimlerinden sonra yeni yasama döneminde meclisin ve kurulan koalisyon hükümetinin çalışmalara başlayabilmesi için yemin töreni yapılmıştır. 2 Mayıs'taki meclis yemin törenine, FP İstanbul Milletvekili Merve Kavakçı'nın başörtülü olarak katılması mecliste tepkiler oluşturmuş, sonrasında Ecevit'in söylemi ve Kavakçı'nın yemin edememesi mecliste kriz yaratmıştır (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 621). Bu olaydan kısa bir süre sonra RP'nin yerine kurulan Fazilet Partisi için de Anayasa Mahkemesi'ne kapatma davası açılmış ve 22 Haziran 2001'de FP kapatılmıştır.

Turgut Özal'dan sonra cumhurbaşkanlığı makamına geçen Süleyman Demirel'in 7 yıllık görev süresinin sona yaklaşması, TBMM'de yapılacak olan cumhurbaşkanlığı

seçimlerini siyasi gündemin en önemli olayı haline getirmiştir. Meclis'te yapılan oylamalar sonucunda koalisyon ve muhalefet partilerinin üzerinde anlaşma sağladığı Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer, 5 Mayıs 2000'de yapılan 3. tur oylamada en çok oyu alarak cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ayrıca 1999 genel seçimlerinde meclis dışında kalarak ağır bir yenilgi alan ve CHP genel başkanlığından ayrılan Deniz Baykal, 30 Eylül 2000'de, genel seçimlerden 17 ay aradan sonra, CHP 11. Olağanüstü Kurultayı'nda yapılan seçimler sonucu yeniden genel başkan olarak seçilmiştir (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 655, 670).

2002 seçimlerine giden süreçte siyasi gerilimlerle birlikte yaşanan ekonomik gerilimler ve krizler seçim sonuçları üzerinde etkili olmuştur. 1999 seçimleri sonucu kurulan l koalisyon hükümeti, var olagelen ekonomik sorunların üstesinden gelebilmek ve ekonomide yapısal reformlar gerçekleştirebilmek için IMF'den destek alma yoluna gitmiştir (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 679). 17 Ağustos 1999'da yaşanan Marmara Depremi, sosyal ve psikolojik etkilerinin yanı sıra ülke ekonomisi üzerinde ek maliyetler oluşturmuştur (Keskin vd., 2006: 60). Ekonomik sorunlara çözüm olması amacıyla 9 Aralık 1999'da IMF ile anlaşma yapılmıştır. 1 Ocak 2000'de yürürlüğe giren IMF destekli "Enflasyonla Mücadele ve Yeniden Yapılanma Programı" kapsamında üç yıl içinde ekonomik büyümeyi yeniden sağlamak ve enflasyon oranlarını tek haneli rakamlara düşürmek amaçlanmıştır. Bir süre olumlu sonuçlar veren program, kamu finansman açığı ve cari açığın büyümesi, bankacılık sektöründe yaşanan sorunlar ve yaşanan sermaye hareketleri neticesinde 22 Kasım'da ekonomik kriz gerçekleşmiş ve gecelik faiz oranları %1000 seviyelerine ulaşmıştır (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 676-677).

Türkiye ekonomisi, Kasım ayında yaşadığı ekonomik krizin olumsuz etkilerini hissetmeye devam ederken yaklaşık 3 ay sonra ikinci bir krizle karşı karşıya kalmıştır. Kasım 2000 kriziyle birlikte faizlerin yükselmesinin ardından yabancı sermayenin hızlı bir şekilde ülkeyi terk etmesiyle TCMB'nin rezervleri büyük bir kayba uğramış, bankacılık sektöründeki kayıplarla birlikte finansman sağlama ve geri ödeme konularında ciddi sıkıntılar yaşanmaya başlanmıştır (Aydoğdu Bağcı, 2016: 49). Ekonomik krizin etkilerinin devam ettiği ve yolsuzluk soruşturmalarının yaşandığı bir süreçte, 21 şubat 2001'de MGK toplantısında yürütmenin kanatları arasında çıkan çatışma ülke gündemine oturmuştur. Toplantıda Cumhurbaşkanı Sezer ile Başbakan Ecevit arasında yaşanan

tartışma, Cumhurbaşkanı Sezer'in, Başbakan Ecevit'e anayasa kitapçığını fırlatmasıyla krize dönüşmüştür. Yaşanan "Kitapçık Krizi" sonrasında olaya dair yapılan açıklamalar, siyaset ve ekonominin birbirinden bağımsız olmadığını göstermiş, siyasi gerilimler ekonomik gerilimi tırmandırılmış ve krize neden olmuştur. Olay sonrası, para piyasaları alt üst olmuş, dolar yükselirken borsa düşüşe geçmiştir. Bankalar arası gecelik faiz oranı %7500'e ulaşmış, enflasyon %70'lere çıkmış, binlerce iş yeri kapanarak 1,5 milyon kişi işsiz kalmış ve piyasalar kontrol edilemez bir hal almıştır (Gündüz, 2017: 170-172). Yeni krizin yarattığı bu durumdan çıkmak amacıyla hükümet, meclis dışından bir kişiyi, Dünya Bankası Başkan Yardımcısı Kemal Derviş'i ekonomiden sorumlu bakan olarak göreve getirmiştir (Sunay, 2015: 129).

Fazilet Partisi'nin 14 Mayıs 2000'de yaptığı birinci olağan kongresinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Partinin içinde "Millî Görüş" hareketinin kurucusu Necmettin Erbakan'a bağlı olan "gelenekçiler" grubunun karşısına, Abdullah Gül önderliğinde gençlerin oluşturduğu "yenilikçiler" grubu çıkmıştır. Kongrede Kutan önderliğindeki gelenekçilere karşı az bir farkla başkanlık yarışını kaybeden yenilikçilerin elde ettiği başarı, partideki yenilenme talebinin işareti olarak yorumlanmıştır (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003: 656-657). Fazilet Partisi'nin kapatılmasının ardından gelenekçiler Saadet Partisi altında birleşirken, yenilikçiler Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde Adalet ve Kalkınma Partisi'ni (AK Parti) kurmuşlardır (Yılmaz, 2016: 1174).

Üçlü koalisyon hükümeti dönemi boyunca yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeler hükümete olan güveni yıpratmıştır. Yolsuzluk iddiaları, esnaf ve memur eylemleri yaşanmış, ekonomik sıkıntılar toplumsal tepkilere dönüşmeye başlamıştır. MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, 7 Temmuz 2002'de yaptığı açıklamada içinde bulunulan durumun çözümü için seçimlerin erkene alınması gerektiğini belirtmiştir (Girgin, 2013: 353). Meclisin aldığı erken seçim kararıyla genel seçimlerin 3 Kasım 2002 tarihinde yapılması kararlaştırılmıştır.

3 Kasım 2002 genel seçimleri, ortaya çıkardığı siyasi sonuçlar bakımından oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu seçimler öncesi yeni kurulan iki partinin (AK Parti ve Genç Parti) ve CHP'nin yükselişi, daha önceki partilerin ise oy oranlarının düşüşü dikkat çekmektedir.

Tablo 9: 2002 Yılı Türkiye Genel Seçim Sonuçları

<i>Partiler</i>	<i>Alınan Oy Sayısı</i>	<i>Oy Oranı</i>	<i>Milletvekili Sayısı</i>
AK PARTİ	10 808 229	%34,3	363
ANAP	1 618 465	%5,1	-
CHP	6 113 352	%19,4	178
DEHAP	1 960 660	%6,2	-
DSP	384 009	%1,2	-
DYP	3 008 942	%9,5	-
GENÇ PARTİ	2 285 598	%7,2	-
MHP	2 635 787	%8,4	-
SAADET P.	785 489	%2,5	-
BĞMSZ	314 251	%1	9
Diğer	1 614 001	%5,2	-

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

3 Kasım 2002’de gerçekleştirilen genel seçimlere katılım oranı %79,1 olarak gerçekleşmiş, bir önceki 1999 genel seçimlerine oranla katılım %8 düşmüş ve 12 Eylül 1980 darbesi sonrası gerçekleşen seçimlerdeki en düşük katılım oranına sahip genel seçim olmuştur (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019). 3 Kasım seçimlerine 18 siyasi parti ve bağımsız adaylar katılmış, partilerden yalnızca 2 siyasi parti ve 9 bağımsız aday %10’luk ülke seçim barajını aşarak mecliste yer alma hakkı kazanmışlardır. 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde, yeni kurulan bir parti olmasına rağmen aldığı %34,3’lük oy oranıyla mecliste 363 milletvekili elde eden AK Parti, 3 Kasım genel seçimlerinin galibi olarak çıkmıştır. Bir önceki 1999 genel seçimlerinde %10’luk ülke seçim barajını aşamayıp meclis dışında kalan CHP, aldığı %19,4’lük oy oranıyla mecliste 178 milletvekili elde etmiş ve mecliste yer alan ikinci parti olmuştur. FP’nin kapanmasının ardından FP içindeki gelenekçi grup tarafından kurulan Saadet Partisi, aldığı %2,5’lik oy oranıyla ve yeni kurulan bir parti olmasına rağmen aldığı %7,2’lik oy oranıyla Genç Parti ülke seçim barajını aşamamışlardır. Bir önceki 1999 genel seçimlerinin önde gelen partileri, oldukça düşen oy oranları nedeniyle 3 Kasım seçimlerinde aynı başarıyı elde edememiştir. 1999

genel seçimlerinden 2002 seçimlerine; DSP'nin oy oranı %22,2'den %1,2'ye, MHP'nin oy oranları %18'den %8,4'e, ANAP'ın oy oranları %13,2'den %5,1'e, DYP'nin oy oranları ise %12'den %9,5'e düşmüştür.

3 Kasım 2002 genel seçimleri, Türk siyasal hayatında açmış olduğu yeni sayfa açısından ayrı bir öneme sahiptir. 1991 genel seçim sonuçları ile başlayan koalisyon hükümetleri dönemi 12 yıl sonra sona ermiş ve 1980 sonrası yapılan seçimlerden sonra ilk kez yalnızca iki parti ülke seçim barajını aşarak mecliste yer almıştır.

Fazilet Partisi'nden ayrılan "yenilikçi grup" milletvekilleri ve Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde 14 Ağustos 2001'de kurulan AK Parti, 3 Kasım seçimleri sonucunda tek başına hükümeti kurmaya hak kazanmıştır. Cumhurbaşkanı Sezer, hükümeti kurma görevini, İstanbul Büyükşehir Belediye başkanlığı döneminde 1997'de Siirt'te okuduğu şiir nedeniyle hapis cezası alan ve siyasi yasaklı durumuna gelen Recep Tayyip Erdoğan yerine AK Parti Kayseri Milletvekili Abdullah Gül'e vermiştir. 3 Kasım 2002 genel seçimleri sırasında Siirt ili seçim çevresinde seçim işlemlerinde noksanlıklar yaşanması nedeniyle YSK, Siirt'te seçimlerin yenilenmesi ve ara seçim yapılması kararı almıştır. 9 Mart 2003'te Siirt'te yapılan ara seçimde siyasi yasağı biten ve Siirt'ten aday olan Recep Tayyip Erdoğan milletvekili seçilmiştir. Böylelikle kurucusu olduğu partinin genel başkanlığını Abdullah Gül'den devralan Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye Cumhuriyeti'nin 59. Hükümetini oluşturmuş ve başbakan olmuştur (Girgin, 2013: 354-358).

3 Kasım 2002 genel seçimleriyle birlikte 1999 genel seçimleri sonucu oluşan DSP-MHP-ANAP üçlü koalisyon (Anasol-M) hükümeti sona ererken, koalisyon partileri ve muhalefet konumunda olan DYP, aldıkları oy oranları ile ülke seçim barajının altında kalmışlardır. 3 Kasım 2002 seçimlerine katılım oranının (%79,1) önceki seçimlere oranla düşük gerçekleşmesi; toplumda %20 oranında seçmenin, siyasal alana karşı bir tepki, hayal kırıklığı, güvensizlik ve yabancılaşma içinde olduğunu gösterdiği söylenebilir. Bu durumun oluşmasında başta yaşanan ekonomik gelişmeler (krizler) olmak üzere siyasi ve sosyal konjonktür etkili olmuştur. Seçmenlerin seçimlerde mevcut iktidar veya muhalefet partilerinden birini ödüllendirirken diğerini cezalandıran siyasi davranışları değişmiş; tepkili olan seçmenler, Kasım 2002 genel seçimlerinde hem iktidarı hem de muhalefeti meclis dışında bırakarak cezalandırmış ve yeni kurulan bir partiye yönelmişlerdir.

AK Parti'nin kurulduktan kısa bir süre sonra elde ettiği başarıda, merkez sağ partilerinin yaşadıkları düşüşler, solun siyasi gücünü kaybetmesi ve ekonomik krizler nedeniyle toplumun maddi ve manevi olarak yıpranmasının etkili olduğu söylenebilir (Üste, 2016: 162-163). Ayrıca AK Parti'nin girdiği ilk seçimlerde elde ettiği oy oranlarının yüksek olmasında, RP ile 1990'lı yıllarda büyükşehir belediyelerinde elde ettiği başarıları sağlayan genç kadronun AK Parti'de toplanmasının etkili olduğu söylenebilir (Turan, 2004: 247). Bu durum, geçmiş yıllardaki parti ve aday çalışmalarını yakından takip eden seçmenlerin, geçmişe yönelik oy verme yaklaşımı içinde oldukları şeklinde değerlendirilebilir. Öncesinde 28 Şubat sürecinde, sonrasında ise ekonomik krizlerden etkilenen ve derin bir bunalım içinde yoksunluk ve dışlanma psikolojisi altında olan kitlelerin, Erdoğan'ın var olan sorunlara çözmeye yönelik hâkim yaklaşımı, karizmatik lider özellikleri ve geldiği konum itibarıyla alt ve orta tabakaya mensup olması -veya seçkin tabakadan olmaması- gibi durumlardan etkilendiği söylenebilir (Turan, 2004: 253). Bu anlamda süreç içerisinde yaşadıkları ekonomik, siyasi ve sosyal olaylar nedeniyle bıkmış, sessiz bir kitlenin, suskunluk sarmalından çıkarak siyasi tepkilerini ortaya koydukları söylenebilir.

3 Kasım 2002 genel seçimlerinin aynı anda hem kaybeden hem de kazanan partisi Genç Parti olmuştur. Aldığı %7,2'lik oy oranıyla bir taraftan ülke seçim barajının altında kalıp meclise girme hakkını kaybederken; diğer taraftan girdiği ilk seçimde diğer köklü partilerden daha fazla oy oranına sahip olmasıyla 2002 genel seçimlerinin kazananları arasında yer almıştır. Yeniden Doğuş Partisi (YDP), yaptığı olağanüstü kongre ile parti adını Genç Parti (GP) olarak değiştirmiş ve genel başkanlığına Cem Uzan gelmiştir. Uzan, GP'nin seçim stratejisini mevcut ülke sorunlarına, ekonomik sıkıntılara ve yoksulluk üzerine oluşturmuştur. Uzan'ın sahip olduğu imaj, medya gücü ve reklam kampanyaları ile etkili iletişim süreci yürütmesi 2002 genel seçimlerinde GP'nin oy oranlarına önemli katkılarda bulunmuştur (Turan, 2004: 294-301). Bu anlamda seçmenlerin GP'ye yönelmelerinde GP'nin sahip olduğu ideolojiden ziyade, seçim sürecinde kullandığı konjonktürel strateji ve etkili iletişim sürecinin etkili olduğu söylenebilir.

1995 genel seçimlerinde ülke seçim barajını ufak bir farkla aşan ve 1999 genel seçimlerinde baraj altında kalarak meclise giremeyen CHP, 2002 genel seçimlerinde aldığı oy oranıyla meclise giren iki partiden biri olmuştur. CHP'nin seçmen tabanını

muhafaza etmesi ve oylarını artırmasında, alternatif sol parti olan DSP'nin iktidarda bulunduğu süreçte aşırı yıpranmasına bağlı olarak DSP'den kaçan oyları kendisinde toplaması etkili olmuştur (Sitembölükbaşı, 2005: 94). Seçim öncesi sol kesimde oluşan “barajı aşacak tek sol parti” imajı daha önce DSP'ye oy veren sol seçmenin CHP'ye yönelmesini sağlamıştır (Gökçe vd., 2002: 27).

Bir önceki 1999 genel seçimlerinde ülke seçim barajını aşip başarılı olan partiler Kasım 2002 genel seçimlerinde ülke seçim barajı altında kalmış, başarısız olmuşlardır. 1999 genel seçimleri ardından kurulan üçlü koalisyon hükümetini oluşturan partiler, yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik nedenlerden ötürü süreç içerisinde oldukça yıpranmışlardır. Bir önceki seçimde birinci parti olarak çıkan DSP, yaşanan ekonomik krizler ve Marmara depreminin etkileri nedeniyle 2002 seçimlerinde çok büyük bir düşüş yaşamıştır. Ayrıca Ecevit'in sağlık problemleri yaşaması ve durumun kötüleşmesi seçmenlerin tercihleri üzerinde olumsuz etki oluşturmuştur.

Dönemin koalisyon hükümeti partisi olan MHP, bir önceki seçime oranla 2002 genel seçimlerinde oy oranlarının düşmesinde ve baraj altında kalmasında, yaşanan ekonomik krizlerin olumsuz etkisinden iktidar ortağı olarak etkilenmiştir. MHP'nin 1999 genel seçimlerinde aldığı yüksek oy oranında, terör örgütü yöneticisi Öcalan'ın yakalanması etkili olurken; 2002 genel seçimlerinde oylarının düşmesinde yaşanan ekonomik krizlerden hükümet ortağı olarak sorumlu olmasının yanında ayrıca terör örgütü yöneticisi Öcalan'ın idam cezasının kaldırılmasına yönelik mutabakatta imzasının bulunmasının da etkili olduğu söylenebilir.

3 Kasım 2002'de yapılan genel seçimlerin sonuçları sonrası durum, Malatya seçmeninin siyasi eğiliminin ve Malatya genel seçim sonuçlarının, Türkiye geneli seçim sonuçlarıyla benzerlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Türkiye geneli seçim sonuçlarının ortaya çıkardığı yeni durum, Malatya genel seçim sonuçlarına da yansımıştır. Türkiye genel seçimleri sonuçları neticesinde iki partinin mecliste yer almasına benzer olarak Malatya'da da AK Parti ve CHP'nin öne çıkan iki parti olduğu ve milletvekili kazandığı görülmektedir. Ayrıca önceki seçimlerin önde gelen partilerinin bu seçimde büyük oy kayıpları yaşadığı ve siyasi ağırlıklarının kaybolduğu söylenebilir.

Tablo 10: 2002 Yılı Malatya İli Genel Seçim Sonuçları

<i>Partiler</i>	<i>Alınan Oy Sayısı</i>	<i>Oy Oranı</i>	<i>Milletvekili Sayısı</i>
AK PARTİ	161 658	%50,6	5
ANAP	8 286	%2,6	-
CHP	57 681	%18,1	2
DEHAP	13 344	%4,2	-
DSP	1 859	%0,6	-
DYP	23 133	%7,2	-
GENÇ P.	7 507	%2,4	-
MHP	19 227	%6	-
SAADET P.	12 219	%3,8	-
Diğer	14 257	%4,5	-

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

3 Kasım 2002’de Malatya ilinde gerçekleştirilen genel seçimlere katılım oranı %72,7’lik oran ile Türkiye geneli seçimlere katılım oranına ve bir önceki 1999 Malatya genel seçim katılım oranına göre oldukça düşük olarak gerçekleşmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019). Kasım 2002 seçimlerinde AK Parti, Malatya’da genel oyların %50,6’sını alarak birinci parti olarak çıkmış ve 5 milletvekili kazanmıştır. CHP, genel oyların %18,1’ini almış ve 2 milletvekili çıkarmıştır. Bir önceki seçimde CHP’nin ülke seçim barajının altında kalmasından dolayı Malatya’da aldığı %7,2’lik oy oranıyla 1 milletvekili çıkararak ANAP, bu seçimde aldığı %2,6’lık oy oranıyla Malatya’da dip yapmıştır. Bir önceki seçimlerde aldığı %19,8’lik oy oranıyla Malatya’da 2 milletvekiline sahip olan MHP, Kasım 2002 seçimlerinde aldığı %6 oy ile 1995 genel seçimlerinde aldığı oy oranına yakın bir oy almıştır. Yeni kurulan bir parti olan GP ise Malatya’da %2,4’lük oy oranına sahip olmuştur.

Kasım 2002 genel seçimlerinde Malatya seçmeni, 1999 seçimlerinden itibaren yaşanan sosyal, siyasi ve ekonomik gelişmelerden etkilenmiştir. Kısa bir süre içinde arka arkaya yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin ekonomi üzerinde yarattığı olumsuz etki, Malatya seçmenin siyasi davranışlarının şekillenmesinde etkili olmuştur.

Bir önceki 1999 genel seçimleri sonrası üçlü koalisyonu oluşturan partiler, Kasım 2002 genel seçimlerinde Malatya'dan aldıkları oy oranlarını koruyamamışlardır.

AK Parti'nin Malatya'da aldığı %50,6'lık oy oranıyla her iki seçmenden birinin tercihini kazanmasında partinin siyasi anlayışının ve liderinin belli bir siyasi gelenek içerisinden gelmesinin önemli bir yeri vardır. Muhafazakâr seçmenin ağırlıkta olduğu illerden olan Malatya'da seçmen, ANAP'ın zaman içerisinde kuruluş çizgisinden uzaklaşması (Akın, 2018: 137-138), iktidar ortağı olmasının getirdiği yıpranmışlıklar, Turgut Özal'ın cumhurbaşkanı olması ve sonrasında vefatıyla lider faktörünü kaybetmesi nedeniyle yeni bir siyasi arayış içine girmiştir. Ayrıca MNP-MSP geleneğinden gelen RP ve FP partisinin kapatılması ve "28 Şubat" sürecinde kimlik krizi yaşayan muhafazakâr seçmen, AK Parti'nin kurulmasıyla tercih arayışını neticelendirmiştir.

AK Parti'nin muhafazakâr çizginin temsilcisi konumuna gelmesinde merkez sağ partilerinin geçmiş yıllarda iktidar mücadeleleri içinde güçlerini kaybetmeleri sonucu oluşan boşluk etkili olmuştur. Bu boşluk, AK Parti'nin liberal ve dışadönük politikaları ve sahip olduğu muhafazakâr kimlik ile doldurulmaya çalışılmıştır (Bulut, 2009: 88). Seçmen tabanı bakımından alt ve orta sınıflara dayanan AK Parti, bu anlamda sosyal ve ekonomik anlamda "çevre" den gelmiş ve "çevre"yi temsil eden sınıfsal ve siyasi çizginin içinde bulunmuştur. Geçmiş yıllarda Erdoğan'ın belediyeceilikteki başarıları ve karizmatik kişiliğinin etkisi altında bulunan AK Parti, çoğunluğunu çevrenin oluşturduğu oylar ile iktidara gelmiştir (Özipek, 2012: 674). Bu anlamda seçmenlerin Erdoğan'ı belli bir çizginin ve geleneğin temsilcisi olarak görmelerinin ve Menderes-Özal çizgisiyle özdeşleştirmelerinin de siyasal tercihleri üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Bu durum, lider faktörünün Türk siyasal hayatına ve Malatya seçmenlerinin siyasal yönelimleri ve siyasal davranışlarına olan etkisini gösterir niteliktedir.

3.5. 2007 Genel Seçimlerinin ve Sonuçlarının Analizi

2002 genel seçimlerinin sonuçlanmasının ardından 12 yıl süren koalisyon hükümetlerinin sonuna gelinmiş, Türk siyasal hayatında değişim ve dönüşümler yaşanmış ve yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Siyasi partilerden yalnızca AK Parti ve CHP'nin mecliste yer aldığı iki partili bir meclis yapısı oluşmuştur. AK Parti, mecliste tek başına hükümeti kuracak çoğunluğu sağlamış ve meclisten güven oyu alarak çalışmaya başlamıştır.

2007 genel seçimlerine giden süreçte yaşanan siyasi, sosyal, ekonomik gelişmeler ile mevcut durumu korumaya yönelik statüko mücadeleleri döneme damgasını vurmuştur. 22 Temmuz 2007 genel seçimleri öncesinde -cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde- yaşanan gelişmeler nedeniyle oluşan gergin siyasi atmosfer, seçmenlerin siyasi tercihlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur.

Kasım 2002 genel seçimleri sonrasında Mart 2003'te Türkiye, tarihinin en önemli olaylarından biri ile karşı karşıya kalmıştır. ABD, Irak'a saldırı kararı almasından sonra, yönünü Türkiye'ye çevirmiş ve Irak'a girebilmek için Türkiye topraklarını kullanmak için izin istemiştir. "1 Mart Tezkeresi" olarak bilinen ve "*TSK'nın yabancı ülkelere gönderilmesine, yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının 6 ay süreyle Türkiye'de bulunmasına izin verilmesine ilişkin Başbakanlık Tezkeresi*" olan karara, farklı toplumsal ve siyasi kesimler tarafından yapılan gösteriler ile karşı çıkmıştır. 1 Mart 2003'te TBMM genel kurulunda gerçekleştirilen oturumda tezkere oylanmış ve "ret kararı" çıkararak onaylanmamıştır (Özipek, 2012: 679-680). Bu karar, uzun yıllar boyunca çift kutuplu dünya sisteminde güvenlik kaygıları nedeniyle kendisini bir bloğa büyük ölçüde bağımlı hisseden Türkiye'nin; bağımsız politikalar üretebilmesi, bölgesel anlamda belirleyici bir ülke konumuna geçmesi bakımından önemli bir adım olmuş (Babacan, 2018: 31) ve toplum kesimleri ile devletin ortak bir karar -ret kararı- üzerinde mutabık kalması açısından da önemli bir yere sahip olmuştur.

2004 yılında yapılan yerel seçimlerde, henüz iki yıllık bir parti olmasına rağmen AK Parti, girdiği ilk yerel seçimlerde belediye meclis üyeliği seçimlerinde aldığı %40,1'lik oy oranıyla ve kazandığı belediye başkanlıkları ile seçimlerden birinci parti olarak çıkarken CHP, il genel meclisi seçimlerinde aldığı %20,7'lik oy oranıyla ve kazandığı belediye başkanlıkları ile ikinci parti olarak çıkmıştır. MHP, il genel meclisi seçimlerinde aldığı %10,1'lik oy oranıyla seçimlerde üçüncü parti olurken; DYP, kazandığı belediye başkanlıkları ile seçimlerde üçüncü parti olmuştur. (Yüksek Seçim Kurulu, 2004). Yerel seçimlerden aldığı yüksek oy oranıyla birinci parti olarak çıkan AK Parti, 2002 genel seçimlerinden sonra 2004 yerel seçimlerinde de elde ettiği başarıyla toplum nezdinde güven tazelemiş ve iktidardaki gücünü pekiştirmiştir. Bu durum, genel seçimlerde olduğu gibi yerel seçimlerde de seçmenlerin, önceki yerel seçimlerin galibi olan partilerden uzaklaştığı ve yeni arayışlar içinde olduğunu göstermektedir.

Yıllar içinde yaşanan -daha sonraları Ergenekon Soruşturması kapsamında da değerlendirilecek olan- gelişmeler dönemin önemli gündemini oluşturmuştur. 5 Şubat 2006'da Trabzon'da Santa Maria Kilisesi Katolik Rahibi Santoro'nun öldürülmesi, 17 Mayıs 2006'da yapılan "Danıştay Saldırısı"nda Danıştay üyesi Mustafa Yücel Özbilgin'in hayatını kaybetmesi sonrası düzenlenen gösteriler hükümet karşıtı eylemlere dönüşmüştür (Sunay, 2015: 134). Ayrıca 19 Ocak 2007'de Agos Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink'in suikast sonucu öldürülmesi, 18 Nisan 2007'de Malatya'da Zirve Yayınevi'ne yönelik saldırıda 3 misyonerin öldürülmesi, Cumhuriyet gazetesine yönelik bombalı saldırı ve Necip Hablemitoğlu cinayeti gibi bir dizi olay yaşanmıştır. Yaşanan olaylarda laik kimliğiyle tanınan isimlerin hedef alınması ve Hristiyanlara yönelik saldırıların gerçekleşmesi; ülkedeki istikrar ve düzeni bozmaya, toplumda kargaşa ve kaos ortamı yaratmaya yönelik olarak gerçekleştirilmiştir (Özipek, 2012: 680).

Süreç içerisinde yaşanan ve döneme damgasını vuran olaylardan biri de 2007 yılı cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde yaşanmıştır. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 2007 yılında görev süresinin dolacak olması, seçilecek yeni cumhurbaşkanı adaylarını gündeme taşımıştır. Mecliste sahip olduğu milletvekili sayısı ile kendi cumhurbaşkanı adayını seçebilecek çoğunluğa sahip olan AK Parti, cumhurbaşkanı adaylarının Abdullah Gül olduğunu ilan etmiştir. Gül'ün adaylığına, cumhuriyetin kuruluş felsefesine muhalif gerekçesiyle bazı kesimler tarafından direnç gösterilmiş ve tepkiyle karşılanmıştır. Dönemin Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt'ın 12 Nisan 2007'deki konuşmasında "sözde değil, özde laik bir cumhurbaşkanı seçilmesi" yönündeki söylemi (Sunay, 2015: 135), asker-siyaset ilişkilerini yeniden gündeme getirmiştir. Ayrıca bazı toplum kesimleri tarafından laikliğin önünde engel olarak gördükleri AK Parti iktidarına, Gül'ün cumhurbaşkanlığı adaylığına ve yaşanan olaylara karşı olarak 14 Nisan 2007'de "Cumhuriyet Mitingleri" düzenlenmiştir (Tuncer, 2007: 137).

Cumhurbaşkanlığı seçimleri sürecinde, Yargıtay eski başkanı Sabih Kanadoğlu'nun öne sürdüğü formül, AK Parti'nin cumhurbaşkanı adayı Abdullah Gül'ün önüne engel olarak çıkmıştır. Bu formüle göre, -ki bundan önceki hiçbir cumhurbaşkanlığı seçiminde bu şart aranmamıştır- bir kişinin cumhurbaşkanı seçilebilmesi için sadece karar yeter sayısı olarak 367 milletvekilinin oyunun yanı sıra, aynı zamanda mecliste toplantı yeter sayısı olarak da 367 milletvekilinin bulunması şartı

koşulmuştur. “367 Krizi”ne yol açan bu şart, CHP tarafından Anayasa Mahkemesi’ne taşınmıştır ve mahkeme tarafından kabul edilmiştir (Özipek, 2012: 682-684).

Cumhurbaşkanı seçim süreci boyunca yaşanan hadiseler nedeniyle gerginlik düzeyi gittikçe yükselen toplumsal ve siyasi atmosfer, 27 Nisan gecesini Genelkurmay Başkanlığı’nın resmi internet sayfasından yayınlanan bir bildiri ile daha da yükselmiştir. Türk siyasi tarihine “e-Muhtıra” olarak geçen bildiriyle Türk Silahlı Kuvvetleri, cumhuriyetin temel değerlerini koruma ve laikliğin savunulması konusunda taraf olduğunu belirtmiştir (Sunay, 2015: 135). Bu durum, 28 Şubat 1997’de gerçekleştirilen “post-modern darbe” sonrası geçen on yılın ardından askerinin siyaseti yeniden dizayn etmeye yönelik hamlesi olarak okunabilir.

2007 genel seçimlerine giden süreçte cumhurbaşkanlığı seçimleri nedeniyle yaşanan “367 Krizi” ve sonrasında Genelkurmay Başkanlığı tarafından yayınlanan “e-Muhtıra” bildirisinin sonrası hükümet erken seçim kararı almıştır. Siyasi alanda yaşanan gelişmelerden ve oluşan gergin ortam, seçmenlerin siyasi tercihleri üzerinde etkili olmuştur. 2007 genel seçimlerinde, bir önceki 2002 genel seçimleri sonucundan farklı olarak mecliste temsil edilen iki parti AK Parti ve CHP’ye, MHP ve bağımsız adaylar da eklenmiştir. Bağımsız adaylar sonrasında Demokratik Toplum Partisi altında toplanmışlardır.

Tablo 11: 2007 Yılı Türkiye Genel Seçim Sonuçları

<i>Partiler</i>	<i>Alınan Oy Sayısı</i>	<i>Oy Oranı</i>	<i>Milletvekili Sayısı</i>
AK PARTİ	16 327 291	%46,6	341
CHP	7 317 808	%20,9	112
DP	1 898 873	%5,4	-
GENÇ P.	1 064 871	%3	-
MHP	5 001 869	%14,3	71
SAADET P.	820 289	%2,3	-
BĞMSZ	1 835 486	%5,2	26
Diğer	783 204	%2,3	-

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

22 Temmuz 2007’de gerçekleştirilen genel seçimlere katılım oranı %84,2 olarak gerçekleşmiş, bir önceki 2002 genel seçimlerine oranla katılım artmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019). 2007 genel seçimlerine 14 siyasi parti ve bağımsız adaylar katılmış, partilerden yalnızca 3 siyasi parti ve bağımsız adaylar %10’luk ülke seçim barajını aşarak mecliste yer alma hakkı kazanmıştır. 22 Temmuz 2007 genel seçimlerinde AK Parti, bir önceki 2002 genel seçimlerine oranla oy oranını (%35,8) yükseltmiş, aldığı %46,6’lık oy oranıyla mecliste 341 milletvekili elde etmiş ve seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. CHP, aldığı %20,9’luk oy oranıyla bir önceki genel seçimlere oranla oy oranını yükseltmiş, mecliste 112 milletvekili elde ederek ikinci parti olmuştur. Bir önceki seçimlerde ülke seçim barajı altında kalarak meclise giremeyen MHP, aldığı %14,3’lük oy oranıyla bir önceki seçimlere oranla oy oranlarını (%70,2) yükseltmiş ve mecliste 71 milletvekiliyle yer almıştır. Seçime bağımsız adaylarla girme kararı alan Demokratik Toplum Partisi (DTP), seçim sonucunda meclise girmeye hak kazanan adayları ile mecliste DTP grubunu oluşturmuşlardır.

22 Temmuz 2007 genel seçimlerinin ardından, MHP’nin cumhurbaşkanlığı seçimleri için mecliste bulunan milletvekilleriyle AK Parti adayı Abdullah Gül’e destek vermesi sonucu “367 Krizi”ne neden olan 367 barajı aşılarak çözüme kavuşmuştur. Mecliste yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Abdullah Gül, üçüncü turun sonunda aldığı 339 oy ile Türkiye Cumhuriyeti’nin 11. cumhurbaşkanı seçilmiştir. Gül, aynı zamanda meclis tarafından seçilen son cumhurbaşkanı olmuştur.

2002 genel seçimleri öncesi yaşanan ekonomik krizler ve istikrarsız siyasi yönetimlere yönelik duyulan tepkilerin büyük oranda etkisiyle ön plana çıkan AK Parti, 2002 genel seçimleri sonrası bu sorunları çözmeye yönelik politikalar geliştirmiştir. 2001 yılında %9,5 oranında küçülen ekonomi, 2003’te %5, 2004’te ise yaklaşık %10 oranında büyümüştür. Devam eden yıllarda ekonomik büyüme sürdürülmüş, Türk parasının değeri korunarak enflasyonun tek haneli rakamlara düşürülmesi hedeflenmiştir (Özipek, 2012: 675). Bu anlamda AK Parti’nin oy oranlarını bir önceki seçimlere oranla artırmasında, derin bir ekonomik çalkantıdan sonra seçmenin, ülke ekonomisi ile birlikte kendi refah düzeyindeki iyileşmeleri, siyasi ve ekonomik istikrarı göz önüne alması; merkezin statüko mücadelesi içinde sergilediği tutum karşısında çevrenin, yaşanan hadiselerden sonra “darbe-demokrasi” karşıtlığı anlayışı içinde tarihsel hafızasındaki DP tecrübesi, seçmenin sahip olduğu kazanımlarını ve iktidarını korumaya yönelerek desteğini

artırmasında etkili olmuştur. Ayrıca AK Parti'nin 2007 genel seçimlerinde, bir önceki 2002 genel seçimlerine oranla oy oranını yükseltmesine rağmen mecliste kazandığı milletvekili sayısının düşmesinde ise MHP'nin bu seçimde ülke seçim barajını aşarak meclise girmesi etkili olmuştur.

MHP, bir önceki 2002 genel seçimlerine oranla oy oranlarını %70,2 oranında artırarak %14,3 oy oranıyla mecliste yer almıştır. Seçim süreci öncesi yaşanan gelişmelere bağlı olarak MHP'nin konjonktürel gelişmelerden doğrudan etkilenmesi oy oranlarını artırmasında etkili olmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçim süreci boyunca MHP'nin demokratik tutum içerisinde oynadığı yapıcı rol ve demokrasiye müdahale çabası içinde olanlara karşı duruşu, seçmenler tarafından ödüllendirilmiş ve oy oranını %8,4'ten %14,3'e yükseltmesini sağlamıştır. Seçim sonrasında cumhurbaşkanı seçim sürecine yönelik tutumunu devam ettirmiş, sorun çözücü yaklaşımı ile 367 skandalının çözümünde etkili olmuştur (Kocabıyık, 2011: 5-6). MHP, 2007 genel seçimlerinde seçmen desteğini bir önceki seçime göre %70,2 oranında artırarak seçimlerin en başarılı partisi olmuştur.

CHP'nin 2007 genel seçimlerdeki seçmen desteği, bir önceki 2002 genel seçimlerine göre az da (%1,5) olsa artmıştır. CHP'nin seçimler öncesi düzenlenen cumhuriyet mitinglerine destek vermesi ve mitinglerde verilen mesajları dikkate alarak merkez sol partilerle seçim iş birliği yapması oy oranlarını artırmasında etkili olmuştur. Bu anlamda DSP ile CHP seçim iş birliği gerçekleştirmiş ve DSP seçimlere girmemiştir. CHP listelerinden seçime giren DSP'li 13 vekil daha sonra partisine katılmış ve DSP'de mecliste yer almıştır (Tuncer, 2007: 137-143). Bu duruma, seçmenlerin 2007 genel seçimlerini laik-anti laik çerçevede değerlendirmesi ve 2007 genel seçimlerinin seçmenler tarafından statüko mücadelesi olarak görülmesinin etkili olduğu söylenebilir.

22 Temmuz 2007'de yapılan genel seçimlerin sonuçları sonrası durum, Malatya seçmeninin siyasi eğiliminin ve Malatya genel seçim sonuçlarının, Türkiye geneli seçim sonuçlarıyla benzerlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bir önceki seçimde olduğu gibi Malatya'da seçmenlerin genel dağılımı iki parti (AK Parti-CHP) arasında olmuştur. İki partinin siyasi alanda karşı karşıya geldikleri konular, seçmenlerin siyasi tercihlerinin belirlenmesinde ve kararlarının pekişmesinde etkili olmuştur. Seçim sürecinde yaşanan gelişmeler ve partilerin yaptıkları siyasal seçim kampanyalarının, seçmenlerin partilerine

olan bağılılıkları üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bu anlamda bir önceki seçime göre seçimlere katılım oranının artmasında; “yüzergezer seçmen” profiline sahip seçmenler ile “şekillenen seçmen” profiline sahip seçmenlerin oy kullanmama veya başka bir partiye yönelme gibi niyetlerinin değiştiğini ve oy kullanma niyetinde olan partizan seçmenlerin ise parti bağılılıklarının pekiştiği söylenebilir.

Tablo 12: 2007 Yılı Malatya İli Genel Seçim Sonuçları

<i>Partiler</i>	<i>Alınan Oy Sayısı</i>	<i>Oy Oranı</i>	<i>Milletvekili Sayısı</i>
AK PARTİ	243 525	%66,7	6
CHP	68 866	%18,9	1
DP	4 843	%1,3	-
GENÇ P.	2 385	%0,7	-
MHP	27 579	%7,6	-
SAADET P.	5 996	%1,6	-
BĞMSZ	6 679	%1,8	-
Diğer	5 130	%1,4	-

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

22 Temmuz 2007’de Malatya ilinde gerçekleştirilen genel seçimlere katılım oranı %78,6’lık oran ile bir önceki 2002 Malatya genel seçim katılım oranına göre yüksek, Türkiye geneli seçimlere katılım oranına göre ise düşük olarak gerçekleşmiştir. (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019). Temmuz 2007 genel seçimlerinde AK Parti, Malatya’da bir önceki seçimlere göre seçmen desteğini artırmış, seçimden genel oyların %66,7’sini alarak birinci parti olarak çıkmış ve 6 milletvekili kazanmıştır. CHP, Malatya’da bir önceki genel seçimde aldığı oy oranına yakın bir oy almış, genel oyların %18,9’unu alarak 1 milletvekili kazanmıştır. MHP, Malatya’da genel oyların %7,6’sını alarak bir önceki genel seçime göre oy oranını yükseltmiş ancak milletvekili elde edememiştir.

Temmuz 2007 genel seçimlerine giden süreçte yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeler Malatya seçmenin siyasi tercihleri üzerinde etkili olmuştur. Malatya’da seçimlere giden seçmenin %66,7 oranında AK Parti’den yana tercihte bulunmasında, AK Parti’nin 2002’den itibaren iktidarda olduğu süre içerisinde siyasi istikrar ile birlikte

ekonomik istikrarı sağlamasının etkili olduğu söylenebilir. Çünkü seçmenin tercihte bulunurken geçmişe yönelik oy verme anlayışıyla hareket etmesinin, seçmenin beklenti ve taleplerinin ilerleyen süreçte de karşılık bulabileceği umudu yaratmaktadır. Bu nedenle AK Parti ile ekonomik istikrarın sağlanmasına yönelik yatırımların ve icraatların olması ve seçmenin ekonomik kazanımlarını sürdürebileceği yönünde izlenim oluşturmasının siyasal tercihleri üzerinde önemli etkiler oluşturduğu söylenebilir.

Seçim süreci öncesinde, cumhurbaşkanlığı seçimleri nedeniyle yaşanan gelişmelerin de seçmenlerin siyasal tercihlerini etkilediği söylenebilir. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde “367 Krizi”nin yaşanması, “e-Muhtıra” bildiriyle silahlı kuvvetlerin siyasal alana müdahil olması, seçmenin hukuk ve demokrasi kazanımlarının korunması adına tepki oluşturduğu ve bunun ise siyasal tercihlerine yansıdığı söylenebilir. 28 Şubat sürecine benzer süreçlerin yaşanmasını istemeyen seçmenlerin, hukuk ve demokrasiye yapılan siyasal ve askeri müdahalelere, tepkilerini siyasal tercihleriyle ortaya koydukları söylenebilir.

3.6. 2011 Genel Seçimlerinin ve Sonuçlarının Analizi

2007 genel seçimleri öncesinde yaşanan olaylar ve cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde yaşanan gelişmeler, 2007 genel seçimlerinde seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde etkili olmuştur. 2011 genel seçimlerine giden süreçte ise yaşanan siyasal, sosyal, ekonomik gelişmeler ile anayasada değişiklik yapılmasına ilişkin gerçekleştirilen referandumlar döneme damgasını vurmuştur.

2007 yılı cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde meclis tarafından seçilecek olan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 11. Cumhurbaşkanı'nın belirleneceği seçimler, öne sürülen “367 Kararı” ve Anayasa Mahkemesi'nin bu doğrultuda almış olduğu tartışmalı karar sonrasında siyasal bir kriz haline dönüşmüştü. Yaşanan olayların ardından erken seçim kararı alan hükümet, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine yönelik anayasa değişikliği yapmaya karar vermiştir. “31 Mayıs 2007 tarih ve 5678 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”un mecliste kabul edilmesiyle anayasa değişikliğine yönelik referandum yapılmasına karar verilmiştir (TBMM Araştırma Merkezi, 2010: 136). Bu anlamda, 21 Ekim 2007'de yapılması öngörülen referandumun temel sebebinin cumhurbaşkanı seçim sürecinde yaşanan kriz olduğu söylenebilir.

21 Ekim 2007 Pazar günü gerçekleştirilen referandum ile anayasanın bazı maddelerinde yapılacak olan değişiklik için %68,95 “Evet”, %31,05 “Hayır” oyu çıkmış ve anayasada değişiklik yapılması halk tarafından kabul edilmiştir. (Yüksek Seçim Kurulu, 2007). Referandum sonucu değişiklik yapılması kararlaştırılan anayasada beş önemli değişiklik yapılmıştır. Birincisi, meclis yasama dönemi beş yıldan dört yıla indirilmiştir. İkincisi, meclisin toplantı yeter sayısının üye tam sayısının üçte biri (184) olduğu anayasaya eklenmiş ve üçüncü değişiklik ise cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini sağlayacak düzenlemenin yapılması olmuştur. Cumhurbaşkanının görev süresinin yedi yıldan beş yıla indirilmesi ve cumhurbaşkanının ikinci bir dönem için yeniden seçilmesini mümkün kılan düzenlemelerin yapılması, anayasada yapılan diğer değişiklikler olmuştur (TBMM Araştırma Merkezi, 2010: 145). Bu anlamda yapılan halk oylaması sonucu seçmenlerin büyük bir çoğunluğunun (%68,9) anayasada yapılacak olan değişiklikleri onaylamasının, oluşacak sistem tıkanmalarının yaratacağı siyasal krizleri önlemek adına olduğu söylenebilir. Ancak diğer bir açıdan baktığımız zaman; 2007 genel seçimleri sürecinin etkisi altında olan ve anayasa değişikliğinin sunduğu seçenekler hakkında tam bir bilgi sahibi ol(a)mayan seçmenlerin, aldıkları “Evet” veya “Hayır” kararlarında, destekledikleri partilerinin anayasa değişikliğine yönelik tavırlarının etkisi altında kaldıkları ve partilerinin taleplerine yönelik karar verdikleri söylenebilir.

Süreç içerisinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından 2008 yılında AK Parti hakkında “laiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği” savıyla kapatma davası açılmıştır. Partinin kapatılma odağı haline gelmesinde üniversitelerde başörtüsü kullanımının serbest olmasına yönelik olarak parti üyelerinin farklı tarihlerde yaptıkları konuşmalar ve başörtüsünün üniversitelerde serbest bırakılmasını içeren anayasa değişikliği teklifinin TBMM genel kurulunda kabul edilmesi etkili olmuştur. Kapatma davasına ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi üyelerinin davalı partinin kapatılmasına ilişkin yaptığı oylamada; altı üye partinin kapatılma isteminin kabulü, dört üye partinin hazine yardımından mahrum bırakılması, bir üye ise partinin kapatılma isteminin reddi yönünde oy kullanmıştır. Anayasa Mahkemesi, kapatma kararı için gerekli çoğunluğun (7 üye) sağlanmadığı, davalı partinin laiklik ilkesi aleyhine fiillerin odağı olduğuna, ancak iddia edilen fiillerin davalı partiyi kapatmayı gerektirecek kadar ağır olmadığına, hazine yardımlarından mahrumiyet cezasının uygulanması gerektiğine karar vermiştir (Arslan, 2009: 14-15). Bu durum, siyasi ve toplumsal alanda sürdürülen statüko

mücadelesinin devam ettiğini göstermesi ve kapatılan FP'den sonra AK Parti'nin de kapatma davasıyla karşı karşıya gelmesinin, seçmenlerin siyasi davranışları üzerinde pekiştirici etki oluşturduğu söylenebilir.

2009 yılında yapılan yerel seçimler, ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve toplumsal gelişmeler nedeniyle genel seçim havasında geçmiştir. Medyanın toplum gündeminde oluşturduğu çatışmacı siyaset dili, siyasi liderlerin söylemleriyle birleşmiş ve yerel seçimlerde seçmenler, adeta iktidarı değiştirme ya da hükümeti kurma motivasyonu ile sandığa gitmişlerdir. (Güran Yiğitbaşı, 2015: 32). 29 Mart 2009'da gerçekleştirilen yerel seçimlerde AK Parti, belediye meclis üyeliği seçimlerinde aldığı %38,1'lik oy oranı ve kazandığı belediye başkanlıkları ile seçimlerin birinci partisi olurken, CHP belediye meclis üyeliği seçimlerinde aldığı %24,8'lik oy oranı ve kazandığı belediye başkanlıkları ile ikinci, MHP ise belediye meclis üyeliği seçimlerinde aldığı %16,6'lık oy oranı ve kazandığı belediye başkanlıkları ile üçüncü olmuştur (Yüksek Seçim Kurulu, 2009).

Uzun bir süre ülke gündeminde olan anayasa değişikliği tartışmaları sonucunda 1982 Anayasası'nın en kapsamlı değişikliğine ilişkin referandum, 12 Eylül 2010 tarihinde yapılmıştır. Toplam 26 maddelik değişiklik paketini oluşturan “5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilmiş ve halk oylamasına sunulmuştur (Ensaroğlu, 2010: 5). 12 Eylül 2010 Pazar günü gerçekleştirilen referandum ile anayasada yapılacak olan 26 maddelik değişiklik için %57,88 “Evet”, %42,12 “Hayır” oyu çıkmış ve anayasada değişiklik yapılması halk tarafından kabul edilmiştir (Yüksek Seçim Kurulu, 2010). Anayasa değişikliklerinin içeriğine bakıldığı zaman birçok farklı konu üzerinde yeni düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte değişiklik paketinin, insan hak ve özgürlükleri ile yargı organlarının yapılanması gibi iki temel konu üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir.

2010 yılında CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'ın partisinden bir milletvekili ile olan özel ilişkisine dair görüntülerinin internete düşmesi, CHP'de deprem etkisi yaratmıştır. Kaset görüntüleri nedeniyle Baykal'ın görevinden istifa etmesinin ardından 22-23 Mayıs 2010 tarihlerinde düzenlenen 33. Olağanüstü CHP Kurultayı'na tek genel başkan aday olarak giren Kemal Kılıçdaroğlu, yapılan oylamalar sonucunda CHP'nin

yeni genel başkanı olmuştur. (Övür, 2011: 10). CHP, yeni lideri Kılıçdaroğlu ile 2011 genel seçimlerine gitmiştir.

2011 genel seçimleri önceki genel seçimlerden farklı olarak belirlenen tarihte yapılan seçimler olmuştur. 2011 genel seçimlerinde bazı partiler %10'luk ülke seçim barajına takılmamak için bağımsız adaylar ile seçime katılmıştır. 15 siyasi parti ve bağımsız adayların katıldığı 2011 genel seçimlerinde yaklaşık 44 milyon seçmen oy kullanmıştır.

Tablo 13: 2011 Yılı Türkiye Genel Seçim Sonuçları

<i>Partiler</i>	<i>Alınan Oy Sayısı</i>	<i>Oy Oranı</i>	<i>Milletvekili Sayısı</i>
AK PARTİ	21 399 082	%49,8	327
CHP	11 155 972	%26	135
HAS PARTİ	329 723	%0,8	-
MHP	5 585 513	%13	53
SAADET P.	543 454	%1,3	-
BĞMSZ	2 819 917	%6,6	35
Diğer	1 108 102	%2,5	-

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

12 Haziran 2011'de gerçekleştirilen genel seçimlere katılım oranı %83,2 olarak gerçekleşmiş, bir önceki 2007 genel seçimleri katılım oranına yakın bir durum ortaya çıkmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019). 2011 genel seçimlerine 15 siyasi parti ve bağımsız adaylar katılmış, partilerden yalnızca 3 siyasi parti ve bağımsız adaylar %10'luk ülke seçim barajını aşarak meclise girmeye hak kazanmışlardır. 12 Haziran 2011 genel seçimlerinde AK Parti, bir önceki 2007 genel seçimlerine göre oy oranını yükseltmiş, aldığı %49,8'lik oy oranıyla mecliste 327 milletvekili elde etmiş ve seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. CHP, aldığı %26'lık oy oranıyla bir önceki genel seçimlere oranla oy oranını (%24,4) yükseltmiş, mecliste 135 milletvekili elde ederek ikinci parti olmuştur. Bir önceki 2007 genel seçimlerine oranla oy oranı düşen MHP, aldığı %13'lük oy oranıyla mecliste 53 milletvekiliyle yer almayı başarmıştır.

2011 genel seçimleri sonucunda AK Parti tek başına üçüncü kez iktidar olmuş ve oy kullanan her iki seçmenden birinin tercihini elde etmiştir. AK Parti'nin 2008 yılında karşı karşıya kaldığı kapatma davası, seçimde çevrenin oylarıyla iktidara gelen partinin sonunun daha önceleri kapatılan RP ve FP ile aynı olacağı endişesinin oluşturduğu psikolojik durumun, seçmenin siyasal tercihleri üzerinde pekiştirici etki yaptığı düşünülebilir. Ayrıca AK Parti'nin 9 yıllık hükümeti süresince yaptığı çalışmaların ve politikaların toplum nezdinde olumlu karşılık bulmasının da 2009 yerel seçimlerinde ve 2011 genel seçimlerinde elde ettiği başarıya katkı sağladığı söylenebilir.

CHP'de Deniz Baykal'ın genel başkanlıktan istifa etmesiyle birlikte yaşanan lider değişimi, seçmenlerin tercihleri üzerinde etkili olmuştur. CHP'nin oy oranlarının bir önceki 1999 genel seçimine oranla artmasında, partinin değişen liderinin yarattığı heyecan ve yürütülen seçim kampanyasının etkili olduğu söylenebilir. 2007 genel seçimlerinde seçim kampanyalarında kullanılan sert dil ve tonlama yerine daha yumuşak bir söylem ve üslup kullanılmıştır. Ayrıca CHP'nin seçim kampanya sürecinde televizyon ve medya kullanımına öncelik ve ağırlık vermesi, oy oranlarını yükseltmesinde etkili olmuştur (Özkan, 2015: 66-67). Türkiye'de ilk defa 1987 genel seçimlerinde kullanılan ve 1995 genel seçimlerinde fırsat eşitliğini yok ettiği gerekçesiyle YSK tarafından yasaklanan televizyon reklamları, 2011 genel seçimleri öncesinde yapılan düzenlemeyle serbest hale getirilmiştir (Güran Yiğitbaşı, 2015: 38).

MHP'nin bir önceki 2007 genel seçimlerine göre oy oranlarının düşmesinde; 2011 seçimleri öncesinde yapılan 2010 referandum sürecinde CHP ile birlikte "Hayır" cephesinde yer almasının (Kocabıyık, 2011: 7-9) ve kaset iddialarıyla gündeme gelen genel başkan yardımcıları ve önemli adaylarının, seçimlerden önce istifa etmesi nedeniyle yaşanan çalkantılı sürecin oy oranları üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

12 Haziran 2011'de yapılan genel seçimlerin sonuçları sonrası durum, Malatya seçmeninin siyasi eğiliminin ve Malatya genel seçim sonuçlarının, Türkiye geneli seçim sonuçlarıyla benzerlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Önceki iki genel seçimde olduğu gibi Malatya seçmenlerinin ağırlıklı olarak iki siyasi partiden yana tercihte bulunduğu görülmektedir. Yüksek Seçim Kurulu, 2010 yılında adrese dayılı nüfus kayıt sisteminden aldığı sonuçlara göre seçim çevrelerinin çıkaracağı milletvekili sayılarını belirlemiş, "6 Mart 2010 tarih ve 170 nolu kararı" ile seçim çevrelerinin çıkaracakları milletvekili

sayılarını değiştirmiştir (Yüksek Seçim Kurulu Kararı, 2010). Bu karar neticesinde Malatya ili seçim çevresinin milletvekili sayısı 7’den 6’ya indirilmiştir.

Tablo 14: 2011 Yılı Malatya İli Genel Seçim Sonuçları

<i>Partiler</i>	<i>Alınan Oy Sayısı</i>	<i>Oy Oranı</i>	<i>Milletvekili Sayısı</i>
AK PARTİ	294 645	%68	5
CHP	85 646	%19,8	1
HAS PARTİ	4 120	%1	-
MHP	35 293	%8,1	-
SAADET P.	3 301	%0,8	-
BĞMSZ	5 474	%1,3	-
Diğer	4 898	%1	-

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

12 Haziran 2011’de Malatya ilinde gerçekleştirilen genel seçimlere katılım oranı %87,1’lik oran ile bir önceki 2007 genel seçimlerinde Türkiye geneli ve Malatya ili genel seçimlere katılım oranına göre yüksek olarak gerçekleşmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019). Haziran 2007 genel seçimlerinde AK Parti, Malatya’da önceki seçimlere göre seçmen desteğini artırmış, seçimden genel oyların %68’ini alarak birinci parti olarak çıkmış ve 5 milletvekili kazanmıştır. CHP, Malatya’da bir önceki genel seçimde aldığı oy oranına yakın bir oy almış, genel oyların %19,8’ini alarak 1 milletvekili kazanmıştır. MHP, Malatya’da genel oyların %8,1’ini alarak bir önceki genel seçime göre oy oranını yükseltmiş ancak milletvekili elde edememiştir.

Haziran 2011 genel seçimlerine giden süreçte yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeler Malatya seçmenin siyasi tercihleri üzerinde etkili olmuştur. AK Parti’nin yapılan üç genel seçimde de Malatya’da oy oranlarını yükseltmesinde ve 2011 genel seçimlerinde seçmenin %68’inin AK Parti’den yana tercihte bulunmasında; seçim kampanyası süresince yapılan çalışmaların ve icraatların halka anlatılması, sağlanan kazanımların geleceğe yönelik daha büyük vaatlerle desteklenmesi ve yerli sanayi (otomobil, uçak, helikopter) hamlesi, lider ülke, “Hedef 2023” vizyonu gibi söylemler (Güran Yiğitbaşı, 2015: 35-36) ile birlikte ekonomik temelli bir kampanya yürütülmesinin seçmenlerin siyasi tercihleri üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

CHP'nin oy oranları bir önceki seçime göre yakın olarak gerçekleşmiş olsa da oylarını kısmen yükseltmesinde partinin değişen liderinin etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. CHP lideri Kılıçdaroğlu'nun Alevi kimliğine mensup olması, Malatya'da Alevi kimliğine mensup seçmenlerin tercihleri üzerinde olumlu etki oluşturduğu söylenebilir. Bireylerin siyasal tercihleri üzerinde din faktörünün etkisi düşünüldüğü zaman; seçmenlerin siyasal karar ve tercihlerinde belli bir dine veya dini görüşe olan bağlılıkları ve aidiyet duyguları önemli bir yere sahip olmaktadır. Bu anlamda Alevi kimliğine mensup seçmenlerin Malatya'da belli bir çoğunluğa sahip olmasının, CHP'nin Malatya'da oy oranlarının artmasına katkı sağladığı düşünülebilir. Bu bakımdan yoğun bir siyasal katılımın sağlanmasının ve sol oyların dağılmadan tek partide toplanmasının CHP'nin artan oy oranları üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca süreç içerisinde gerçekleşen iki referandumda da istediği sonucu elde edemeyen seçmenlerin, partilerine yönelik desteklerini 2011 genel seçimlerinde ortaya koymaya çalışmalarının oy oranlarını yükselttiği söylenebilir.

3.7. 2015 Haziran Genel Seçimlerinin ve Sonuçlarının Analizi

2011 genel seçimlerinin ardından 7 Haziran 2015 genel seçimlerine giden süreçte yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerin, toplumsal hareketlerin, hükümet ile paralel devlet yapılanması/cemaat arasında yaşanan mücadelenin ve biri cumhurbaşkanlığı seçimleri, diğeri yerel seçimler olmak üzere iki seçimin gerçekleştirilmesinin, döneme damga vurduğu ve seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Haziran 2011 genel seçimleri sonrasında hükümetin, cemaat kadrolarını yetkili makamlardan tasfiye etmeye başlaması ve 2012 Şubat ayında, Norveç'in başkenti Oslo'da MİT'in yaptığı gizli görüşmelerin basına sızdırılması sonrası, MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ın savcılık tarafından ifadeye çağırılması, ülkenin siyasi gündemini oluşturmuş ve hükümet ile cemaat arasında gerilime neden olmuştur (Berkan, 2013). Sonrasında yaşanan "17-25 Aralık süreci" ve ilerleyen yıllarda yaşanan gelişmeler, hükümet ile paralel devlet yapılanması/cemaat arasındaki krizin ve mücadelenin derinleşmesine neden olurken, seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde önemli etkiler oluşturduğu söylenebilir.

Mayıs 2013'te İstanbul'un Beyoğlu ilçesi sınırları içerisinde bulunan Taksim Gezi Parkı'nda yapılması planlanan imar çalışmalarına yönelik açıklamaların ve haberlerin yapılmasının ardından, bazı sivil toplum örgütlerinin, siyasi partilerin ve bireysel olarak katılımların sağlanmasıyla birlikte çevreci argümanlarla tepki gösterilen protestolar gerçekleştirilmiştir (Babacan, 2014: 144). Başlangıçta ağaçların kesilmesine yönelik bir tepki olarak çevre duyarlılığı kapsamında gelişen Gezi Parkı eylemleri, sonrasında hükümetin hedef alınarak istifasının istendiği ve şiddet olaylarının yaşandığı bir isyan hareketine evrilmiştir (Bayhan, 2014: 33).

Süreç içerisinde yaşanan gelişmelerden sonra Mart 2014'te yapılan yerel seçimler ve Ağustos 2014'te yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri ayrı bir öneme sahip olmuştur. Yaşanan hadiselerden sonra yapılacak olan bu iki seçim, iktidar partisi için toplum nezdinde adeta birer güven oylaması niteliği taşıırken (Sunay, 2015: 144) muhalefet partileri için ise sürecin iyi değerlendirilebileceği birer fırsat imkânı sunmuştur.

2014 yılında gerçekleştirilen yerel seçimler, ülkenin süreç içerisinde yaşadığı siyasi ve sosyal gelişmeler nedeniyle genel seçim havası altında geçmiştir. Bu bağlamda 12 yıllık AK Parti iktidarı karşısında birikmiş olan muhalefet enerjisinin ve muhalefet partilerinin sandıktan bir çıkış yolu arama çabalarının yarattığı iklim de yerel seçimlerin önem çitasının yükselmesinde etkili olmuştur (Balcı ve Bekiroğlu, 2015: 100). 30 Mart 2014 tarihinde gerçekleştirilen yerel seçimlerde AK Parti, belediye meclis üyeliği seçimlerinde aldığı %42,8'lik oy oranı ve kazandığı belediye başkanlıkları ile seçimlerin birinci partisi olurken, CHP belediye meclis üyeliği seçimlerinde aldığı %26,3'lük oy oranı ve kazandığı belediye başkanlıkları ile ikinci, MHP ise belediye meclis üyeliği seçimlerinde aldığı %17,8'lik oy oranı ve kazandığı belediye başkanlıkları ile üçüncü olmuştur (Yüksek Seçim Kurulu, 2014). 2014 yerel seçimlerinin genel seçim atmosferine yakın bir hava oluşturmasında siyasi partilerin yürüttükleri siyasal seçim kampanyaları önemli bir yere sahip olmuştur. AK Parti'nin Başbakan Erdoğan liderliğinde yürüttüğü seçim kampanyalarında 17-25 Aralık sürecinde yaşanan krizler miting meydanlarında halka anlatılmış ve "Paralel Yapı"yla mücadeleye yönelik söylemler ele alınmıştır (Güran Yiğitbaşı, 2015: 42-43). Muhalefet partilerinin ise seçim kampanyalarını ağırlıklı olarak adaylar üzerinden sürdürdüğü söylenebilir. CHP'nin, yerel seçim adayları üzerine yoğunlaştığı, özellikle İstanbul adayı Mustafa Sarıgül üzerinde odaklandığı (Özkan, 2015: 70-72); MHP'nin ise yerel adayları ön plana çıkarttığı ve kampanya temasında milli

bütünlük ve siyasal yozlaşma vurgusu temasına ağırlık verdikleri söylenebilir (Balcı ve Bekiroğlu, 2015: 99).

2007 yılında cumhurbaşkanı olan Abdullah Gül'ün görev süresinin 2014 yılında dolacak olması, cumhurbaşkanlığı seçimlerini ve cumhurbaşkanı adaylarını gündeme taşımıştır. 2014 yılı cumhurbaşkanlığı seçimleri, 2007 anayasa referandumu sonucu kabul edilen değişiklikler sonrası, cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçildiği ilk seçimler olmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçim yarışında, AK Parti'nin adayı olarak Recep Tayyip Erdoğan, CHP ve MHP'nin ortak (çatı) adayı Ekmeleddin Mehmet İhsanoğlu ve HDP'nin adayı Selahattin Demirtaş yarışmışlardır. 10 Ağustos 2014'te gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Recep Tayyip Erdoğan, ilk turda oyların %51,79'unu alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 12. cumhurbaşkanı seçilmiştir. (Yüksek Seçim Kurulu, 2014). Erdoğan'ın cumhurbaşkanı olmasının ardından 27 Ağustos 2014'te gerçekleşen AK Parti 1. Olağanüstü Kongresi'nde Ahmet Davutoğlu, yapılan oylama sonucunda AK Parti'nin yeni genel başkanı olmuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Davutoğlu'nu yeni hükümeti kurmakla görevlendirmiş ve Davutoğlu, 29 Ağustos 2014'te 62. Türkiye Hükümeti'ni kurmuştur. (Ak Parti, 2019).

Türkiye 7 Haziran 2015 genel seçimlerine giden süreçte yaşanan gelişmelerin yoğun etkisi altında gitmiştir. Seçimlerde %10'luk ülke seçim barajını aşarak 4 siyasi parti mecliste temsil hakkı kazanmış ancak seçim sonuçları hiçbir partinin tek başına iktidar olmasına olanak sağlamamıştır.

Tablo 15: 7 Haziran 2015 Yılı Türkiye Genel Seçim Sonuçları

<i>Partiler</i>	<i>Alınan Oy Sayısı</i>	<i>Oy Oranı</i>	<i>Milletvekili Sayısı</i>
AK PARTİ	18 867 411	%40,9	258
CHP	11 518 139	%25	132
HDP	6 058 489	%13,1	80
MHP	7 520 006	%16,3	80
SAADET P.	949 178	%2,1	-
BĞMSZ	488 226	%1,1	-
Diğer	734 106	%1,5	-

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

7 Haziran 2015’de gerçekleştirilen genel seçimlere katılım oranı %83,9 olarak gerçekleşmiş, bir önceki 2011 genel seçimleri katılım oranına yakın bir durum ortaya çıkmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019). 7 Haziran genel seçimlerine 20 siyasi parti ve bağımsız adaylar katılmış, önceki seçimlerden farklı olarak 4 siyasi parti %10’luk ülke seçim barajını aşarak meclise girmeye hak kazanmıştır. 7 Haziran 2015 genel seçimlerinde AK Parti, bir önceki 2011 genel seçimlerine oranla oy oranlarında (%17,8) düşüş yaşamış, aldığı %40,9’luk oy oranıyla mecliste 258 milletvekili elde etmiş ve seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. CHP, aldığı %25’lik oy oranıyla bir önceki genel seçimlere yakın bir oy oranı elde etmiş, mecliste 132 milletvekili elde ederek ikinci parti olmuştur. Bir önceki 2011 genel seçimlerine oranla oy oranlarını yükselten MHP, aldığı %16,3’lük oy oranıyla mecliste 80 milletvekiliyle yer almıştır. Daha önceki seçimlere bağımsız adaylar ile giren ve bağımsız adaylarla temsil hakkı kazanan HDP, aldığı %13,1’lik oy oranıyla mecliste 80 milletvekiliyle yer almıştır.

7 Haziran 2015 genel seçimleri öncesinde yapılan üç genel seçimde birinci parti olarak çıkan ve tek başına iktidar olma imkânı yakalayan AK Parti, Haziran 2015 genel seçimlerinde birinci parti olarak çıkmış ancak aldığı oy oranı sonucu mecliste elde ettiği vekil sayısı tek başına iktidar olmasını imkânsız kılmıştır. Seçim sonuçları neticesinde Cumhurbaşkanı Erdoğan, hükümeti kurma görevini Davutoğlu’na vermiştir. Davutoğlu hükümeti kurmak için diğer partilerle istikşafî görüşmeler başlatmıştır. MHP, seçim gecesinden itibaren oluşturulacak koalisyon hükümeti için kapılarını kapatmış, daha sonra yapılan görüşmelerden ise sonuç alınamamıştır. CHP ve HDP ile yapılan görüşmelerden sonra da herhangi bir sonuca ulaşamamıştır. Bunun üzerine Davutoğlu hükümet kurma görevini cumhurbaşkanına iade etmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, anayasa gereği bir seçim hükümetinin kurulması için Davutoğlu’nu tekrar görevlendirmiştir. Davutoğlu bu sefer kabinenin kurulması için muhalefet partilerine teklifler sunmuştur (Sunay, 2015: 144-146). Nihayetinde yapılacak erken seçimlere kadar olan süreçte bir kabine oluşturulma imkânı sağlanmış ve genel seçimlerin 1 Kasım 2015’te yenilenmesi kararı verilmiştir.

Önceki üç genel seçimden de iktidar partisi olarak çıkan AK Parti, Haziran 2015 genel seçim sonuçları neticesinde tek başına iktidarı kurabilecek çoğunluğu elde edememiştir. AK Parti’nin oy oranlarının önceki seçimlere göre düşmesinde süreç içerisinde yaşanan gelişmelerin etkili olduğu söylenebilir. 2000’li yılların başında

yaşanan ekonomik krizler ve yolsuzluk sorunlarına karşı bir çözüm arayışı içinde olan seçmenlerin tercihleri ile iktidara gelen AK Parti, 17-25 Aralık sürecinde yolsuzluk iddialarının dile getirilmesi ve cemaat/paralel devlet yapılanması ile olan mücadelesi oy oranlarının düşmesinde etkili olmuştur. 13 yıllık siyasi iktidar olmanın getirdiği yıpranmışlık ve seçim kampanyalarında ekonomik vaatler konusunda muhalefet partilerinin gerisinde kalması da seçmen tercihlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca AK Parti'nin Kürt sorununa ilişkin olarak başlattığı girişimlerin ve çözüm süreci konusunun seçim kampanyasında kısaca ele alınması, kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutulmaması ve konuyla ilgili kaygılı olan seçmene bilginin tam aktarılamaması, seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde etkili olmuştur (Özkan, 2016: 10-14).

Muhalefet partileri, muhalefette olmanın avantajıyla siyasal seçim kampanyalarında ekonomi temelli vaatlerinde daha cömert davranma imkânı bulabilmişlerdir. Bu bağlamda seçim kampanyasının, ekonomi üzerine inşa edilmiş vaatler bütünü olduğu söylenebilir (Özkan, 2016: 17). Bu nedenle, rasyonel davranışlar sergileyen seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde daha etkili olabildikleri söylenebilir. Ana muhalefet partisi olan CHP'nin süreç içerisinde yaşanan gelişmeleri -iktidar aleyhine olan durumları- iyi değerlendirdiği pek söylenemez. Bu bakımdan CHP 7 Haziran genel seçimlerinde, 2011 genel seçimlerinde elde ettiği oy oranına göre bir puanlık oy kaybı yaşamıştır. Bu anlamda CHP'nin 7 Haziran seçimlerinde belli bir seviyede olan oy oranını ve seçmen tabanını koruduğu söylenebilir.

MHP'nin oy oranlarının bir önceki genel seçimlere oranla üç puan artmasında; Kürt milliyetçisi HDP'nin oylarında yaşanan yükselişe tepki olarak toplumda Türk milliyetçiliğinin yükselmesinin etkisinin olduğu söylenebilir. Ayrıca AK Parti'nin süreç içerisinde yaşanan gelişmeler nedeniyle yıpranması ve yönetim sorunu yaşamaması, AK Parti seçmenin tepki göstermesine ve kendisine en yakın parti olarak gördüğü MHP'ye yönelmesinin de artan oy oranları üzerinde etkili olduğu söylenebilir (Miş vd., 2015: 18).

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde HDP'nin adayı Demirtaş'ın aldığı %9,76'lık oy oranının (Yüksek Seçim Kurulu, 2014), 7 Haziran seçimlerine bağımsız adaylar yerine parti olarak katılma kararı üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Seçime parti olarak katılan HDP, özellikle doğu ve güneydoğu Anadolu bölgesindeki illerden ve büyükşehirlerden aldığı yüksek oy oranları ile ülke seçim barajını aşma başarısı göstermiştir. Seçim

kampanyasını Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın başkanlık söylemine karşı olarak "seni başkan yaptırmayacağız" sloganı ile sürdürmesi, muhalif seçmenlerin siyasi tercihleri üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca bölgede yaşanan gelişmelerin etkisiyle HDP'nin bölgede hükümetin terör örgütleriyle (İŞİD) ilişkisi olduğu algısı oluşturması ve seçimden önce meydana gelen olağanüstü olayların etkisi, Kürt seçmenlerin HDP'yi tercih etmelerinde etkili olmuştur (Miş vd., 2015: 19-20).

7 Haziran 2015'te yapılan genel seçimleri sonuçları sonrası durum, Malatya seçmenin siyasi eğiliminin ve Malatya genel seçim sonuçlarının, Türkiye geneli seçim sonuçlarıyla benzerlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Yaşanan gelişmelere bağlı olarak oluşan siyasi ve sosyal durum, seçmenlerin siyasi tercihleri üzerinde etkili olmuştur.

Tablo 16: 7 Haziran 2015 Yılı Malatya İli Genel Seçim Sonuçları

<i>Partiler</i>	<i>Alınan Oy Sayısı</i>	<i>Oy Oranı</i>	<i>Milletvekili Sayısı</i>
AK PARTİ	262 571	%58,4	5
CHP	74 664	%16,6	1
HDP	36 823	%8,2	-
MHP	51 030	%11,4	-
SAADET P.	8213	%1,8	-
BĞMSZ	11350	%2,5	-
Diğer	4 794	%0,9	-

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

7 Haziran 2015'te Malatya ilinde gerçekleştirilen genel seçimlere katılım oranı %84,3'lük oran ile bir önceki 2011 Malatya genel seçim katılım oranına göre düşük, Türkiye geneli seçimlere katılım oranına göre ise yüksek olarak gerçekleşmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019). Haziran 2015 genel seçimlerinde AK Parti, Malatya'da bir önceki genel seçime göre %14,1 oranında seçmen desteğini kaybetmiş, seçimden genel oyların %58,4'ünü alarak birinci parti olarak çıkmış ve 5 milletvekili kazanmıştır. CHP, bir önceki genel seçime göre %16,1 oranında seçmen desteğini kaybetmiş, seçimden genel oyların %16,6'sını alarak ikinci parti olarak çıkmış ve 1 milletvekili kazanmıştır. MHP, bir önceki seçime oranla Malatya'da oy oranlarını yükseltmiş, genel oyların

%11,4'ünü alarak az bir farkla milletvekili çıkarma şansını kaybetmiştir. HDP ise genel oyların %8,2'sini alarak yükseliş yakalamıştır.

Haziran 2015 genel seçimlerine giden süreçte yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeler Malatya seçmenin siyasal tercihleri üzerinde etkili olmuştur. Malatya'da yapılan genel seçimlerde AK Parti, seçimlerden birinci parti olarak çıkmış, ancak bir önceki seçim sonucuna göre oy oranlarında on puanlık bir düşüş yaşamıştır. Süreç içerisinde yaşanan 17-25 Aralık sürecinde yolsuzluk iddiaları, paralel devlet yapılanması/cemaat mücadelesi, uzun bir süre iktidar olmanın getirdiği yıpranmışlık ve ekonomik vaatler konusunda seçmenleri ikna etme anlamında muhalefetin gerisinde kalması, seçmenlerde bir küskünlük oluşturmuş ve seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde etkili olmuştur. Ayrıca Kürt seçmenlerin de belli bir yoğunluğa sahip olduğu Malatya'da, Kürt seçmenlerin yaşanan olaylarla ve HDP'nin seçimlere girmesiyle birlikte HDP'ye yönelmesinin, AK Parti'nin düşen oy oranları üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

7 Haziran seçimlerinde CHP'nin Malatya'daki oy oranları bir önceki genel seçim sonucuna göre üç puanlık bir düşüş yaşamıştır. Belli bir seviyede seçmen tabanına sahip olan CHP'nin oy oranlarının düşmesinde; seçmenlerin, destekledikleri partilerinin kazanma ihtimalini düşük olarak gördükleri zaman, destekledikleri partileri korumak amacıyla rakip olan partinin kazanmasını engellemek adına diğer başka bir partiye yönelme davranışı içinde oldukları söylenebilir. Bu bağlamda 7 Haziran Malatya genel seçimlerinde CHP'nin düşen oy oranları ve HDP'nin yükselen oy oranları üzerinde seçmenlerin, siyasal tercihlerini bu davranış içerisinde gerçekleştirmesinin etkili olduğu düşünülebilir.

MHP'nin 7 Haziran seçimlerinde bir önceki seçime göre oy oranlarını üç puan artırmasında yaşanan gelişmelerin etkisinin ve HDP ile yükselen Kürt milliyetçiliği karşısında Türk milliyetçiliğinin yükseliş göstermesinin etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca belli sebeplerden ötürü AK Parti'ye küsen ve ders verme amacıyla olan muhafazakâr sağ seçmenlerin, sağ milliyetçi parti olan MHP'ye yönelmesinin, MHP'nin yükselen oy oranları ve AK Parti'nin düşen oy oranları üzerinde etkili olduğu düşünülebilir.

HDP'nin 7 Haziran seçimlerinde elde ettiği başarının arkasında, yaşanan gelişmelerin ardından HDP'nin kendini Kürtlerin ve Kürtlüğün savunusu olarak göstermesinin etkili olduğu söylenebilir (Yanık, 2015). Bu anlamda seçmenlerin

sosyolojik yaklaşım çerçevesinde hareket ettikleri, sosyal bir aidiyet ve grup bilinciyle hareket eden seçmenlerin, etnik grup üyeliğine veya bağlılığına ters düşmemek adına davranış geliştirdikleri ve tercihte buldukları düşünülebilir. Bu bağlamda, 7 Haziran genel seçimlerinde muhafazakâr Kürt seçmenlerin siyasal tercihlerinin değişmesi, AK Parti'nin oy oranlarında düşüşe neden olurken, HDP'nin yükselen oy oranları üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca 7 Haziran genel seçimlerinden iki gün önce 5 Haziran'da HDP'nin Diyarbakır mitingi öncesi miting alanında gerçekleşen bombalı saldırının da seçmenlerin siyasal davranışlarının pekişmesinde etkili olduğu söylenebilir.

3.8. 2015 Kasım Genel Seçimlerinin ve Sonuçlarının Analizi

7 Haziran 2015 genel seçimlerinin sonuçları, hiçbir siyasi partiye tek başına hükümeti kurabilme imkânı sağlamamış ve 13 yıllık kesintisiz tek parti hükümetlerinin sonunu getirmiştir. Böylelikle 13 yıl sonra tekrardan koalisyon hükümetleri gündeme gelmiştir. Siyasi partilerin koalisyon hükümeti kurmaya yönelik olarak aralarında yaptıkları görüşmelerden bir sonuç alınamamış ve seçimlerin 1 Kasım 2015'te yenilenmesi kararı alınmıştır.

1 Kasım 2015 genel seçimlerine giden süreçte -yaklaşık 5 ay gibi kısa bir süre zarfında- yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeler seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde etkili olmuştur. Seçimlerin 1 Kasım'da yenilenmesi kararı öncesinde yaşanan hadiseler nedeniyle çözüm sürecinin ortadan kalkmasıyla çatışmalar başlamıştır. 7 Haziran genel seçimlerinden iki gün önce Diyarbakır'da gerçekleşen bombalı saldırının ardından 20 Temmuz 2015'te Şanlıurfa'nın Suruç ilçesinde ve 10 Ekim 2015'te Ankara'da meydana gelen bombalı saldırılar sonucunda kitlesel ölümlerin meydana gelmesinin, 1 Kasım genel seçimlerine giden süreçte tansiyonun yükselmesine neden olduğu söylenebilir (Sunay, 2015: 147).

7 Haziran seçimleri sonrasında hükümetin kurulamaması nedeniyle kısa bir zaman dilimi içinde yeni bir seçimin yapılması kararı alınmış ve seçimler 1 Kasım 2015 Pazar günü yenilenmiştir. İki seçim arasındaki zamanın kısa olması ve yaşanan terör hadiseleri nedeniyle oluşan atmosfer içinde gidilen 1 Kasım seçimleri, 7 Haziran seçimlerinin sonuçlarından farklı bir tablo ortaya koymuştur.

Tablo 17: 1 Kasım 2015 Yılı Türkiye Genel Seçim Sonuçları

<i>Partiler</i>	<i>Alınan Oy Sayısı</i>	<i>Oy Oranı</i>	<i>Milletvekili Sayısı</i>
AK PARTİ	23 681 926	%49,5	317
BBP	253 204	%0,5	-
CHP	12 111 812	%25,3	134
HDP	5 148 085	%10,8	59
MHP	5 694 136	%11,9	40
SAADET P.	325 978	%0,7	-
Diğer	625 090	%1,3	-

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

1 Kasım 2015'te gerçekleştirilen erken genel seçimlere katılım oranı %85,2 olarak gerçekleşmiş, 7 Haziran 2015 genel seçimlerine göre katılım oranında yaklaşık iki puanlık artış ortaya çıkmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019). 1 Kasım genel seçimlerine 16 siyasi parti ve bağımsız adaylar katılmış, 7 Haziran seçimlerinde olduğu gibi 4 siyasi parti %10'luk ülke seçim barajını aşarak meclise girmeye hak kazanmıştır. 1 Kasım 2015 genel seçimlerinde AK Parti, altı ay önceki 7 Haziran genel seçimlerine oranla oy oranlarını %21 oranında artırmış ve dokuz puanlık yükselme sağlamış, aldığı %49,5'lik oy oranıyla mecliste 317 milletvekili elde etmiş ve seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. CHP, aldığı %25,3'lük oy oranıyla 7 Haziran seçimlerinde aldığı oy oranına yakın bir oy almış, mecliste 134 milletvekili elde ederek ikinci parti olmuştur. MHP, 7 Haziran genel seçimlerine göre oy oranlarında 5 puanlık bir düşüş yaşamış, aldığı %11,9'lük oy oranıyla mecliste 40 milletvekiliyle yer almıştır. HDP ise bir önceki 7 Haziran genel seçimlerine göre oy oranlarında düşüş yaşamış, aldığı %10,8'lik oy oranıyla ülke seçim barajını zorla da olsa aşmış ve mecliste 59 milletvekiliyle yer almıştır.

7 Haziran genel seçimleri sonrası bir süre hükümetin kurulamaması ve süreç içerisinde yaşanan terör hadiseleri nedeniyle ülkenin huzur ve güvenliğinin tehdit edilmesi, 1 Kasım seçimlerine giden süreçte AK Parti'nin siyasal seçim kampanyasının odak noktasını oluşturmuştur. İstikrar, huzur ve barış vurgusu seçim kampanyasının temasını oluşturmuştur (Özkan, 2016: 14-15). 7 Haziran sonrası koalisyon hükümeti

kurma çabaları sonrasında hükümetin kurulamamasının ve yaşanan terör hadiseleri nedeniyle siyasi ve sosyal açıdan istikrarsız bir görüntünün oluşmasının, seçmenlerin siyasi tercihleri üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

7 Haziran seçimlerine göre 1 Kasım genel seçimlerinde AK Parti'nin aday listelerinde yaptığı değişiklikler oy oranları üzerinde etkili olmuştur. Diğer siyasi partilere göre aday listelerinde en fazla değişiklik yapan AK Parti, 312 ismi tekrar aday gösterirken, 238 ismi değiştirmiştir (Altunoğlu, 2015: 12). Ayrıca AK Parti'nin, 7 Haziran'a göre 1 Kasım seçimlerinde uyguladığı siyasal seçim kampanyalarında ekonomik vaatlere önem vermesinin de AK Parti'nin yükselen oy oranları üzerinde etkili olduğu söylenebilir (Sunay, 2015: 148). Bu durum, seçim dönemlerinde partilerinin uyguladığı politikalardan memnun olmayan seçmenlerin, bir dönem başka partiye yöneldikleri, ancak daha sonraki seçimde ise tekrardan eski partisine geri döndüklerini ve seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde parti kimliği bağının önemli olduğunu göstermektedir.

CHP, 7 Haziran seçimlerinde takip ettiği seçim kampanyasını 1 Kasım genel seçimlerinde kısmen de olsa sürdürmüştür. 7 Haziran seçimlerinde takip ettiği vaat siyasetine devam etmiş, ancak süreç içerisinde yaşanan gelişmeler nedeniyle ülkenin içinde bulunduğu genel durumu dikkate alarak seçim kampanyası çalışmaları yapmış, "Önce Türkiye" temasını odak noktası almıştır (Özkan, 2016: 19). Belli bir seçmen tabanına sahip olan CHP, 1 Kasım seçimlerinde de bir önceki seçimde aldığı oy oranına yakın bir oy almıştır. Bu anlamda CHP seçmenin parti kimliğinin güçlü olduğu, kendilerini partileriyle özdeşleştirdikleri, yaşanan gelişmelerin ve değişen şartların seçmenlerin partileri ile olan bağını zedelediği söylenebilir.

MHP'nin önceki iki genel seçime oranla 1 Kasım genel seçimlerinde oy oranlarının düşmesinde daha 7 Haziran seçimleri gecesinden itibaren seçim sonuçlarının ortaya çıkardığı koalisyon hükümetinin kurulmasına yönelik olumsuz tutumunun etkili olduğu söylenebilir. Yıllar içerisinde yaşanan siyasi krizlerin ve sosyal sorunların çözümünde etkili olan MHP'nin, 7 Haziran seçimleri sonrası tek bir partinin hükümet kurabilecek çoğunluğu oluşturamaması nedeniyle kurulacak koalisyon hükümetine "Hayır" yaklaşımının ve hükümet kurmaktan kaçınan tavrının oy oranlarını etkilediği söylenebilir.

HDP'nin 7 Haziran seçimlerinde yürüttüğü siyasal seçim kampanyasının temasını oluşturan ve aldığı oy oranında etkili olan "Türkiye partisi" vizyonu, 1 Kasım genel seçimlerine giden süreçte yaşanan terör olaylarıyla arasına mesafe koymaması nedeniyle sona ermiştir. Bu durum 7 Haziran seçimlerinde emanet oy veren seçmenlerin ve oy veren diğer kesimlerin tepkisine neden olmuş ve siyasal tercihleri üzerinde etkili olmuştur. Ayrıca HDP'nin 1 Kasım seçimlerinde yürüttüğü siyasal seçim kampanyasında "inadına" söyleminin kullanılması da tepkilere yol açmıştır (Özkan, 2016: 26-29). Bu bağlamda 7 Haziran seçimlerinde etnik kimlik kaygısıyla HDP'ye oy veren Kürt seçmenlerin siyasal tercihlerinde değişimlerin yaşandığı söylenebilir.

1 Kasım 2015'te yapılan genel seçimleri sonuçları sonrası oluşan durum, Malatya seçmenin siyasi eğiliminin ve Malatya genel seçim sonuçlarının, Türkiye geneli seçim sonuçlarıyla benzerlikler gösterdiğini ortaya koymaktadır. 7 Haziran seçimleri sonrasındaki süreçte meydana gelen olaylar ve siyasi partilerin seçim kampanyaları üzerinde yaptıkları değişiklikler, 1 Kasım genel seçimlerinde seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde etkili olmuştur.

Tablo 18: 1 Kasım 2015 Yılı Malatya İli Genel Seçim Sonuçları

<i>Partiler</i>	<i>Alınan Oy Sayısı</i>	<i>Oy Oranı</i>	<i>Milletvekili Sayısı</i>
AK PARTİ	316 242	%67,6	5
BBP	2 278	%0,5	-
CHP	71 872	%15,4	1
HDP	27 872	%6	-
MHP	43 035	%9,2	-
SAADET P.	2 677	%0,6	-
Diğer	4 080	%0,7	-

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

1 Kasım 2015'te Malatya ilinde gerçekleştirilen genel seçimlere katılım oranı %86,3'lük oran ile Türkiye geneli seçimlere katılım oranından ve bir önceki 7 Haziran genel seçimlerinde Malatya geneli seçimlere katılım oranından yüksek olarak gerçekleşmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019). Kasım 2015 genel seçimlerinde AK

Parti, 7 Haziran genel seçimlerinde Malatya’da kaybettiği seçmen desteğini tekrar kazanmış, seçimden genel oyların %67,6’sını alarak birinci parti olarak çıkmış ve 5 milletvekili kazanmıştır. CHP, 7 Haziran genel seçimlerinde elde ettiği oy oranına yakın bir oy elde etmiş, genel oyların %15,4’ünü alarak ikinci parti olarak çıkmış ve 1 milletvekili kazanmıştır. MHP, 7 Haziran genel seçimlerine göre oy oranlarında düşüş yaşamış, genel oyların %9,2’sini alarak üçüncü parti olmuştur. HDP, 7 Haziran genel seçimlerine göre oy oranlarında düşüş yaşamış, genel oyların %6’sını alarak dördüncü parti olmuştur.

Haziran 2015 genel seçimleri sonrası oluşan siyasi belirsizlik ve Kasım 2015 genel seçimlerine giden süreçte 5 ay gibi kısa bir süre içerisinde ülke gündeminde yaşanan hadiseler ve siyasi partilerin seçim kampanyalarında yaptıkları değişiklikler, 1 Kasım genel seçimlerinde Malatya seçmenin siyasi tercihleri üzerinde etkili olmuştur. 7 Haziran genel seçimleri öncesinde yaşanan gelişmeler nedeniyle AK Parti’nin politikalarından memnun olmayan seçmenlerin başka partilere yöneldiği, ancak seçim sonrası yaşanan gelişmeler nedeniyle 1 Kasım seçimlerinde seçmenlerin, tekrar eski partilerine yöneldikleri görülmektedir. Bu bağlamda seçmenlerin siyasi tercihleri üzerinde parti kimliğinin etkili olduğu söylenebilir.

AK Parti’nin 1 Kasım seçimlerine yönelik olarak ülke genelinde aday listelerinde yaptığı değişiklikler oy oranlarının artmasında etkili olurken; 1 Kasım seçimlerinde Malatya aday listesinde ve sıralamasında bir değişikliğe gitmemesine rağmen AK Parti, Malatya’daki oy oranlarını 7 Haziran seçimlerine göre 9 puan yükseltmiştir. Bu durum, Malatya seçmenin 1 Kasım genel seçimlerinde partilerin gösterdikleri adaylardan ziyade partiyi ve liderini, yaşanan gelişmeler nedeniyle oluşan mevcut durumun, istikrarsız ve güvensiz ortamın düzelmesini önceliklerini göstermektedir.

90’lı yıllarda yaşanan koalisyon dönemlerinin sıkıntılı süreçlerine benzer bir süreci tekrar yaşamak istemeyen -ki o süreçten AK Parti ile çıkış arayan- ve yaşanan olaylardan dolayı siyasi istikrarın yeniden sağlanması gerektiğini düşünen seçmenlerin, 1 Kasım genel seçimlerinde tekrar AK Parti’ye yöneldiği söylenebilir. 13 yıllık istikrarlı bir süreç içerisinde toplumda oluşan siyasi, sosyal ve ekonomik kazanımların kaybedilmemek istenmesinin de siyasi tercihleri üzerinde etkili olduğu düşünülebilir.

CHP'nin 7 Haziran seçimlerine göre 1 Kasım seçimlerinde oy oranlarının kayda değer bir değişiklik göstermemesinde seçmenlerinin siyasi tutumlarının önemli bir yeri vardır. Malatya'da belli bir seçmen kitlesine sahip olan CHP, seçmenlerinin sahip olduğu parti kimliği bağının güçlü olması nedeniyle yaşanan gelişmelerden pek fazla etkilenmeden belli bir oy oranını elde edebilmektedir.

MHP'nin 7 Haziran seçim sonuçlarına oranla 1 Kasım seçim sonuçlarında oy oranlarının düşmesinde; geçmiş yıllarda yaşanan birçok siyasi ve sosyal krizde sorunların çözümüne yönelik yapıcı bir yaklaşıma sahip olan MHP'nin, 7 Haziran genel seçimleri akşamında koalisyon görüşmelerine kapılarını kapatmasının ve sonrasında ülke genelinde yaşanan gelişmelerin etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca MHP'nin koalisyon görüşmelerine olumsuz yaklaşımı nedeniyle MHP seçmeninin, kurulabilecek bir koalisyon hükümetinde, partilerinin hükümette yer alma fırsatını kaçırmışından dolayı tepkili olduğu da düşünülebilir.

3.9. 2018 Genel Seçimlerinin ve Sonuçlarının Analizi

Kasım 2015 genel seçimlerinin sonuçlanmasının ardından 24 Haziran 2018 genel seçimlerine giden süreçte yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeler ile 15 Temmuz 2016 tarihinde Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) tarafından gerçekleştirilen darbe girişimi, 2017 yılında anayasa değişikliğine yönelik yapılan referandum ve siyasi partilerin seçimlere yönelik yaptıkları ittifaklar döneme damgasını vurmuş, 24 Haziran genel seçimlerinde seçmenlerin siyasi tercihleri üzerinde etkili olmuştur.

1 Kasım genel seçimlerinden AK Parti'nin güçlü bir şekilde çıkmış olması ve toplumsal desteği arkasına alması hükümete, 17-25 Aralık süreciyle başlayan paralel devlet yapılanması (PDY) ile olan mücadelesinde güç ve hız kazandırmıştır (Uzun vd., 2017: 37). Süreç içerisinde ise 15 Temmuz 2016 gecesinde Türkiye Cumhuriyeti, tarihinde yeniden bir darbe girişimi ile karşı karşıya kalmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri içinde FETÖ/PDY üyesi askerler tarafından demokratik hukuk devletini yıkmak, anayasal düzeni ortadan kaldırmak ve mevcut hükümeti alaşağı etmek üzere darbe girişimi yapılmıştır. Darbe girişimi gecesini Cumhurbaşkanı Erdoğan, bir televizyon kanalının canlı yayınına bağlanmış ve darbeye karşı halkı meydanlarda mücadeleye çağırmıştır. Milyonlarca insanın sokaklarda milli iradeye ve demokrasiye sahip çıkarak darbeye karşı mücadelesi ve yüzbinlerce asker ve polisin darbeye ve darbecilere karşı

verdikleri mücadele sonrası darbe girişimi engellenmiştir. Darbeye karşı direnen sivil halka ve güvenlik görevlilerine yönelik FETÖ üyesi darbeci askerler tarafından yapılan silahlı saldırılar sonucunda ise 183'ü sivil olmak üzere toplam 249 kişi şehit olmuştur (Uzun vd., 2017: 60).

15 Temmuz ile birlikte yaşanan olaylardan sonra ülkenin iç ve dış güvenliğine dair politikalarda AK Parti ve MHP arasında yakınlaşma olduğu söylenebilir. FETÖ ve PKK'ya yönelik verilen sınır içi ve sınır dışındaki mücadeleye ve operasyonlara MHP'nin destek vermesinin, AK Parti ve MHP arasındaki siyasi dayanışmayı artırdığı söylenebilir. 15 Temmuz'dan sonra İstanbul Yenikapı Meydanı'nda düzenlenen miting ile milli birlik ve beraberlik mesajlarının verilmesi, siyasi partiler tarafından, "Yenikapı ruhu" olarak adlandırılan, siyasette milli birlik ve beraberliğe yönelik bir ortam oluşturmuştur. İlerleyen süreçte, MHP Lideri Bahçeli'nin siyasal sistemin değişikliğine yönelik açıklamaları sonrasında AK Parti ve MHP tarafından siyasal sistem değişikliğine yönelik anayasa değişiklik paketi hazırlanmış, "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi" olarak adlandırılan sistem modeli önerilerek meclise sunulmuştur (Miş ve Laleoğlu, 2018: 15-16). Anayasa değişikliğine ilişkin toplam 18 maddeden oluşan değişiklik paketi, mecliste oylanarak kabul edilmiş ve 16 Nisan'da halkoylamasına sunulmuştur. 16 Nisan 2017 Pazar günü gerçekleştirilen referandum oylamasında %51,41 oranında "Evet", %48,59 oranında "Hayır" oyu çıkmış ve anayasada değişiklik yapılması kararı halk tarafından kabul edilmiştir (Yüksek Seçim Kurulu, 2017). Referandum sürecinde AK Parti ve MHP oylamada "Evet" tarafında yer alırken, muhalefet partileri olan CHP, Saadet Partisi, HDP ve İyi Parti ise oylamada "Hayır" tarafında yer almıştır (Miş ve Laleoğlu, 2018: 16). 16 Nisan referandumunda yapılan değişiklikler ile meclisin yapısı değiştirilmiş, mevcut milletvekili sayısının 550'den 600'e çıkarılması, milletvekili seçilebilme yaşının 25'ten 18'e indirilmesi, TBMM ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinin beş yılda bir ve aynı günde yapılması gibi bir takım önemli değişiklikler kararlaştırılmıştır (TBMM, 2017).

2017 referandumu ile yapılan değişikliklerle ve sonrasında seçimlere yönelik yapılan düzenlemelerle ilklerin yaşanacak olması, 2018 genel seçimlerini önceki genel seçimlere göre farklı kılmaktadır. Milletvekili genel seçimlerinin ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinin eş zamanlı yapılacak olması, yapılan değişiklikler ve düzenlemelerle partilerin seçimlere ittifaklar halinde girebilmesinin mümkün hale gelmesi ve parti ittifaklarında bulunan partiler için ülke seçim barajının uygulanmayacak olmasının, parti

bloklarında bulunan küçük partilerin de mecliste yer alabilmesi için avantajlar sağlaması 24 Haziran seçimlerini önceki seçimlerden farklı kılarken, bu durumun seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde de etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 19: 2018 Yılı Türkiye Genel Seçim Sonuçları

<i>Partiler</i>	<i>Alınan Oy Sayısı</i>	<i>Oy Oranı</i>	<i>Milletvekili Sayısı</i>
AK PARTİ	21 338 693	%42,6	295
CHP	11 354 190	%22,6	146
HDP	5 867 302	%11,7	67
İYİ PARTİ	4 993 479	%10	43
MHP	5 565 331	%11,1	49
SAADET P.	672 139	%1,3	-
Diğer	346 041	%0,7	-

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

24 Haziran 2018’de gerçekleştirilen genel seçimlere katılım oranı %86,2 olarak gerçekleşmiş, bir önceki Kasım 2015 genel seçimleri katılım oranına göre yüksek olarak gerçekleşmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019). 24 Haziran genel seçimlerine 8 siyasi parti ve bağımsız adaylar katılmış, siyasi partiler ittifak grupları halinde seçimde yarışmışlardır. Önceki genel seçimlerden farklı olarak siyasi partilerin ittifak grupları şeklinde seçime girmesi nedeniyle %10’luk ülke seçim barajı sorunu yaşamamışlardır. Böylelikle 24 Haziran genel seçimleri sonucunda 5 siyasi partinin mecliste yer almasını sağlamıştır. 24 Haziran 2018 genel seçimlerinde AK Parti, bir önceki Kasım 2015 genel seçimlerine oranla oy oranlarında düşüş yaşamış, aldığı %42,6’lık oy oranıyla mecliste 295 milletvekili elde etmiş ve seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. CHP, aldığı %22,6’lık oy oranıyla bir önceki genel seçimlere oranla oy oranlarında düşüş yaşamış, mecliste 146 milletvekili elde ederek ikinci parti olmuştur. MHP, aldığı %11,1’lik oy oranıyla bir önceki genel seçimlerde aldığı oy oranına yakın bir oy almış ve 49 milletvekiliyle mecliste yer almıştır. HDP, aldığı %11,7’lik oy oranıyla bir önceki genel seçimlerde aldığı oy oranına yakın bir oy almış ve 67 milletvekiliyle mecliste yer almıştır. İyi Parti, girdiği ilk genel seçimden aldığı %10’luk oy oranıyla mecliste 43 milletvekili elde etmiş ve mecliste yer almıştır.

2017 anayasa değişikliği referandumu ile milletvekili genel seçimleriyle Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin aynı gün birlikte yapılması kararı alınmasının ardından 24 Haziran'da Cumhurbaşkanlığı seçimleri, milletvekili genel seçimleriyle birlikte yapılmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde AK Parti, Recep Tayyip Erdoğan'ı aday olarak göstermiş ve MHP'de AK Parti'nin adayı olan Erdoğan'ı destekleyeceğini açıklamıştır. CHP, Muharrem İnce'yi aday olarak gösterirken; HDP Selahattin Demirtaş'ı, İyi Parti Meral Akşener'i, Saadet Partisi Temel Karamollaoğlu'nu, Vatan Partisi ise Doğu Perinçek'i aday olarak göstermiştir. 24 Haziran 2018 Pazar günü gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ilk turda Recep Tayyip Erdoğan oyların %52,59'unu alarak Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Yüksek Seçim Kurulu, 2018).

24 Haziran genel seçimlerine giden süreçte yaşanan gelişmeler seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde etkili olmuştur. 24 Haziran genel seçimlerine MHP ile "Cumhur İttifakı" çatısı altında giren AK Parti, bir önceki 1 Kasım genel seçimlerine göre oy oranlarında düşüş yaşamıştır. Partinin kadrolarında ve adaylarında kısmen değişiklikler yapılmış olsa da 16 yıllık siyasi iktidar olmanın getirmiş olduğu yıpranmışlığın, 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında hükümet olarak FETÖ ile mücadelesinin ve süreç içerisinde yaşanan gelişmeler nedeniyle partiye yönelik seçmenlerin karşı duruş sergilemelerinin AK Parti'nin düşen oy oranları üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca işsizlik, enflasyon ve döviz kuru oranlarında istenilen hedeflere ulaşamamasının da seçmen tercihlerini etkilediği söylenebilir.

24 Haziran genel seçimlerine giden süreçte seçime yönelik olarak yapılan seçim ittifakı düzenlemesinin ardından AK Parti ve MHP'nin oluşturduğu Cumhur İttifakı'na karşı CHP, İYİ Parti, Saadet Partisi ve Demokrat Parti de kendi aralarında "Millet İttifakı"nı oluşturmuştur. Millet İttifakı'nı oluşturan dört siyasi partinin genel politikası, seçmen sosyolojisi ve ideolojik yaklaşımları arasında farklılıklar olduğu gözlemlenmekte ve bu birlikteliğin Cumhur İttifakı'na yönelik olarak daha çok "karşıtlık siyaseti" üzerine temellendiği söylenebilir (Ayvaz, 2018: 22-23).

24 Haziran 2018'de yapılan genel seçimlerin sonuçları sonrası oluşan durum, Malatya seçmeninin siyasal eğiliminin ve Malatya genel seçim sonuçlarının, Türkiye geneli seçim sonuçlarıyla benzerlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Seçimler öncesi

siyasi partilerin yaptıkları seçim ittifakları seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde etkili olmuştur.

Tablo 20: 2018 Yılı Malatya İli Genel Seçim Sonuçları

<i>Partiler</i>	<i>Alınan Oy Sayısı</i>	<i>Oy Oranı</i>	<i>Milletvekili Sayısı</i>
AK PARTİ	265 833	%53,9	4
CHP	82 651	%16,7	1
HDP	34 647	%7	-
İYİ PARTİ	21 056	%4,3	-
MHP	79 588	%16,1	1
SAADET P.	7 400	%1,5	-
Diğer	2 333	%0,4	-

(Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

24 Haziran 2018’de Malatya ilinde yapılan genel seçimlere katılım oranı %87,7 olarak gerçekleşmiş ve 1991 genel seçimlerinden bu zamana kadar yapılan genel seçimlerdeki en yüksek katılımlı seçim olmuştur (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019). 24 Haziran genel seçimlerinde AK Parti, önceki genel seçimlere göre oy oranlarında ve vekil sayısında düşüş yaşamış, seçimden genel oyların %53,9’unu alarak birinci parti olarak çıkmış ve 4 milletvekili kazanmıştır. CHP, 1 Kasım genel seçimlerinde elde ettiği oy oranına yakın bir oy elde etmiş, seçimde genel oyların %16,7’sini alarak ikinci parti olmuş ve 1 milletvekili kazanmıştır. Malatya’da uzun bir aradan sonra genel seçimlerde vekil çıkarma başarısı gösteren MHP, 24 Haziran genel seçimlerinde Malatya’da aldığı %16,1’lik oy oranıyla 1 milletvekili kazanma başarısı göstermiştir. 24 Haziran genel seçimlerinde Malatya’da HDP %7’lik, İyi Parti ise %4,3’lük oy oranlarına sahip olmuşlardır.

24 Haziran’da milletvekili genel seçimleri ile birlikte yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Malatya’da Recep Tayyip Erdoğan oyların %69,2’sini alırken; Muharrem İnce %22,9’unu, Meral Akşener %4,4’ünü ve Selahattin Demirtaş %2,2’sini ve Temel Karamollaoğlu %1,1’ini almıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2018). Malatya’da AK Parti’nin milletvekili seçimlerinde aldığı oy oranıyla (%53,9) Cumhurbaşkanlığı

seçimlerinde aldığı oy oranlarının (%69,2) arasında 16 puanlık bir fark oluşmasında, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde MHP ile yapılan ittifak çerçevesinde MHP seçmeninin Erdoğan'a verdiği desteğin etkili olduğu söylenebilir.

24 Haziran genel seçimlerine giden süreçte yaşanan gelişmeler seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde etkili olmuştur. 24 Haziran Türkiye geneli seçim sonuçlarına benzer olarak Malatya'da da özellikle AK Parti, bir önceki 1 Kasım genel seçimlerine göre oy oranlarında 14 puanlık düşüş yaşamıştır. CHP'nin oy oranlarında bir önceki genel seçimleri oranla düşüş görölse de belli bir orandaki sabit seçmen desteğini korumuştur. 24 Haziran genel seçimlerinde siyasi partilerin oy oranlarında yaşadıkları değişiklikler üzerinde yapılan seçim düzenlemesinin etkili olduğu söylenebilir. Seçim düzenlemesiyle siyasi partilerin ittifaklar halinde seçimlere girmesinin seçmen davranışları üzerinde etkili olduğu düşünülebilir. Bu bağlamda, ülke seçim barajının uygulandığı ülkelerde partilerin belli bir ittifak içerisinde yer alarak seçim barajından etkilenmemesi, seçmenlerin kullandıkları oyların boşa gitmeyeceği düşüncesiyle hareket etmesini sağlamaktadır. Ayrıca seçim ittifaklarının seçim sonrasında da devam edebilecek olması, siyasal belirsizlik ve istikrarsızlığa azaltıcı etkide bulunmaktadır (Miş ve Duran, 2018: 12). Bu anlamda seçim ittifaklarında bulunan siyasi partilerin seçim barajından etkilenmemesi ve seçmenlerin oylarının boşa gitmeyeceği düşüncesiyle hareket etmelerinin, 24 Haziran genel seçimlerinde siyasal katılım oranlarına yükseltici etkide bulunduğu düşünülebilir.

Malatya'da en son 1999 genel seçimlerinde 2 milletvekili kazanma başarısı gösteren MHP, uzun bir aradan sonra 24 Haziran 2018 genel seçimlerinde yeniden vekil çıkarma başarısı göstermiştir. MHP'nin Malatya'da artan 7 puanlık oy oranıyla birlikte milletvekili kazanmasında AK Parti'yle yaptığı Cumhur İttifakı'nın etkili olduğu söylenebilir. AK Parti'ye bazı nedenlerden dolayı küsen muhafazakâr seçmenlerin tercihlerini MHP'den yana kullandığı düşünülebilir. Ayrıca MHP'nin Malatya aday listesinde birinci sırada bulunan Mehmet Celal Fendoğlu'nun, Malatya eski belediye başkanlarından Hamit Fendoğlu'nun (Hamido) yeğeni olmasının, Malatya seçmeninin siyasal tercihleri üzerinde etkili olduğu düşünülebilir.

SONUÇ

Seçimler, demokratik sistemlerde belli aralıklarla düzenlenerek yönetimlerin belirlendiği ve seçmenlerin siyasal partiler veya adaylar arasından tercihte buldukları demokratik süreçlerdir. Seçimler aynı zamanda seçmenlerin siyasal tercihlerinin şekillenmesinde etkili olan faktörlerin anlaşılmasına ve siyasal davranışlarının analiz edilmesine de olanak sağlamaktadır. Seçimlerin esas unsurlarından olan ve seçim sonuçlarının şekillenmesinde etkili olan seçmenlerin, siyasal davranışlarının analiz edilmesi ve siyasal tercihlerinin altında yatan nedenlerin anlaşılması en az seçim sonuçları kadar önem taşımaktadır. Sosyal bir varlık olan insanın içinde yaşadığı toplumda meydana gelen olaylara kayıtsız kalabilmesi mümkün değildir. Bu bakımdan bireylerin siyasal alana yönelik olarak geliştirdikleri tutum ve davranışları üzerinde birtakım faktörlerin ve yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerin etkili olduğu söylenebilir.

Türk siyasal tarihinde kazandırdığı önemli isimlerle ön plana çıkan bir şehir olan Malatya, siyasal hayata kazandırdığı cumhurbaşkanı, başbakan ve bakan düzeyindeki isimlerle Türk siyasal hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. Bu durumun Malatya seçmeninin siyasal alana yönelik ilgisi, tutum ve davranışları üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Malatya seçmenlerinin siyasal alana ve siyasal olana yönelik tutum ve kanaatlerinin şekillenmesinde etkili olan nedenlerin anlaşılması, Malatya seçmenlerinin siyasal alana ve siyasal olana yönelik davranışlarının açıklanması bakımından önemli bir yere sahiptir. Malatya seçmenlerinin siyasal davranışları üzerinde etkili olan durumlar, milletvekili genel seçimleri öncesi ve sonrası yaşanan olaylar ve seçim sonuçlarıyla birlikte analiz edildiğinde; seçmenlerin siyasal davranışlarının temelinde sosyolojik yaklaşımın öne sürdüğü toplumda mevcut olan sosyal bölünmüşlüğü etkili olduğu görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde merkez-çevre ilişkisi bağlamında şekillenen toplumsal yapıdaki bölünmüşlüğü, siyasal alana yansımalarının seçmen davranışları üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Toplumsal hayat içerisinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak sınıf, etnisite, din ve ideoloji bakımından gerçekleşen bu bölünmeler, seçmenlerin siyasal davranışları üzerinde etkili olmaktadır.

Seçmenlerin siyasal davranışları üzerinde toplumsal yapıda mevcut olan sosyal bölünmüşlüğün etkili olması, toplumsal yapı üzerinde etkinliği ve belirleyiciliği fazla olan siyasal alanın hakimiyetine sahip olmanın önemini artırmaktadır. Bu bağlamda sosyal bölünmüşlüğün siyasal alana yansımaları, siyasal partiler üzerinden gerçekleşmektedir ve seçmenlerin kendilerini partileriyle özdeşleştirmeleri ve parti bağlılıkları durumlarını ön plana çıkarmaktadır. Sosyolojik yaklaşımın öne sürdüğü toplumsal bölünmüşlük durumunun Malatya seçmenlerinin siyasal davranışları üzerinde etkili olması, bir diğer yaklaşım modeli olan sosyo-psikolojik yaklaşımın öne sürdüğü partiyle özdeşleşme, “parti kimliği” unsurunun seçmenlerin siyasal yönelimleri ve tercihleri üzerinde etkili olmasına neden olmaktadır. Sosyal bölünmüşlüğün etkisiyle parti kimliği güçlenen seçmenlerin, siyasal yönelimleri üzerinde siyasal partilerin sahip olduğu siyasal anlayışın önemli etkisi bulunmaktadır.

Malatya’da gerçekleştirilen milletvekili genel seçimlerinde seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde sosyo-psikolojik yaklaşım modeli kapsamında genel olarak siyasal faktörlerin ve yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak konjonktürel faktörlerin etkili olduğu söylenebilir. Seçmenlerin siyasal tercihlerinin, siyasi faktörler altında siyasi parti, siyasi lider ve siyasi aday faktörlerinden etkilendiği görülmektedir. Gerçekleştirilen genel seçimlerde seçmenlerin siyasal tercihleri üzerinde siyasi parti ve siyasi lider faktörünün önemli bir etken olduğu görülmektedir. Siyasi adayların ise toplum tarafından benimsenmeleri durumunda siyasi tercihler üzerinde etkili oldukları görülmektedir. Aksi halde siyasi adayların, siyasi parti ve siyasi lider faktörlerinin gerisinde kaldıkları görülmektedir.

Siyasi adayların, Malatya seçmeninin siyasal tercihleri üzerindeki etkisine bakıldığı zaman, siyasi adayların kişilikleri ve imajlarından ziyade içinde buldukları sosyal grupların veya aday oldukları siyasi partilerin etkisinin yüksek olduğu görülmektedir. Bu anlamda siyasi adayların -bağımsız adaylarda dahil- adaylık sürecindeki etkilerinin bireysel özelliklerinden dolayı olmadığı, içinde buldukları siyasi ve sosyal yapılarla birlikte güç kazandıkları söylenebilir.

Seçimlerde iktidar partisinden yana tercihte bulunan seçmenlerin siyasal tercihlerinde siyasi parti ve lider faktörü ön plana çıkarken, seçimlerde muhalefet partilerinden yana tercihte bulunan seçmenler için ise aday faktörünün daha etkili olduğu

söylenbilir. Gerçekleştirilen milletvekili genel seçimlerinde siyasi partiler tarafından gösterilen milletvekili aday listelerindeki isimlerin; seçmeni kuşatan, toplumun farklı kesimlerine hitap edebilen ve seçmenlerin istediği kişilerden oluşmasının siyasi partilerin seçimlerdeki oy oranlarına katkıda bulunacağı düşünülebilir.

Malatya seçmenlerinin milletvekili genel seçimlerine katılım oranları, yaşanan gelişmelere bağlı olarak seçim yıllarına göre farklılıklar göstermektedir. Seçim dönemlerine bağlı olarak değişen seçimlere katılım oranları, 2011 yılı milletvekili genel seçimlerine kadar Türkiye geneli seçimlere katılım oranının altında gerçekleşmiştir. 2011 genel seçimlerinden itibaren ise Malatya seçmeninin seçimlere katılım oranı Türkiye geneli seçimlere katılım oranının üstünde gerçekleşmiştir. Ayrıca konjonktürel gelişmelere bağlı olarak seçim dönemlerinde Malatya'da seçmenlerin seçimlere katılım oranlarının ve siyasi partilere olan yönelimlerinde -bazı seçimlerde farklılıklar gözlemlense de- genel olarak Türkiye geneli seçimlere katılım oranlarına ve siyasi partilere yönelimlere benzer sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir.

Malatya seçmeninin seçimlere katılım oranlarında, seçim dönemlerinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak yükseliş ve düşüşler görülse de genel olarak seçimlere katılım oranlarında yükseliş yaşanmaktadır. Siyasal seçimleri birer çözüm aracı olarak gören seçmenlerin; siyasal, sosyal ve ekonomik sorunların çözümünü demokratik sistem içerisinde aramalarının, seçimlere katılım oranlarının yükselmesinde etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca siyasi partilerin seçim kampanyaları sürecinde iletişim faktörü olarak yüz yüze iletişim (canvassing) yöntemini daha etkin olarak kullanmalarının, seçmenlere özel davet mektupları gönderilmesinin, evlerin kapı kapı dolaşılması ve kitle iletişim araçlarının hızlı gelişimi ve yaygınlaşmasıyla etkileme fonksiyonun artmasının, kararsız seçmenlerin harekete geçmesinde ve seçimlere katılımların artmasında etkili olduğu söylenebilir.

Malatya seçmeninin; yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik krizler nedeniyle bazı seçim dönemlerinde siyasal alana yabancılaşmaları sonucunda seçimlere katılım oranlarının düştüğü görülmektedir. 2002 genel seçimlerinde seçimlere katılım oranının ciddi şekilde düşmesinde, seçim öncesi süreçte koalisyon yönetimlerinin toplumun taleplerine karşılık verememesi ve yaşanan krizlerin etkisi, seçmenlerin siyasal sistemden beklentilerini düşürmüş ve bu durum katılım oranlarına yansımıştır. Bu açıdan, siyasal

sistemin toplumsal taleplere cevap verebilme kapasitesi, siyasal sistemin işleyişi bakımından önemli bir yere sahiptir. Aksi halde siyasal belirsizlik hallerinin mevcudiyeti ve taleplerin karşılanmasında oluşan yetersizlikler, seçmenlerin siyasal alana ve sisteme yabancılaşması durumunu meydana getirmektedir. 2002 genel seçimlerinden sonra koalisyon yönetimlerinin son bulmasının ve mevcut sorunların çözümüne yönelik bir partinin istikrarlı yönetim süreciyle toplumsal taleplerin ve beklentilerin karşılık bulabilmesinin, seçmenlerin siyasal alana ve sisteme yönelik ilgilerinin artmasında ve seçimlere katılım oranlarının yükselmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Çalışmada, Malatya seçmenlerinin genel olarak siyasal tercihlerinde ve siyasal yönelmelerinde etkili olan durumlar ve seçmen davranışlarını etkileyen faktörler, seçmen davranışları yaklaşım modelleri kapsamında genel seçimlerin sonuçları üzerinden analiz edilmiştir. Bugüne kadar seçmen davranışlarına yönelik olarak Malatya ile ilgili bir çalışmanın yapılmamış olması, yapılan bu çalışmanın önemini ve özgünlüğünü artırmaktadır.

Türkiye’de seçmen davranışlarına yönelik yapılan çalışmaların sayısının az olması ve seçimlerin önemli ve belirleyici unsuru olan seçmenlerin, siyasal davranışlarının anlaşılması konusunda ülkemizde yeteri kadar ilginin olmaması, bu alana yönelik çalışmamızda etkili olmuştur. Çalışmada, Malatya seçmenlerinin siyasal tercihleri özelinde siyasal davranışlarında etkili olan etmenler belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan bu çalışmanın ve ilerleyen süreçte bu alana yönelik yapılacak olan çalışmaların alana önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan, N. (1965). Ankara Şehir Nüfusunun Siyasi Eğilimlerinden Bazı Örnekler Nisan 1964. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 20(2), s. 495-516. (Erişim Tarihi: 10.12.2018).
- Abadan, N., ve Yücekök, A. (1966). 1961-1965 Seçimlerinde Büyük Şehirlerde Gelir Durumuna Göre Oy Verme Davranışlar. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 21(4), s. 103-117. dergipark.gov.tr/ausbf/issue/3157/45110. (Erişim Tarihi: 20.01.2019).
- Ak Parti. (2019). www.akparti.org.tr/ak-kadro/hukümetler/62-hukümet/ahmet-davutoglu/ (Erişim Tarihi: 26.04.2019).
- Akgün, B. (2000). Türkiye'de Seçmen Davranışı: Partizan Tutumlar, İdeolojik ve Ekonomik Faktörlerin Oy Vermeye Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*(4), s. 75-92. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/selcuksbmyd/article/view/5000084348/5000078444> (Erişim Tarihi: 10.05.2018).
- Akgün, B. (2001). Türkiye'de Siyasal Güven: Nedenleri ve Sonuçları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56(4), s. 1-23. <http://dergipark.gov.tr/ausbf/issue/3101/42905> (Erişim Tarihi: 28.11.2018).
- Akgün, B. (2002). *Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven* (1. basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Akın, M. (2018). Turgut Özal ve Anavatan Partisi Muhafazakarlığı. *Muhafazakar Düşünce*(55), s. 121-139. <http://www.muhafazakar.com/uploads/articles/55/5.pdf>
- Aleskerov, F., vd., (2010). *Seçimden Koalisyonla Siyasal Karar Alma* (2. basım). Ankara: Efil Yayınevi.
- Alkan, T. (1989). *Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim*. Ankara: Gündoğan Basım Yayın Dağıtım.
- Almond, G., ve Verba, S. (1989). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. California, USA: SAGE Publication, Inc.
- Altan, C. (2011). Eğitim-Siyasal Eğilim İlişkisi: Mersin Örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, XII(1), s. 313-329.
- Altıparmak, İ. (2014). Öğrencilerin Siyasal Sosyalleşme Algısı Üzerinde Ailenin Etkisi. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XIV(3), s. 261-280. dergipark.gov.tr/asbed/issue/16843/175146 (Erişim Tarihi: 28.12.2018).
- Altunoğlu, M. (2015, Aralık). 2015 Seçimleri ve Türkiye'de Hakim Parti Dönemi. Ankara: *SETA Analiz*, (145).

- Anık, C. (2000). *Siyasal İkna* (1. basım). Ankara: Vadi Yayınları.
- Anık, C. (2015). *Meşruiyetin Sosyal Psikolojisi* (1. basım). İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.
- Arslan, A. (2016). *Geçmişten Günümüze Genel ve Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Türkiye'nin Siyasi Yapısı ve Milletvekillerimiz*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Arslan, Z. (2009, Ocak). Başörtüsü, Ak Parti ve Laiklik: Anayasa Mahkemesinden İki Karar Bir Gerekçe. *SETA Analiz*.
- Aydın, K., ve Özbek, V. (2004). Ailenin Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8), s. 144-167. dergipark.gov.tr/kosbed/issue/25712/271312
- Aydoğan Ünal, B. (2016). Oy Verme Davranışı Modelleri. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, VI(15), s. 95-119. <http://www.arastirmax.com/en/system/files/dergiler/260420/makaleler/6/15/arastirmax-oy-verme-davranisi-modelleri.pdf> (Erişim Tarihi: 10.05.2018).
- Aydoğan, E. (2004). 1980'den Günümüze Türkiye'de Enflasyon Serüveni. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), s. 91-110. dergipark.gov.tr/yonveek/issue/13680/165538 (Erişim Tarihi: 18.04.2019).
- Aydoğdu Bağcı, S. (2016). Kasım 2000 ve Şubat 2001 Ekonomik Krizlerinin Dış Ticarete Etkileri. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), s. 46-54. <https://dergipark.org.tr/aksarayiibd/issue/34733/387544> (Erişim Tarihi: 10.04.2019).
- Ayvaz, M. (2018, Haziran). *24 Haziran Seçimlerinde CHP*. Ankara: SETA Analiz, (243).
- Babacan, A. (2018). AK Parti Dönemi İlk Küresel Karşılaşma: 1 Mart 2003 Tezkeresi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (51), s. 21-38. <https://dergipark.org.tr/erciyesiibd/issue/38152/382696> (Erişim Tarihi: 15.04.2019).
- Babacan, M. (2014). Sosyal Medya Sonrası Yeni Toplumsal Hareketler. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), s. 135-160. <https://dergipark.org.tr/birtop/issue/3532/48040> (Erişim Tarihi: 25.12.2018).
- Bakan, İ., ve Doğan, İ. (2013). *Liderlik: Güncel Konular ve Yaklaşımlar*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Balcı, Ş., ve Bekiroğlu, O. (2015). 2007'den 2015'e Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) Siyasal İletişim Stratejilerinin Analizi. İ. Çağlar, & Y. Özkır (Dü) içinde, *Türkiye'de Siyasal İletişim 2007-2015* (1. basım, s. 79-113). İstanbul: SETA.
- Bayhan, V. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler ve Gezi Parkı Direnişi. *Birey ve Toplum*, 4(7), s. 23-57. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/40810>

- Baykal, D. (1970). *Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Beren, F. (2013). Seçmen Tercihine Etki Eden Faktörler ve Seçim Güvenliği: Şanlıurfa İli Örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, VIII(1), s. 191-214.
- Berkan, İ. (2013, Kasım 30). 9 Soruda Cemaat-Hükümet Kavgasının Arkeolojisi ve Geleceği. *Hürriyet*: www.hurriyet.com.tr/9-soruda-cemaat-hukümet-kavgasinin-arkeolojisi-ve-gelecegi-25243707 (Erişim Tarihi: 25.04.2019).
- Bloom, H., ve Price, H. (1975). Voter Response to Short-Run Economic Conditions: The Asymmetric Effect of Prosperity and Recession. *The American Political Science Review*, 69(4), s. 1240-1254.
- Bulut, S. (2009). 27 Mayıs 1960'tan Günümüze Paylaşılmayan Demokrat Parti Mirası. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), s. 73-90. <https://dergipark.org.tr/sufesobil/issue/11419/136409> (Erişim Tarihi: 10.04.2019).
- Bulutay, T., ve Yıldırım, N. (1968). Türk Seçmenlerinin Oy Verme Eğilimlerinde İktisadi Sebeplerin Önemi Üzerinde Bir Deneme. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi*, 23(4), s. 7-39. politics.ankara.edu.tr/index.php?bil=bil_sbfdergisi&cilt=23
- Buran, H. (2005). *Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Cumhuriyet Ansiklopedisi. (2003). *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1981-2000* (4. basım, Cilt IV). (H. Ersel, A. Kuyaş, A. Oktay, & M. Tunçay, Dü) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (2012). *İnsan ve Davranışı* (25. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çaha, Ö. (2008). *Türkiye'de Seçmen Davranışı ve Siyasi Partiler* (2. basım). Ankara: Orion Kitabevi.
- Çaha, Ö. (2012). Demokrasi. H. Çetin (Dü.) içinde, *Siyaset Bilimi* (3. basım, s. 223-268). Ankara: Orion Kitabevi.
- Çam, E. (2002). *Siyaset Bilimine Giriş* (8. basım). İstanbul: Der Yayınları.
- Çiftçi, O. (1991). Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Rolü. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, II(2). <http://dergipark.gov.tr/spcd/issue/21110/227360>
- Çobanoğlu, Ş. (2007). *Susunluk Sarmalı ve Siyasal İletişim* (1. basım.). İstanbul: Fide Yayınları.
- Çukurçayır, M. (2012). *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi* (4. basım). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Dahl, R. (1984). *Modern Political Analysis* (4. basım). Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall Inc.

- Dahl, R. (2001). *Demokrasi Üstüne* (1. basım). (B. Kadioğlu, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Divanoğlu Uslu, S. (2008). Seçim Kampanyalarında Siyasal Pazar Karması Elemanlarının Yeri ve Önemi. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), s. 105-118. dergipark.gov.tr/niguiibfd/issue/19743/211320
- Doğan, A., ve Göker, G. (2013). *Siyasal İletişim Araştırmaları* (1. basım). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Downs, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York, United States of America: Harper & Row Publishers.
- Dursun, D. (2006). *Siyaset Bilimi* (3. basım). İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Dursunoğlu, İ. (2017). Sosyal Medya ve Siyasal Davranış İlişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (22), s. 1579-1585.
- Dursunoğlu, İ. (2018). *Siyasal Davranış Göç Olgusu Üzerinden Bir Karşılaştırma*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Duverger, M. (1998). *Siyaset Sosyolojisi* (5. basım). (Ş. Tekeli, Çev.) İstanbul: Varlık Yayınları.
- Ensaroğlu, Y. (2010, Eylül). İnsan Hakları ve Demokratikleşme Bağlamında Yeni Anayasa Paketi. *SETA Analiz*, (27).
- Erdinç, İ. (2018). Üniversite Gençliği Bağlamında Siyasal Katılım ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1), s. 194-223. dergipark.gov.tr/e-gifder/issue/36507/321177 (Erişim Tarihi: 29.12.2018).
- Ergil, D. (1983). İdeoloji Üzerine Düşünceler. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 38(1), s. 69-95. politics.ankara.edu.tr/index.php?bil=bil_sbfdergisi&cilt=38
- Erkmen, A. (2018). Türkiye'de 1950 ile 2002 Yılları Arasında Uygulanan Genel Seçim Sistemlerinin Halk İradesine Etkisi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(3), s. 1225-1247. <http://dergipark.gov.tr/jss/issue/38232/395575> (Erişim Tarihi: 02.04.2019).
- Eser, H. (2012). Dinin Siyasal Davranışlar Üzerindeki Etkisi: Antalya Örnek Olay Araştırması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), s. 97-136. dergipark.gov.tr/gaziuiibfd/issue/28315/300898 (Erişim Tarihi: 30.12.2018).
- Evans, J. (2004). *Voters & Voting: An Introduction*. London: Sage Publications.
- Fathi, A. (1981). The Islamic Pulpit as a Medium of Political Communication. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 20(2), s. 163-172.

- Girgin, K. (2013). *Türkiye Seçim Tarihi 1876-2003 Arası Seçimler, Darbeler, Demokrasi* (1. basım). İstanbul: Sokak Kitapları Yayıncılık.
- Gökçe, O., vd., (2002). 3 Kasım Seçimlerinin Anatomisi: Türk Siyasetinde Süreklilik ve Değişim. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2(4), s. 1-44. <https://dergipark.org.tr/susead/issue/28439/302944> (Erişim Tarihi: 10.04.2019).
- Güldü, Ö. (2016). Kişilik ve Siyaset: Büyük Beş Kişilik Özellikleri ile Siyasal Tutum ve Davranışlar Arasındaki İlişki. Ö. Dirilen Gümüş (Dü.) içinde, *Siyaset Psikolojisi* (1. basım, Cilt II, s. 269-289). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Gündüz, T. (2017). *Büyük Olayların Kısa Tarihi* (4. basım). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Güney, S. (2012). *Liderlik* (1. basım). Ankara: Nobel Yayın.
- Güran Yiğitbaşı, K. (2015). 22 Temmuz'dan 7 Haziran'a Kampanyalar Ekseninde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (Ak Parti) Siyasal İletişimi. İ. Çağlar, & Y. Özkır (Dü) içinde, *Türkiye'de Siyasal İletişim 2007-2015* (1. basım, s. 19-54). İstanbul: SETA.
- Harrop, M., ve Miller, W. (1987). *Elections and Voters: A Comparative Introduction*. London: The Macmillan Press.
- Heywood, A. (2013). *Siyaset* (9. basım). (B. Özipek, B. Şahin, M. Yıldız , Z. Kopuzlu, B. Seçilmişoğlu, & A. Yayla , Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2016). *Siyaset Teorisine Giriş* (7. basım). (H. Köse, Çev.) İstanbul: Küre Yayınları.
- Houghton, D. (2018). *Siyaset Psikolojisi* (2. basım). (H. İnaç, & D. Şekeroğlu, Çev.) İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Hülür, H., ve Kalender, A. (2003). *Sosyo-Politik Tutumlar ve Din* (1. basım). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Illich, I. (2018). *Okulsuz Toplum* (45. basım). (M. Özay, Çev.) İstanbul: Şule Yayınları.
- İbn Haldun. (2018). *Mukaddime* (17. basım). (S. Uludağ, Çev.) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İslamoğlu, A. (2002). *Siyaset Pazarlaması* (2. basım). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Kalaycıoğlu, E. (1983). *Çağdaş Siyasal Bilim Teori Olgu ve Süreçler*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E. (1983). *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Kalender, A. (1998). *Seçmen Tercihini Etkileyen Propaganda ve İletişim Faktörleri: Türk Seçmen Davranışı Üzerine Bir Araştırma (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kalender, A. (2007). Siyasal İletişim Tekniği Olarak Canvassing ve Seçmen Davranışı Üzerine Etkileri. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 5(1), s. 144-155. <http://josc.selcuk.edu.tr/article/view/1075000205/1075000199> (Erişim Tarihi: 10.05.2018).
- Kapani, M. (2007). *Politika Bilimine Giriş* (19. basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kapusızoğlu, M. (2011). Ekonomik Kriz, 2002 Seçimleri ve Seçmen Tercihi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(2), s. 121-131. www.sobiad.org/ejournals/dergi_sbd/arsiv/2011_2/mehmet_kapusizoglu.pdf (Erişim Tarihi: 19.02.2019).
- Keleş, R. (2002). *Kentleşme Politikası* (7. basım). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Keskin, H., vd., (2006). 2001 Krizinin Ekonomik ve Siyasi Yönleri Üzerine Bir Değerlendirme Çabası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4), s. 46-73. <https://dergipark.org.tr/sbe/issue/23207/247871> (Erişim Tarihi: 10.04.2019).
- Kiriş, H. (2006). Yerleşim Biriminin Seçmen Tercihlerine Etkileri Bağlamında Kent ve Köy Seçmenleri Isparta Kenti ve Köyleri Örnek Olay Araştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), s. 42-71. dergipark.gov.tr/sbe/issue/23210/247888 (Erişim Tarihi: 20.01.2019).
- Kışlalı, A. (2000). *Siyaset Bilimi* (8. basım). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kışlalı, A. (2003). *Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma* (6. basım). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kocabıyık, H. (2011, Mayıs). 12 Eylül'den 12 Haziran'a Siyasal Partiler Milliyetçi Hareket Partisi (MHP). *SETA Analiz*, (39).
- Koçak, A. (2002). Siyasal Davranış ve Kamuoyu. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 2(3), s. 96-103. dergipark.gov.tr/josc/issue/19005/200992 (Erişim Tarihi: 27.02.2019).
- Köktaş, M. (1997). *Din ve Siyaset*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Köseoğlu, Y., ve Al, H. (2013). Bir Siyasal Propaganda Aracı Olarak Sosyal Medya. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(3), s. 103-125. dergipark.gov.tr/akademikincelemeler/issue/1543/18945
- Kurt, H. (2012). Politik Kültür ve İletişim. H. Çetin (Dü.) içinde, *Siyaset Bilimi* (3. basım, s. 321-358). Ankara: Orion Kitabevi.
- Kuzu, B. (2005). Bugünkü Seçim Sistemimiz ve Bazı Öneriler. S. Bakan, A. Küçük, & A. Karadağ (Dü.) içinde, *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'de Siyasal Hayat* (Cilt I, s. 519-552). İstanbul: Aktüel Yayınları.
- Le Bon, G. (2005). *Kitleler Psikolojisi* (3. basım). (S. Demirkan, Çev.) İstanbul: Yağmur Yayınları.

- Lilleker, D. (2013). *Siyasal İletişim: Temel Kavramlar* (1. basım). (A. Altın, & A. Nas, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Lipset, S. (1986). *Siyasal İnsan*. (M. Tunçay, Çev.) Ankara: Teori Yayınları.
- Machiavelli, N. (2013). *Prens* (8. basım). (K. Atakay, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.
- Mardin, Ş. (1995). *Din ve Sosyoloji* (7. basım). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2016). Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri. M. Türköne, & T. Önder (Dü) içinde, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset* (22. basım, s. 35-77). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Maslow, A. (1987). *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row Publishers.
- Miş, N., ve Duran, H. (2018, Şubat). *Seçim İttifakları*. Ankara: SETA Analiz, (232).
- Miş, N., ve Laleoğlu, B. (2018, Haziran). *24 Haziran Seçimlerinde Ak Parti*. Ankara: SETA Analiz, (242).
- Miş, N., vd., (2015, Temmuz). *7 Haziran 2015 Seçimi ve Sonrası Siyaset, Dış Politika, Ekonomi*. İstanbul: SETA Analiz, (134).
- Övür, M. (2011, Mayıs). 12 Eylül'den 12 Haziran'a Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi (CHP). *SETA Analiz*, (40).
- Özbudun, E. (2014). *Türk Anayasa Hukuku* (15. basım). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özer, İ. (1988). Toplumsallaşma Sürecinin Siyasal Boyutu, Siyasal Katılma ve Kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (1-2), s. 153-169. dergipark.gov.tr/huniibf/issue/35780/400646 (Erişim Tarihi: 30.12.2018).
- Özipek, B. (2012). Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) Dönemi İç ve Dış Politika (2002-....). A. Çaylak, M. Dikkaya, C. Göktepe, & H. Kapu (Dü) içinde, *Osmanlı'dan İkininli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi* (4. basım, s. 671-691). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Özkan, A. (2007). *Siyasal İletişim Stratejileri*. İstanbul: Tasam Yayınları.
- Özkan, A. (2015). Siyasal İletişim Yönetimi Perspektifinden Cumhuriyet Halk Partisi (CHP). İ. Çağlar, & Y. Özkır (Dü) içinde, *Türkiye'de Siyasal İletişim 2007-2015* (1. basım, s. 55-77). İstanbul: SETA.
- Özkan, A. (2016, Ocak). 7 Haziran ve 1 Kasım Seçimlerinde Siyasal İletişim. *SETA Analiz*, (146).
- Özkan, N. (2002). *Türkiye ve Dünyadan Örneklerle Seçim Kazandıran Kampanyalar* (3. basım). İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Öztekin, A. (2003). *Siyaset Bilimine Giriş* (4. basım). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sağnak, M. (1996). *Medya-Politik* (1. basım). İstanbul: Eti Yayınları.

- Sarıbay, S., vd., (2015). İdeolojik Yönelimler ve Psikolojik Değişkenler. Ö. Dirilen Gümüş (Dü.) içinde, *Siyaset Psikolojisi* (1. basım, Cilt I, s. 1-32). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Sartori, G. (1996). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. (T. Karamustafaoğlu, & M. Turhan, Çev.) Ankara: Yetkin Yayınları.
- Sencer, M. (1974). *Türkiye'de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar*. İstanbul: May Yayınları.
- Sezen, S. (2000). *Seçim ve Demokrasi* (2. basım). İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Sığı, Ü., ve Gürbüz, S. (2011). Akademik Başarı ve Kişilik İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma. *Savunma Bilimleri Dergisi*, X(1), s. 30-48. dergipark.gov.tr/khosbd/issue/19226/204312 (Erişim Tarihi: 28.12.2018).
- Sitembölükbaşı, Ş. (2001). *Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyoekonomik Faktörler* (1. basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sitembölükbaşı, Ş. (2005). 2002 Genel Seçimlerinde 1995 ve 1999 Yıllarına Göre Seçmenlerin Gözünde Öncelikli Sorunlar ve Parti Tabanlarındaki Oy Kaymaları: Isparta Örnek Olayı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), s. 85-99. <https://dergipark.org.tr/sduibfd/issue/20841/223385> (Erişim Tarihi: 10.04.2019).
- Siyasi Partiler Kanunu. (1983). www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf (Erişim Tarihi: 20.02.2019).
- Somer, O. (2001). Çeşitli Çalışma Alanlarının Beş Faktör Kişilik Boyutlarıyla İlişkisi. *Ege Eğitim Dergisi*, 1(1), s. 31-40. <http://dergipark.gov.tr/egeefd/issue/4924/67359>
- Sunay, C. (2015). *Türk Siyasi Hayatı ve İlgili Literatür*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Tan, A. (2002). *İlke ve Uygulamalarıyla Politik Pazarlama* (1. basım). İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Taşdelen, H. (2015). *Siyaset Sosyolojisi* (4. basım). İstanbul: Kocav Yayınları.
- Tatlılıoğlu, K. (2013). Beş Faktör Kişilik Kuramı Bağlamında Kişilik Kavramına Genel Bir Bakış. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, III(6), s. 127-146. busbed.bingol.edu.tr/issue/29510/402047
- Taymur, İ., ve Türkçapar, M. (2012). Kişilik: Tanımı, Sınıflaması ve Değerlendirmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, IV(2), s. 154-177. <https://dergipark.org.tr/pgy/article/133376>
- TBMM. (2017). TBMM Anayasa Değişikliği Kanunu, Kanun No. 6771: <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6771.html> (Erişim Tarihi: 02.05.2019).

- TBMM. (2018). TBMM Sandalye Dağılımı: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim (Erişim Tarihi: 12.12.2018).
- TBMM Araştırma Merkezi. (2010). *Bir Doğrudan Demokrasi Aracı Olarak Referandum Türkiye-ABD-Avrupa Ülkeleri Uygulama Örnekleri*. Ankara: TBMM Araştırma Merkezi Yayınları.
- Temizel, M. (2012). *Türkiye'de Seçmen Davranışlarında Sosyo-Psikolojik, Kültürel ve Dinsel Faktörlerin Rolü: Kuramsal ve Ampirik Bir Çalışma (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- Teziç, E. (2014). *Anayasa Hukuku* (17. basım). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Tokgöz, O. (1978). Siyasal Toplumsallaşmada Kitle Haberleşme Araçlarının Rolü ve Önemi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 33(3), s. 79-92. politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/33/3/8_oya_tokgoz.pdf (Erişim Tarihi: 15.03.2019).
- Topbaş, H. (2009). *David Easton'un Siyasal Sistem Teorisi Bağlamında Türkiye'de Siyasal İletişim ve Siyasal Katılma (Erzurum Seçmeni Üzerine Bir Araştırma) (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı.
- Tosun, T., ve Tepeciklioğlu, A. (2012). Siyasi Partiler, Siyasal Katılım ve Propaganda. H. Çetin (Dü.) içinde, *Siyaset Bilimi* (3. basım, s. 361-390). Ankara: Orion Kitabevi.
- Touraine, A. (2004). *Demokrasi Nedir?* (4. basım). (O. Kunal, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tuncel, G. (2010). Ekonomik Krizlerin Türkiye'de Siyaset - Bürokrasi İlişisine Etkisi. *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi - 1, Küresel Krizler ve Ekonomik Yönetişim Bildiriler Kitabı* (s. 765-788). Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Tuncel, G. (2011). Siyasallaşma Sürecinde Din ve Etnisitenin Etkisi: Mardin Örneği. *Uluslararası Midyat Sempozyumu*, (s. 685-699). Mardin.
- Tuncer, E. (1996). *24 Aralık 1995 Milletvekili Genel Seçimi Sayısal*. Ankara: Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı.
- Tuncer, E. (1999). *18 Nisan 1999 Milletvekili Genel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme*. Ankara: Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı.
- Tuncer, E. (2007). 22 Temmuz 2007 Seçimleri: Genel Bir Değerlendirme. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 1(1), s. 135-146. <https://dergipark.org.tr/toplumdd/issue/22737/242682> (Erişim Tarihi: 20.04.2019).
- Turan, A. (2004). *Türkiye'de Seçmen Davranışı Önceki Kırılmalar ve 2002 Seçimi* (1. basım). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Turan, E. (2011). *Siyaset Bilimine Giriş*. Konya: Palet Yayınları.
- Turan, E., ve Temizel, M. (2015). Din ve Siyaset İlişkisi Bağlamında Oy Verme Davranışı: Niğde Bölgesinde Bir Araştırma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), s. 86-99. dergipark.gov.tr/iibfdkastamonu/issue/29392/314703 (Erişim Tarihi: 30.12.2018).
- Turan, E., ve Temizel, M. (2015). *Türkiye'de Seçmen Davranışları* (1. basım). Konya: Kömen Yayınları.
- Turan, İ. (1986). *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış* (3. basım). İstanbul: Der Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). 24 Haziran Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Malatya Sonuçları: rapory.tuik.gov.tr/09-05-2019-13:18:49-57608413852454951473064324.html (Erişim Tarihi: 09.05.2019).
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). Yıllara ve Cinsiyete Göre Milletvekili Sayısı ve Temsil Oranı Veri Analizi: <http://tuik.gov.tr/PreTabloArama.do> (Erişim Tarihi: 12.09.2018).
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). Malatya Milletvekili Genel Seçim Sonuçları Veri Analizi: <http://rapory.tuik.gov.tr/03-04-2019-21:55:01-16578612851637059521999467302.html> (Erişim Tarihi: 03.04.2019).
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). Türkiye Milletvekili Genel Seçim Sonuçları Veri Analizi: <http://rapory.tuik.gov.tr/03-04-2019-22:49:33-206561295510549626271686271903.html> (Erişim Tarihi: 03.04.2019).
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). Zonguldak İlinin Genel Seçimlere Katılım Oranları Veri Analizi: tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1061 (Erişim Tarihi: 25.01.2019).
- UN Women. (2017). United Nations Women in Politics 2017 map: www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2017/4/women-in-politics-2017-map (Erişim Tarihi: 11.12.2018).
- Uysal, B. (1984). *Siyasal Katılma ve Katılma Davranışına Ailenin Etkisi*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- Uztuğ, F. (2004). *Siyasal İletişim Yönetimi*. İstanbul: MediaCat Yayınları.
- Uzun, C., vd., (2017). *İddianamelerde 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Fetö*, (1. basım). Ankara: SETA Analiz, (87).
- Üste, R. (2016). *Türkiye'de Siyaset - Dönemler/Etkileri ve Sonuçları* (1. basım). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Ventura, R. (2001). Family Political Socialization in Multiparty Systems. *Comparative Political Studies*, 34(6), s. 666-691.
- Vergin, N. (2000). *Din, Toplum ve Siyasal Sistem* (1. basım). İstanbul: Bağlam Yayınları.

- Yanık, M. (2015, Temmuz). *HDP'ye Giden Oylar AK Parti Söyleminden Dolayı Değil*. Star Gazetesi: <https://www.star.com.tr/yazar/hdp-ye-giden-oylar-ak-parti-soyleminden-dolayi-degil-yazi-1043011/> (Erişim Tarihi: 27.04.2019).
- Yavaşgel, E. (2014). *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri* (2. basım). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yayla, A. (2017). *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler* (4. basım). Ankara: Adres Yayınları.
- Yayla, A. (2017). *Siyaset Bilimi* (5. basım). Ankara: Adres Yayınları.
- Yeşilorman, M. (2005). Do Family Lose Their Political Efficacy or Not? Revisiting Intergenerational Transmission of Party Identification. *Bilig / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* (32), s. 109-122. dergipark.gov.tr/bilig/issue/25372/267808
- Yılmaz, S. (2016). Milli Görüş Hareketi: Toplumsal Hareketlerde Çerçeve Değişimi Etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(4), s. 1164-1185. <http://www.itobiad.com/download/article-file/206404>
- Yücekök, A. (1969). Toplumsal Üst Yapı Olarak Siyasal Davranış. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 24(4), s. 175-199. (Erişim Tarihi: 08.12.2018).
- Yücekök, A. (1987). *Siyaset'in Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Yüksek Seçim Kurulu. (2004). 28 Mart 2004 Mahalli İdareler Genel Seçimleri: ysk.gov.tr/tr/28-mart-2004-mahalli-idareler-genel-secimleri/2818
- Yüksek Seçim Kurulu. (2007). 21 Ekim 2007 Anayasa Değişikliği Halkoylaması: <http://www.ysk.gov.tr/tr/21-ekim-2007-anayasa-degisikligi-halkoylamasi/2762>
- Yüksek Seçim Kurulu. (2009). 29 Mart 2009 Mahalli İdareler Genel Seçimleri: ysk.gov.tr/tr/29-mart-2009-mahalli-idareler-genel-secimleri/2820
- Yüksek Seçim Kurulu. (2010). 12 Eylül 2010 Anayasa Değişikliği Halkoylaması: www.ysk.gov.tr/tr/12-eylul-2010-anayasa-degisikligi-halkoylamasi/5003#tab_5
- Yüksek Seçim Kurulu. (2014). Yüksek Seçim Kurulu Cumhurbaşkanı Seçim Arşivi: ysk.gov.tr/tr/onikinci-cumhurbaskani-secimi/3456
- Yüksek Seçim Kurulu. (2014). 30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri: ysk.gov.tr/tr/30-mart-2014-mahalli-idareler-genel-secimleri/2853
- Yüksek Seçim Kurulu. (2017). 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması: ysk.gov.tr/tr/16-nisan-2017-anayasa-degisikligi-halkoylamasi/5002
- Yüksek Seçim Kurulu. (2018). 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri: ysk.gov.tr/tr/24-haziran-2018-secimleri/77536
- Yüksek Seçim Kurulu Kararı. (2010, Mart 6). <http://ysk.gov.tr/tr/karar/liste>